

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРОСТУПКІВ**

**Матеріали
міжвідомчого науково-практичного круглого столу
(Київ, 14 листопада 2019 року)**

**Київ
2019**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРОСТУПКІВ

Матеріали
міжвідомчого науково-практичного круглого столу
(Київ, 14 листопада 2019 року)

Київ
2019

Редакційна колегія:

Черней В. В., ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Чернявський С. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Удалова Л. Д., директор інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Корольчук В. В., провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Паламарчук К. В., науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 21 жовтня 2019 року (протокол № 2)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори

Актуальні питання терії та практики досудового розслідування кримінальних проступків [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 14 листоп. 2019 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. С. Чернявський, Л. Д. Удалова та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. – 236 с.

УДК 343.102

ЗМІСТ
ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КРУГЛОГО СТОЛУ

Черней В. В.	9
Монастирський Д. А.	11
Цуцкїрїдзе М. С.	13
Кузнєцова Н. С.	15

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Абламський С. Є., Фомїна Т. Г. ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ЯКА ВЧИНИЛА КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК	18
Азаров Ю. І., Заїка С. О. ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	20
Баулін О. В., Черняк О. М. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	25
Бойко О. В. ПРОБЛЕМИ УНОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	28
Бурлака В. В. НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	32
Вознюк А. А., Алексєєва-Процюк Д. О. КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВНЕСЕННЯ ЗМІН І ДОПОВНЕНЬ ДО КК УКРАЇНИ	34
Галаган О. І., Письменний Д. П. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	39
Дрозд В. Г. ПИТАННЯ СПРОЩЕННЯ ТА СКОРОЧЕННЯ ПРОЦЕДУР ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДІЗНАННЯ	42
Дударець Р. М. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ОТРИМАННЯ ВИСНОВКУ СПЕЦІАЛІСТА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	45
Жеребко О. І. ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ: ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ	49

Задніченко С. І. ПИТАННЯ ПРОЦЕДУРИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	53
Зелькіна Т. Є. ПРОБЛЕМИ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ПІД ЧАС ВИЛУЧЕННЯ РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ У ЗАТРИМАНОЇ ОСОБИ... 56	56
Іваницький С. О. ПОКАЗАННЯ ТЕХНІЧНИХ ПРИЛАДІВ І ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ, ЩО МАЮТЬ ФУНКЦІЇ ФОТО- І КІНОЗЙОМКИ, ВІДЕОЗАПІСУ, ЧИ ЗАСОБІВ ФОТО- І КІНОЗЙОМКИ, ВІДЕОЗАПІСУ ЯК НОВЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ	59
Іващенко В. О. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	61
Кастарнов Д. Б. ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ЯКА ВЧИНИЛА КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК, УПОВНОВАЖЕНОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ.....	64
Кравченко Н. С. ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ПОТЕРПІЛОМУ В ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	67
Климчук М. П., Корольчук В. В. ПОЧАТОК ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ФОРМІ ДІЗНАННЯ	70
Кришевич О. В. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК І ЗЛОЧИН: НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА.....	74
Кубарєва О. В. ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	78
Макаров М. А. ПРИЙНЯТТЯ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ РІШЕННЯ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ	81
Мамка Г. М. ВТІЛЕННЯ ПРИНЦИПІВ ЮРИДИЧНОГО ПРОЦЕСУ В РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	85

Неганов В. В. ОСОБЛИВОСТІ НОВЕЛ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ	90
Никоненко М. Я. ПОЯСНЕННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ	94
Омельченко О. Є. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	98
Підюков П. П., Калиновський О. В., Конюшенко Я. Ю. ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ ЯК СПРОЩЕНА ФОРМА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	100
Павленко Н. Г., Казміренко В. О. ЗАОЧНИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД СПРАВ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ	104
Помазанов А. В. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	106
Процюк О. М. ПОЯСНЕННЯ ОСІБ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ	109
Рожнова В. В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	112
Савицький Д. О. ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	115
Савченко А. В. КОРУПЦІЙНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ: ВИДИ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВЧИНЕННЯ....	118
Саковський А. А. ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ФОРМІ ДІЗНАННЯ	121
Самодін А. В. КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	125

Талалай Д. В. ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	129
Таран О. В., Тарасенко О. С. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ	132
Удалова Л. Д., Хабло О. Ю. ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	138
Федотова Г. В. ВПЛИВ ПРИНЦИПУ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЇ НА ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	141
Черней В. В. ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ОБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ: АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ	145
Шаповаленко Є. В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ	147
Шумило М. Є. КРИТЕРІЇ СПРОЩЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ	150
Шехавцов Р. М. ВПЛИВ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	152
Юсупов В. В., Черняхівський Б. В. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ	154
Яковенко М. О. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ПІДРОЗДІЛІВ ДІЗНАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ..	157
НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ	
Агажанова І. С. КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ЖИТЛОВИХ ПРАВОВІДНОСИН	162

Атаманов О. М. ОСОБЛИВОСТІ ПОВІДОМЛЕННЯ ОСОБИ ПРО ПІДОЗРУ У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ	165
Буртовий Є. О. КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ В УКРАЇНІ ТА ІНШИХ ДЕРЖАВАХ.....	168
Буряченко О. А. ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	171
Васюта Ю. В. ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	174
Калінніков О. В. ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ ЗА ВІДСУТНОСТІ ПІДОЗРЮВАНОВОГО.....	178
Кучерук Г. Л. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ.....	181
Кметь І.М. ПРИЙНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ СЛІДЧИМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	182
Колеснікова А.В. ПРАВОВИЙ СТАТУС СЛІДЧОГО СУДДІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ.....	186
Федоренко О. А. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	193
Черванчук В. В. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ОСІБ, ЯКІ ДАЮТЬ ПОЯСНЕННЯ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ	196
Швець А. В. ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВOPУРШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ Ч. 1 СТ. 321 КК УКРАЇНИ, У ФОРМІ ДІЗНАННЯ.....	199
Шмерего О. Б. РОЗШИРЕННЯ ГАЛУЗІ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ	

ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ТА ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	202
Шевченко Т.В. ОРГАНІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ, АНАЛІЗУ РИЗИКІВ ТА КОМУНІКАЦІЇ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	201
Юріков О. О. ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ.....	209
Новачук С. А. ДОПИТ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ВИМОГ РЕЖИМУ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ.....	212
Князєв С. М. СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ПРОВЕДЕННЯМ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ: АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ.....	215
Шумейко Д. О. ОСОБЛИВОСТІ ПОСТАНОВЛЕННЯ ВИРОКУ У СПЕЦІАЛЬНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ (З МАТЕРІАЛАМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ).....	219
Ікаєв А.Р. ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ.....	223
Бігунець І.М. ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХИСНИКА ЯК ВАЖЛИВА ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	226
Кушнерьов В.М. ЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	229
Зубкова Л. А. ЮРИДИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ПРАВОЧИНІВ ІЗ ВАДАМИ ВОЛІ В КОНТЕКСТІ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ІЗ ЗАКОНОДАВЧИМИ АКТАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	232

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КРУГЛОГО СТОЛУ

Черней Володимир Васильович,
ректор Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, професор

Шановні колеги!

Від імені ректорату і Вченої ради Національної академії внутрішніх справ вітаю учасників міжвідомчого круглого столу. Серед доповідачів – міжнародні експерти Консультативної місії ЄС в Україні, представники профільних комітетів Верховної Ради, фахівці Секретаріату Кабінету Міністрів, МВС, Національної поліції, Міністерства юстиції, Генеральної прокуратури, Національного антикорупційного бюро України, Національного агентства з питань запобігання корупції, судді, громадські діячі, а також науковці провідних закладів вищої освіти й науково-дослідних установ правоохоронного спрямування.

Після прийняття нового КПК України актуалізувалася проблема диференціації кримінального процесуального навантаження на органи досудового розслідування. Ідеться про запровадження давно очікуваного практиками спрощеного порядку провадження за значним масивом злочинів, що не є тяжкими, розслідувати які мали б співробітники оперативних та інших підрозділів, зокрема дільничні й офіцери превентивної служби.

Таку практику визнали успішною в низці європейських країн. Зокрема, у поліції Чеської Республіки розкриття та розслідування злочинів покладено одночасно на «поліцейських в уніформі» (аналог вітчизняних підрозділів патрульної та превентивної служб) і кримінальну поліцію. Наближеним до чеського є порядок спрощеного провадження в Грузії. На рівні міських управлінь патрульної поліції створено відділи з розслідування нетяжких злочинів з ознаками очевидності, які виявлені патрульними поліцейськими. Спрощене провадження застосовують також у кримінальному процесі Великої Британії, США, Франції, ФРН та інших країн.

Проблему перевантаження слідчих в Україні вже намагалися розв'язати. Наприклад, наказом МВС України від 6 лютого 1991 р. № 38 «Про організаційно-штатні питання по УМВС, МВС» на рівні Міністерства та ГУМВС, УМВС було створено відділи (відділення) з контролю за дізнанням. Зазначені нововведення на той час дещо зменшили навантаження на слідчих, оскільки працівники штатного дізнання здійснювали провадження досудового розслідування за окремими злочинами в повному обсязі.

Одним з ключових питань, яке потребує нагального вирішення, є належне кадрове забезпечення дізнання. Передусім ідеться про те, яких саме посадових осіб визначатимуть дізнавачами, уповноваженими розслідувати кримінальні проступки, чи матимуть такі офіцери належну компетентність. До виконання відповідних завдань безпосередньо долучено й Національну академію внутрішніх справ, адже на нашій базі, з урахуванням європейських стандартів і міжнародної практики, кваліфіковано забезпечується підготовка персоналу різних фахових груп.

На виконання доручення МВС України фахівці інституту підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації спільно з науково-педагогічними працівниками профільних кафедр, представниками Головного слідчого управління та Департаменту кадрового забезпечення Національної поліції розробили відповідні навчальні плани підвищення кваліфікації (спеціалізації) дізнавачів Національної поліції.

У межах роботи круглого столу презентуємо збірку методичних рекомендацій, підготовлену авторським колективом академії і ГСУ НПУ. На підставі аналізу законодавчих положень, практики й наукових джерел запропоновано орієнтовний порядок дій дізнавача під час досудового розслідування кримінальних проступків (зокрема передбачених ст. 286¹ КК України) зі зразками процесуальних документів і роз'ясненнями ключових положень матеріального та процесуального права.

Сподіваємося, що спільними зусиллями урядовців, керівників зацікавлених відомств, іноземних партнерів і науковців ми спроможні й надалі забезпечити системну роботу щодо освітнього та наукового забезпечення реалізації законодавства й удосконалення відповідної правозастосовної практики.

Бажаємо всім учасникам заходу плідної роботи, активного обміну думками, досвідом і здобутками.

Монастирський Денис Анатолійович,
народний депутат України, голова Комітету
Верховної Ради України з питань
правоохоронної діяльності

Шановні учасники круглого столу!

Національна академія внутрішніх справ не вперше стала ініціатором і співорганізатором наукових заходів, присвячених актуальним питанням удосконалення правоохоронної діяльності, що мають не лише міжвідомче, а й загальнодержавне значення.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (набирає чинності з 1 січня 2020 року), в Україні запроваджують інститут кримінальних проступків. Необхідність прийняття цього нормативно-правового акта постала ще 2012 року (після прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України) чи навіть раніше – ще 2008 року (після схвалення Концепції реформування кримінальної юстиції України). Перші варіанти проектів Кримінального кодексу України передбачали запровадження поняття «кримінальний проступок».

У цьому Законі чітко розмежовано категорії кримінальних правопорушень, узгоджено строки дізнання та судового розгляду кримінальних проступків, визначено статус суб'єктів, уповноважених проводити досудове розслідування у формі дізнання, окреслено перелік процесуальних засобів збирання доказів, регламентовано порядок застосування фактора судимості до правопорушників тощо.

Окремим суб'єктом кримінального провадження визнано процесуальну фігуру дізнавача, який за скороченою процедурою (до одного місяця з дня вручення особі повідомлення про підозру) здійснюватиме розслідування некваліфікованих крадіжок, шахрайств, хуліганства й інших умовно «дрібних» правопорушень (загалом 126 складів злочинів). Вони становлять майже половину зареєстрованих злочинів. Дізнавачу надано право ще до внесення відомостей до ЄРДР невідкладно проводити огляд місця події, відбирати пояснення, призначати медичне освідування особи, знімати показання технічних пристроїв, вилучати знаряддя вчинення проступку, речі й документи.

Нині майже 95 % усіх кримінальних проваджень знаходяться в слідчих Національної поліції (навантаження на одного слідчого подеколи становить понад 200–300 справ), що призводить до необґрунтованого затягування процесу та позначається на якості

розслідування вбивств, розбоїв, зґвалтувань та інших тяжких й особливо тяжких злочинів. Отже, переведення злочинів невеликої тяжкості до розряду кримінальних проступків зі спрощеною схемою розслідування поступово усуне диспропорції в навантаженні на слідчі й інші підрозділи.

Одним із найбільш дискусійних законодавчих нововведень видається криміналізація керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, які знижують увагу та швидкість реакції (ст. 286¹ Кримінального кодексу України), що викликає неоднозначні оцінки науковців і практиків.

Активні дискусії тривають і щодо інших правових положень (ще на рівні законопроекту) – від визначення базового поняття кримінального проступку й процесуальної регламентації порядку досудового розслідування у формі дізнання до суто практичних питань: розроблення алгоритмів дій органів слідства у зв'язку з переданням уже розпочатих кримінальних проваджень дізнавачам, а також прокурорів і суддів під час підготовки, передання та прийняття до провадження обвинувальних актів. У цьому контексті недоліком аналізованого Закону опоненти вважають те, що для спрощеного порядку розслідування тепер достатньо буде визнання своєї вини особою, якій навіть не надали кваліфіковану правову допомогу.

Нез'ясованим лишається питання кадрового забезпечення, адже не встановлено, яких саме посадових осіб визначатимуть дізнавачами, уповноваженими розслідувати кримінальні проступки (ці функції буде покладено на окремі структурні підрозділи чи офіцерів різних служб).

Очевидно, що положення Закону залишатимуться предметом жвавих обговорень у професійних і наукових колах протягом кількох років, адже симбіоз правоохоронної практики з науковою думкою неодмінно розширить перелік проблем юридичного, організаційного та прикладного змісту, водночас, допоможе визначити шляхи вдосконалення законодавства. Крім цього, до набрання Законом чинності потрібно підготувати та прийняти «точкові» зміни до близько ста інших законів і підзаконних нормативно-правових актів, і не лише процесуального спрямування.

Саме тому об'єднання зусиль громадськості, освітян, науковців, представників органів державної влади та політиків навколо розв'язання проблем запровадження в Україні спрощеного порядку досудового розслідування сприятиме формуванню необхідного правового інструментарію, за допомогою якого можна ефективно забезпечити правопорядок у непростих соціально-політичних умовах як сьогодні, так і на перспективу.

Тож, вітаючі організаторів та учасників круглого столу, бажаю всім плідних наукових дискусій!

Цуцкїрїдзе Максим Сергїйович,
заступник Голови Національної поліції –
начальник Головного слідчого управління,
кандидат юридичних наук

Шановні колеги!

Вітаю вас із початком роботи міжвідомчого науково-практичного круглого столу «Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків».

22 листопада 2018 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 2617-VIII, який набере чинності 1 січня 2020 року. Цей нормативно-правовий акт започатковує діяльність, пов'язану із застосуванням інституту кримінальних проступків у нашій державі, як спробу забезпечити реалізацію ідеї гуманізації вітчизняної кримінальної політики та впровадити в правову систему положення щодо нового виду кримінального правопорушення – кримінального проступку. Водночас загальна концепція запропонованих змін ґрунтується на формуванні в кримінальному праві України інституту кримінального проступку шляхом синтезу відповідної групи правопорушень з окремих адміністративних деліктів і злочинів невеликої тяжкості, виокремлення підстав кримінальної відповідальності за їх учинення та визначення особливостей кримінально-правових наслідків учинення проступків.

Інститут кримінальних проступків визначає кримінальний проступок як один із видів кримінального правопорушення, діяння (дію чи бездіяльність), передбачене Кримінальним кодексом України, за вчинення якого буде призначено основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше ніж три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. До кримінальних проступків віднесено некваліфіковані крадіжки, шахрайства, незаконні дії з наркотичними засобами без мети збуту, хуліганство й інші правопорушення, які становлять майже половину зареєстрованих фактів. Відповідно до ч. 3 ст. 38 КПК України, під час досудового розслідування кримінальних проступків (у формі дізнання) повноваження органу досудового розслідування можуть здійснювати співробітники інших підрозділів органів Національної поліції, що сприятиме зменшенню навантаження на слідство. Дізнавачі здійснюватимуть розслідування кримінальних проступків за спрощеною процедурою, тривалість якої не повинна перевищувати один місяць з дня вручення особі повідомлення про підозру.

Усе нове в нашому житті має довести своє право на існування задля користі суспільства та держави. Проте новації потребують підтримки, тому вважаємо слушним і необхідним проведення на базі Національної академії внутрішніх справ круглого столу для обговорення важливих питань стосовно інституту кримінального проступку в Україні як у теоретичному, так і в практичному аспектах, зважаючи на те, що проблемних питань, пов'язаних із прийняттям зазначеного Закону, виникло чимало.

Оскільки слідчі підрозділи Національної поліції України є одним з основних суб'єктів у діяльності інституту кримінального проступку, вони не можуть стояти осторонь процесу запровадження дізнання як інституту кримінальних проступків.

Тож бажаю вам, шановні учасники круглого столу, творчого натхнення й успіхів. Переконаний, що ваша робота буде плідною та корисною для діяльності органів дізнання в Україні.

Кузнєцова Наталія Семенівна,
віце-президент Національної академії
правових наук України, доктор юридичних
наук, професор, заслужений діяч науки
і техніки України, академік Національної
академії правових наук України

Шановні колеги!

Від імені президії Національної академії правових наук України щиро вітаю учасників міжвідомчого науково-практичного круглого столу, присвяченого обговоренню актуальних питань теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків. До організації цього заходу долучилися фахівці Київського регіонального центру Національної академії правових наук України, відповідно до угоди про співпрацю НАПрН України та Національної академії внутрішніх справ.

Задекларовані до фахового обговорення проблеми є актуальними, тому потребують консолідації зусиль фахівців різних галузей права кримінального циклу, а саме кримінального права, кримінального процесу, криміналістики, кримінології, оперативно-розшукової діяльності. Подальше реформування законодавства у сфері кримінальної юстиції та діяльності правоохоронних органів і суду має відповідати вимогам міжнародних та європейських стандартів охорони й захисту прав людини, водночас, розвантажити органи досудового розслідування та суди під час розгляду кримінальних справ для забезпечення їх належного функціонування.

Затягування процесу розв'язання проблеми кримінальних проступків відбувається, на жаль, через об'єктивні та суб'єктивні причини. Ще в Концепції реформування кримінальної юстиції України, схваленій рішенням Ради національної безпеки та оборони України «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» від 15 лютого 2008 року та затвердженій Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008, було констатовано недосконалість кримінального законодавства й необхідність запровадження кримінальних проступків.

Зазначене зумовлено потребою гуманізації кримінального законодавства, спрямованої на те, щоб частину злочинів трансформувати в проступки, обмежити сферу застосування покарань, пов'язаних із позбавленням волі, замінивши їх на штрафні санкції. Основними критеріями таких змін мають бути ступінь суспільної небезпеки та правові наслідки кримінально караного діяння для особи, суспільства й держави. До кримінальних проступків було заплановано

віднести злочини невеликої тяжкості й адміністративні правопорушення, які мають судову юрисдикцію та не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю (дрібне хуліганство, дрібне викрадення чужого майна тощо). За їх учинення було передбачено стягнення у формі короткострокового позбавлення волі, штраф в обмеженому розмірі, позбавлення спеціальних прав, залучення до обов'язкових робіт, спеціальну конфіскацію тощо.

Проступки заплановано об'єднати в новий Кодекс України про кримінальні проступки. Проте визнання окремої категорії адміністративних правопорушень кримінальними проступками виявилось їх криміналізацією, що суперечить ідеї гуманізації законодавства й порушує основний принцип реформування кримінальної юстиції та кримінального законодавства, розширює репресію, а тому негативно позначиться на конституційних правах людини та громадянина.

22 листопада 2018 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 2617-VIII (набере чинності з 1 січня 2020 року). У Кримінальному кодексі України передбачено, що кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки та злочини. Злочини невеликої тяжкості трансформовано в кримінальні проступки з гуманізацією покарання. Цим Законом також внесено доповнення до Кримінального процесуального кодексу України, у якому передбачено спрощене досудове розслідування у формі дізнання.

Відповідно до Указу Президента України від 7 серпня 2019 року № 584/2019, створено комісію з питань правової реформи, у складі якої функціонують робочі групи з питань розвитку кримінального права та реформування кримінальної юстиції. Фахівці комісії, проаналізувавши запропоновані зміни до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів, дійшли висновку щодо необхідності підготовки книги про кримінальні проступки, а також доопрацювання в структурі чинного Кримінального процесуального кодексу окремої глави про розслідування кримінальних проступків у формі дізнання. Тобто передбачено нове диференційоване провадження кримінальних проступків. Будь-яка диференціація має відповідати міжнародному законодавству, що закріплює стандарти захисту прав людини у сфері кримінального судочинства та здійснення правосуддя. Вихідними в цьому сенсі є положення Рекомендації № R (81) 7 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам стосовно заходів, що полегшують доступ до правосуддя, від 14 травня 1981 року, Рекомендації Res (2006) 8 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам стосовно допомоги потерпілим від злочинів 14 червня 2006 року, Рекомендації

№ R (87) 18 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо спрощення кримінального правосуддя від 17 вересня 1987 року тощо.

Науковцям слід проаналізувати відповідність диференційованої форми розслідування кримінальних проступків вимогам належної процесуальної процедури, як це зазначено в завданнях кримінального судочинства (ч. 1 ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України), чи збережено єдність процесуальної форми кримінального процесу загалом, чи дотримано критерії диференціації такого провадження, які забезпечували б захищеність прав і свобод людини в сучасному кримінальному процесі від можливого свавілля представників обвинувальної та судової влади.

Тож бажаю учасникам круглого столу успіхів у науковому пошуку!

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Абламський Сергій Євгенович,

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Фоміна Тетяна Григорівна,

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ЯКА ВЧИНИЛА КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК

У листопаді 2018 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 р. № 2617-VIII [1], який у квітні 2019 року був підписаний Президентом України та вводиться в дію з 1 січня 2020 року.

У главі 25 КПК України законодавець закріпив порядок проведення досудового розслідування, який тотожний порядку проведення досудового слідства, при цьому має певні особливості щодо обмеження прав і свобод людини, що зумовлено меншим ступенем значущості суспільної небезпеки кримінального проступку.

З аналізу змісту даного Закону вбачається, що законодавцем внесено низку змін і доповнень, які викликають певні зауваження в силу своєї неоднозначності та суперечливості. Зокрема, йдеться про положення щодо процесуальних джерел доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки (ст. 298-1), про строки дізнання (ст. 219), проведення негласних слідчих (розшукових) дій та ін. Не виключенням із цього є і правова регламентація затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, оскільки: по-перше, це зачіпає одне з найважливіших прав людини – права на свободу та особисту недоторканість (ст. 29 Конституції України); по-друге, наразі діюча редакція вищевказаного Закону стосовно порядку затримання потребує вдосконалення.

Перш за все, слід встановити, чи є затримання за вчинення кримінального проступку законним? Таке питання викликано у зв'язку з зауваженням окремих науковців про те, що під час досудового

розслідування кримінальних проступків не може бути застосоване затримання уповноваженою службовою особою. Обґрунтовується дана думка тим, що за вчинення кримінальних проступків не передбачається застосування покарання у виді позбавлення волі [2, с. 5–6]. Втім, таку позицію ми вважаємо доволі дискусійною, оскільки в чинній на сьогодні редакції ст. 299 КПК України немає вказівки щодо заборони застосування затримання до особи за підозрою у вчиненні кримінального проступку. Законом передбачена лише заборона щодо застосовування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, застави або тримання під вартою. Відтак затримання за вчинення кримінальних проступків є можливим, законодавчо дозволеним і навіть в окремих випадках доцільним заходом. Натомість, постає запитання щодо відповідності положень ст. 298-2 вищевказаного Закону вимогам ст. 208 КПК України. Так, у ст. 298-2 Закону вказано, що затримати особу, підозрювану у вчиненні кримінального проступку, можливо у випадках, передбачених пунктами 1, 2 ч. 1 ст. 208 КПК, та наведено умови за наявності яких дозволяється здійснювати затримання. Втім, у ст. 208 КПК України йдеться про затримання особи, яка за вчинення злочину. З огляду на це бачимо неузгодженість між наведеними нормами. Тому, не заперечуючи проти можливості здійснення затримання за вчинення кримінального проступку, вважаємо за доцільне внести відповідні зміни до ст. 208 КПК України, де передбачити можливість затримання уповноваженою службовою особою за вчинення кримінального правопорушення.

Другий аспект, який необхідно дослідити, це строк затримання особи за вчинення кримінального проступку. Так у ч. 2 ст. 298-2 вищевказаного Закону встановлено, що затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, здійснюється не більш як на *три години* з моменту фактичного затримання». Разом з тим, у частині 4 цієї ж норми передбачено, що особу може бути затримано: 1) до 72 годин - за умов, передбачених п.п. 1-3 ч. 1 ст. 298-2 КПК; 2) до 24 годин - за умови, передбаченої п. 4 ч.1 ст. 298-2 КПК. Як бачимо, у ст. 298-2 даного Закону фактично встановлено три строки затримання: 3 години, 24 години, 72 години. Проте, якщо умови для затримання на 24 або 72 години визначено, то умови для затримання на 3 години законодавець не передбачив, у зв'язку з чим це питання залишається відкритим і таким, що потребує вирішення. Окрім того, законодавець фактично строк затримання за вчинення кримінального проступку прирівняв до адміністративного затримання. Однак, звісно що адміністративні правопорушення за ступенем суспільної небезпеки є меншими.

Третій аспект, який ми не можемо залишити поза увагою, це правові наслідки затримання особи за вчинення кримінального

проступку. У положеннях п. 1 ч. 4 ст. 298-2 аналізованого Закону вказується на необхідність дотримуватись вимог ст. 211 КПК України лише у випадку, якщо особу затримано на 72 години. Зокрема, має бути вирішено питання про звільнення особи або доставлення її до суду для розгляду клопотання про обрання особі запобіжного заходу. Натомість, з приводу цього незрозумілим залишається питання щодо наслідків, коли особу затримали на 3 або на 24 години, адже в цих випадках законодавець чомусь не вказав на необхідність дотримання вимог ст. 211 КПК, а отже й питання про звільнення особи, за наявності на те підстав, має вирішувати дізнавач або інша уповноважена особа. Вважаємо, що за таких обставин час звільнення особи слід зазначити у протоколі затримання, копія якого обов'язково повинна бути вручена затриманій особі.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.

2. Гасанов Р. Н. Дізнання як форма досудового розслідування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 1–1. С. 3–8.

Азаров Юрій Іванович,

професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор;

Зайка Сергій Олегович,

доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Проблеми реформування кримінального процесуального законодавства України в цілому та окремих його інститутів постійно перебувають у полі зору як науковців, так і практиків.

Одним із реальних кроків на шляху реалізації та удосконалення чинного КПК України є прийнятий Верховною Радою України та підписаний Президентом Закон України від 22 листопада 2018 року № 2617-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». Означеним законом, зокрема, внесено

зміни і доповнення й до кримінального процесуального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2013 р., № 9-13 ст. 88).

Варто зазначити, що на таке рішення майже сім років поспіль очікувала юридична спільнота держави, бо з його прийняттям з 01 січня 2020 року «запускається» механізм провадження досудового розслідування кримінальних проступків (дизнання), особливості якого визначені у главі 25 чинного КПК України.

Загальний аналіз положень прийнятого Закону свідчить про безумовно позитивне його значення для правозастосовної практики. В першу чергу завдяки прагненню регламентувати та конкретизувати процесуальні положення, які визначають зміст, порядок та й, власне, особливості досудового розслідування у формі дізнання.

Законом регламентовано окремі положення, коло суб'єктів, процесуальний порядок реалізації ними прав та обов'язків, підсумкові процесуальні рішення під час досудового розслідування кримінальних проступків (дизнання).

Не викликає сумнівів позитивне значення нового Закону з точки зору його функціонального призначення та відповідно впливу на удосконалення змісту процесуальної діяльності шляхом спрощення досудового розслідування.

Водночас видається доцільним зупинитися на деяких новаціях, які містяться у означеному Законі в контексті порівняльного аналізу положень Кримінально-процесуального кодексу України, затвердженого Законом від 28.12.1960р (1000-05) ВВР, 1961, № 32 ст. 15 (зі змінами та доповненнями станом на 30 серпня 2011 року) та Кримінального процесуального кодексу України, прийнятого 13 квітня 2012 року.

Так, КПК України від 28.12.1960 визначив систему органів дізнання (стаття 101), повноваження органів дізнання (стаття 103), порядок провадження дізнання у кримінальних справах (стаття 104) інші повноваження (стаття 106, 106-1, 107), строки провадження дізнання (стаття 108), форми його закінчення (стаття 109) та можливість оскарження дій і постанов органів дізнання (стаття 110).

Глава 25 Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 встановлює особливості досудового розслідування кримінальних проступків, які полягають у тому, що під час провадження дізнання не допускається застосування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, застави або тримання під вартою (ст. 299) та заборонено проводити негласні слідчі (розшукові) дії (ст. 300). Стаття 301 КПК України містить особливості закінчення досудового розслідування кримінальних проступків, а статтею 302 КПК регламентовано клопотання прокурора про розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні. Попри означені особливості досудового розслідування кримінальних проступків,

дизнання здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими Кримінальним процесуальним кодексом України.

Закон України № 2617-VII від 22.11.2019, доволі «рельєфно» регламентує власне особливості щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень. Позитивним є доповнення частини 1-ої статті 3 КПК України щодо визначення процесуального статусу дізнавача (пункт 4-1), керівника органу дізнання (пункт 7-1). Нова редакція статті 38 КПК визначає систему органів досудового розслідування та місце у ній органів дізнання. Доцільним є доповнення КПК України статтями 39-1 (керівник органу дізнання) та 40-1 (дізнавач), якими встановлено процесуальні права та обов'язки цих суб'єктів під час провадження дізнання.

Разом з цим, на нашу думку, процесуальна форма здійснення досудового розслідування кримінальних проступків до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, пов'язано з можливістю порушення окремих засад кримінального провадження та відповідно прав, свобод і законних інтересів його учасників. До переліку процесуальних дій, провадження яких можливе до внесення відомостей до ЄРДР, новий закон (частина третя статті 214 КПК у новій редакції) відносить: 1) відібрання пояснень; 2) проведення медичного освідування; 3) отримання висновків спеціаліста і зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; 4) вилучення знаряддя і засобів вчинення кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей.

Доповнення Кримінального процесуального кодексу України статтею 298-1, щодо процесуальних джерел доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки, крім визначених статтею 843 цього Кодексу, створює таку систему координат у кримінальному провадженні, яка може бути піддана суб'єктивному тлумаченню осіб, що здійснюють правозастосовну діяльність. Так, частина перша означеної статті до процесуальних джерел доказів під час провадження дізнання відносить: пояснення осіб, результати медичного освідування, висновок спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису.

Видається, що такий підхід до системи процесуальних джерел доказів у межах провадження дізнання, як форми досудового розслідування кримінальних проступків, може створити ситуацію, за наявності якої отримані шляхом провадження визначених новим Законом дій (частина третя статті 214 КПК у новій редакції) не

відповідатимуть поняттю доказів (частина перша статті 84 КПК) та процесуальним джерелам доказів, якими є показання, речові докази, документи, висновки експертів (частина друга статті 84 КПК України).

Окрім цього, відсутність правової регламентації отримання пояснень, призначення медичного освідування, залучення спеціаліста та структура його висновку, можливості та процесуальний порядок отримання інформації з технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису створюють реальні умови для визнання таких доказів недопустимими, як це й зазначено у частині другій статті 86 чинного КПК України.

Новація, що міститься у другому реченні частини першої статті 298-1, якою доповнено Кодекс, в частині того, що «такі процесуальні джерела доказів не можуть бути використані у кримінальному провадженні щодо злочину, окрім як на підставі ухвали слідчого судді, яка настановляється за клопотанням прокурора», створює умови, за яких може виникнути ситуація, коли збирання, перевірка та оцінка доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження залежатимуть від суб'єктивної думки окремих учасників кримінального провадження. Не є зрозумілим (бо в Законі про це не йдеться), як діяти суб'єктам сторін та іншим учасникам кримінального провадження. Які правові підстави, коло осіб та процесуальний порядок дій прокурора, який звертається з клопотанням до слідчого судді? Які правові наслідки відмови прокурора від клопотання та відмови слідчого судді у його задоволенні щодо використання таких процесуальних джерел у кримінальному провадженні щодо злочину? Чи можливо їх оскаржувати та у який спосіб?

На нашу думку, чинна система процесуальних джерел доказів (частина друга статті 84 КПК) не повинна піддаватися корегуванню та має бути сталою й такою, що виключає будь-яку інтерпретацію та додаткові умови її функціонування.

Чинний КПК доповнено й статтею 298-4, яка встановлює особливості повідомлення про підозру під час провадження дізнання. Частина друга цієї статті визначає можливість «одночасно із врученням повідомлення про підозру» інформувати особу про результати медичного освідування та висновку спеціаліста за їх наявності. У разі незгоди з результатами медичного освідування або висновком спеціаліста особа протягом сорока восьми годин має право звернутися до дізнавача або прокурора з клопотанням про проведення експертизи. У такому разі дізнавач або прокурор має право звернутися до експерта для проведення експертизи із дотриманням правил, передбачених КПК.

Видається, що процесуальний порядок письмового повідомлення про підозру не повинен поєднуватися з іншими рішеннями та визначати таким чином його особливості. Бо змішування у одній процесуальній дії, яка має конкретне функціональне призначення (повідомлення про підозру), також інших дій і рішень не сприятимуть удосконаленню змісту дізнання, як форми досудового розслідування. Цілком очевидно, що у разі потреби, наприклад, провести медичне освідчення особи, та аналізу змісту висновку спеціаліста та за наявності підстав дізнавач або прокурор можуть залучити експерта для проведення експертизи із дотриманням правил, передбачених КПК. Тобто, поєднання різних за суттю процесуальних рішень у одній процесуальній дії не є доцільним.

Стаття 300 КПК слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії та інші дії під час досудового розслідування кримінальних проступків, викладена у новій редакції згідно із Законом, так само містить положення, які потребують окремої процесуальної регламентації.

В цілому прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 року сприятиме удосконаленню змісту та якості дізнання за умови результатів практики його застосування з 01 січня 2020 року.

Безумовним позитивом нового Закону є прагнення законодавця до оптимізації та пошуку процесуальних шляхів вирішення проблем досудового розслідування та дізнання, як однієї з його форм.

Список використаних джерел

1. Кримінально-процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 30 серпня 2011р. Київ : Паливода А.В., 2011. 264 с. (Кодекси України).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 12 квітня 2018 р.: (Офіц. Текст). Київ : Паливода А.В., 2018. 408 с. (Кодекси України).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 листоп. 2018 р. № 2617-VII. *Голос України*. № 79 (7085) від 24 квіт. 2019 р.

Баулін Олег Вячеславович,

старший викладач відділу підготовки прокурорів з процесуального керівництва та криміналістичного забезпечення досудового розслідування інституту спеціальної підготовки Національної академії прокуратури України, кандидат юридичних наук, доцент;

Черняк Олександр Максимович,

викладач відділу підготовки прокурорів з процесуального керівництва та криміналістичного забезпечення досудового розслідування інституту спеціальної підготовки Національної академії прокуратури України

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Одною з останніх новацій у законодавстві можна назвати можливість використання під час розслідування кримінальних проступків інституту негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД). Чи є в цьому потреба? На це питання відповідь є неоднозначною, оскільки НСРД можуть призводити до зайвого втручання правоохоронних органів у права і свободи людини.

Серед практиків та учених існує переконання, що встановлений Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК) порядок проведення НСРД, потребує додаткового врегулювання. Адже він не повною мірою відповідає вимогам щодо належної протидії злочинності в умовах реформування органів кримінальної юстиції [1].

Аналіз змісту правових норм, що встановлюють порядок провадження НСРД, говорить про те, що усі вони можуть здійснюватись лише негласним шляхом та із застосуванням засобів, притаманних агентурно-оперативній діяльності, тобто спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації, через залучення осіб, що сприятимуть у проведенні таких дій на конфіденційній основі, а також співробітників спеціальних підрозділів правоохоронних органів, які сприятимуть у їх підготовці та проведенні [2].

У цьому аспекті негласність (тобто «невідомий для інших, прихований, таємний») полягає в тому, що не підлягають розголошенню як види, так і сутність негласних методів отримання

інформації про злочин, відомості про які становлять державну таємницю, так і факт використання під час проведення НСРД інших методів пізнання (спостереження, опитування тощо, які під час НСРД також застосовують таємно) [3].

На теперішній час у ст. 300 КПК існує заборона на проведення НСРД під час досудового розслідування кримінальних проступків, яка скасовується вже 1 січня 2020 р. Ця заборона обумовлена тим, що розслідування кримінальних проступків здійснюється у більш простій формі, а тому застосування таких складних у процесуальному і тактичному плані способів і засобів збирання та перевірки фактичних даних, якими є НСРД, не потрібно. Це положення конкретизується й у гл. 21 КПК, у якій вказується, що НСРД є засобом збирання доказів лише при розслідуванні злочинів, а не кримінальних проступків [4].

Заборона на проведення НСРД обумовлена дією у кримінальному процесі принципу пропорційності, згідно з яким обмеження конституційних та інших прав громадян має відповідати рівню суспільної небезпечності вчиненого кримінального правопорушення [5].

Практика Європейського суду з прав людини свідчить, що повноважені державні органи можуть негласно (таємно) втручатися в права громадян тільки за умов, передбачених ч. 2 ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, коли втручання відбувається виключно в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Проте, відповідно до Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 (далі – Закон № 2617-VIII) під час розслідування кримінальних проступків з початку 2020 р. буде дозволено проводити такі НСРД: 1) зняття інформації з електронних інформаційних систем, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем чи утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту; 2) установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ч. 2 ст. 264, ст. 268 КПК).

На нашу думку, прийняття законодавцем такого рішення є передчасним і необгрунтованим оскільки воно не узгоджується з іншими нормами, закріпленими у КПК, Законі «Про оперативно-розшукову діяльність» («Про ОРД») та Конституції України. При цьому, Законом №2617-VIII відповідні зміни до Закону «Про ОРД» не вносились, а сам закон надає дізнавачам процесуальні повноваження, яких не мають навіть слідчі, що взагалі виглядає нелогічним.

Відповідно до ст.40-1 КПК дізнавач наділяється повноваженнями слідчого і має право під час розслідування кримінальних проступків доручати проведення слідчих дій та НСРД у випадках, установлених цим Кодексом, відповідним оперативним підрозділам.

Разом з тим, будь-які оперативні підрозділи здійснюють свої повноваження відповідно до Закону «Про ОРД», за яким НСРД та оперативно-розшукові заходи, пов'язані із зняттям інформації з електронних інформаційних мереж та установленням місцезнаходження радіоелектронного засобу, завжди проводяться виключно з метою запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, запобігання і припинення терористичних актів та інших посягань спеціальних служб іноземних держав та організацій, в умовах, коли іншим способом одержати інформацію неможливо.

Тобто, положення КПК і Закону «Про ОРД» містять колізію, яка унеможливує виконання оперативними підрозділами доручень дізнавача під час досудового розслідування кримінальних проступків.

Головною умовою проведення будь-якої НСРД або оперативно-розшукових заходів є саме вчинення злочину, а не іншого правопорушення.

Одразу виникає питання щодо законності проведення НСРД під час розслідування кримінальних проступків, які є не злочинами, а лише окремим видом кримінального правопорушення, визначеного у Кримінальному кодексі України, як діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше 3-х тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

У зв'язку з викладеним вважаємо, що внесення до законодавства змін щодо розширення використання можливостей інституту НСРД, мають бути виваженими та узгодженими з іншими нормативно-правовими актами, у тому числі і міжнародними.

Вади законодавства і проведення на їх підставі НСРД можуть призвести до порушення охоронюваних Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, Конституцією України та іншими законами України прав та свобод людини і громадянина, підризу авторитету та престижу органів досудового розслідування, прокуратури і суду.

Список використаних джерел

1. Прогалини в таємному, що стало відомим (Як удосконалити правову регламентацію негласної слідчої діяльності задля ефективної боротьби з корупцією та кіберзлочинністю) / О. Ю. Татаров. *Закон і бізнес*. 2015. № 42 (1236). URL: https://zib.com.ua/ua/print/119240-yak_udoskonaliti_pravovu_reglamentaciyu_neglasnoi_slidchoi_d.html.

2. Процесуалізація оперативно-розшукової діяльності в контексті реформування кримінально-процесуального законодавства України / В. Глушков, А. Білічак. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. № 65. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=apdp_2012_65_74.

3. Встановлення події кримінального правопорушення як обставини, яка підлягає показуванню у кримінальному провадженні : монографія / В. І. Галазан, І. Ю. Саліхова. Київ, 2017. 198 с. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13187/Halahan_Vstapovlennya_podiyi_kryminal%27noho.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / Відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. Харків : Одиссей, 2013. 1104 с. URL: <http://kizman-tehn.com.ua/wp-content/uploads/2017/09/KPK-komentar.pdf>.

5. Науково-практичний коментар до глави 25 Кримінального процесуального кодексу України (особливості досудового розслідування кримінальних проступків) / Л. М. Лобойко. *Слово Національної школи суддів України*. № 1 (1). 2012. С. 93–100.

Бойко Олександр Васильович,
суддя Голосіївського районного суду
міста Києва

ПРОБЛЕМИ УНОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Прийняття Закону України, яким запроваджується особлива процедура розслідування та судового розгляду кримінальних проступків є позитивним кроком на шляху до вдосконалення вітчизняного законодавства. Адже, ще в 2012 році під час прийняття Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) в главі 25 визначили особливості досудового розслідування кримінальних проступків. Але, які діяння є кримінальними проступками, визначили лише у 2018 році. Тобто, процесуальний закон був прийнятий раніше, ніж матеріальний, що є нелогічним з точки зору послідовності прийняття норм права.

Окрім того, що розслідування кримінальних проступків у формі дізнання сприятиме реалізації засади розумності стоків кримінального провадження, слід відмітити і те, що у більшості розвинених країн світу кримінальні проступки (чи їх аналоги) вже давно розслідуються як окрема категорія проваджень.

Ознайомлення із текстом прийнятого 22 листопада 2018 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (далі – Закон) дозволяє стверджувати про безсистемність окремих запропонованих нововведень.

Зокрема, у ст. 40-1 «Дізнавач» визначається процесуальний статус цього суб'єкта кримінально-процесуальних правовідносин. При цьому, в частині першій цієї норми вказано, що «Дізнавач при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого», а в другій – зазначається перелік його повноважень. В цьому випадку не зрозумілим є доцільність дублювання одних і тих самих положень, щодо повноважень дізнавача. При тому, що і в подальших нормах, де регулюються конкретні правила поведінки під час обрання запобіжних заходів чи проведення слідчих (розшукових) дій підхід законодавця також видається нам не послідовним. Так, в п. 10 Закону вказано «пункт 1 частини другої статті 131 та частини третьої і шостої статті 132 після слова «слідчий» в усіх відмінках доповнити словом «дізнавач» у відповідному відмінку» [1]. В цьому випадку вносяться зміни до загальних правил застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Втім, аналогічних доповнень не зроблено до положень КПК, якими регламентується порядок застосування запобіжних заходів. А тому виникає запитання, чи є дізнавач суб'єктом звернення з клопотанням про обрання запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання чи особистої поруки? Адже в статтях 179, 180, 184 КПК України відповідних доповнень не має. Окрім того, не зрозуміло, хто має здійснювати контроль за дотриманням обов'язків, покладених на підозрюваного під час обрання запобіжного заходу, адже в статтях 179, 180 вказано, що контроль за виконанням цих запобіжних заходів здійснює слідчий, а якщо справа перебуває у провадженні суду, – прокурор.

Тобто, логічним є запитання, чому в одних випадках норми КПК після слова «слідчий» доповнені словом «дізнавач», а в інших нормах таких доповнень не відбулося?

Окрім цього, у вказаному Законі запроваджуються нові терміни, які потребують законодавчого тлумачення або узгодження з іншими, які вже закріплені у КПК. Зокрема, в ст. 300 КПК буде визначено, що для досудового розслідування кримінальних проступків дозволяється «відбирати пояснення для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку, проводити медичне освідування, отримувати висновок спеціаліста, що має відповідати вимогам до висновку експерта ... вилучати знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім

предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей, до внесення відомостей про кримінальний проступок до Єдиного реєстру досудових розслідувань» [1].

Такі доповнення зумовлюють логічні запитання: чому в одних випадках пояснення є джерелом доказів, в інших – ні (ч. 8 ст. 95 КПК); чи можна особистий обшук (ч. 3 ст. 208 КПК) ототожнювати з особистим оглядом; чи слід відрізняти медичне освідчування від освідчування (ст. 241 КПК)? Тобто, вказаним вище положенням фактично запроваджена можливість проведення нових слідчих (розшукових) дій (медичне освідчування, особистий огляд, звернення до спеціаліста), але не закріплено процесуальної форми їх проведення.

В п. 2 ч. 3 ст. 219 КПК також буде закріплено, що в разі необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій строки досудового розслідування будуть збільшені до 20 діб. В цьому випадку не зрозуміло, що законодавець мав на увазі, коли використав термін «додаткові» слідчі (розшукові) дії. Адже в теорії кримінально процесу прийнято вважати, що додаткові слідчі (розшукові) дії «спрямовані на дослідження частини їхнього предмета, тобто окремих обставин, які не було з'ясовано з різних причин під час основної слідчої дії – додатковий допит свідка, додатковий огляд» [2].

Викладене вище дозволяє стверджувати, що запровадження процесуальної форми розслідування кримінальних проступків потребує подальшого вдосконалення кримінального процесуального законодавства з метою забезпечення його правової визначеності.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 листоп. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.

2. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях : навч. посіб. : 4-те вид., перероб. і доповн. / Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький та ін. Київ : КНТ, 2016. 269 с.

Бурлака Владислав Васильович,
начальник відділу Головного слідчого
управління Національної поліції України

НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Законом України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (далі – Закон) запроваджується довгоочікуваний для правоохоронних органів інститут кримінальних проступків. Самим Законом вносяться зміни до положень Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, а відповідно до перехідних положень Кабінет Міністрів України повинен забезпечити приведення законодавчих актів у відповідність до цього Закону.

У той же час детальний аналіз положень якими Закон доповнює Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси України засвідчив про необхідність додаткових змін.

Так, Законом викладено статтю 38 (Орган досудового розслідування) КПК України в новій редакції, згідно з частиною першою якої до органів досудового розслідування відносяться органи, що здійснюють досудове слідство і дізнання. Згідно із Законом частину першу статті 3 (Визначення основних термінів Кодексу) КПК України також доповнено пунктом 4¹, відповідно до якого дізнавачем є службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, у випадках, установлених КПК України, уповноважена особа іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків.

У зв'язку з наданням дізнавачам права на здійснення досудового розслідування логічним є визначення його як суб'єкта злочину в статтях 368 (Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою), 383 (доповнення положеннями щодо внесення відповідних змін до статті) КК України. При цьому слід зазначити, що в назві та абзаці першому частини першої статті 383 КК України слово «злочину» замінено словами «кримінального правопорушення».

Також Законом запропоновані зміни відповідно до яких у пункті 7 частини четвертої статті 71 (Спеціаліст) КПК України передбачено право спеціаліста надавати висновки з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків, у тому числі у випадках, передбачених частиною третьою статті 214 КПК України, та в статті 300 (Слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії та інші дії під час досудового розслідування кримінальних проступків) КПК України дозволяється для досудового розслідування кримінальних проступків отримувати висновок спеціаліста, що має відповідати вимогам висновку експерта.

Відповідно для вирішення питання щодо відповідності висновку спеціаліста висновку експерта потрібно врегулювати норми Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України в частині несення спеціалістом відповідальності, встановленої законом за завідомо неправдивий висновок, відмову без поважних причин від виконання покладених обов'язків у суді, невиконання інших обов'язків.

У зв'язку з цим потребує передбачення відповідальність спеціаліста за завідомо неправдивий висновок, відмову без поважних причин від виконання покладених обов'язків у суді, невиконання інших обов'язків, а саме стаття 72 (Відповідальність спеціаліста) КПК України з внесенням відповідних змін до статей 384 (Введення в оману суду або іншого уповноваженого органу) та 385 (Відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків) КК України.

Одночасно доцільно передбачити кримінальну відповідальність осіб за перешкоджання прибуттю спеціаліста до суду, органів досудового розслідування, тимчасових слідчих та спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, примушування його до відмови від давання показань чи висновку, а також до давання завідомо неправдивих показань чи висновку шляхом погрози вбивством, насильством, знищенням його майна чи майна його близьких родичів або розголошення відомостей, що їх ганьблять, або підкуп спеціаліста з тією самою метою, та погрозу вчинити зазначені дії з помсти за раніше надані показання чи висновок (стаття 386 КК України).

Слід зазначити, що потребують змін і окремі положення Глави 26 (Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування) КПК України. Зокрема потребує передбачення

дознавача, як учасника досудового розслідування в статтях 303, 304, 305, 306, 307, 308, 311, 312, 313 КПК України.

Окремо доцільно виділити необхідність врегулювання питання щодо розслідування кримінальних проступків вчинених неповнолітнім. Так, відповідно до частини другої статті 484 (Порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх) КПК України кримінальне провадження щодо неповнолітньої особи, в тому числі, якщо кримінальне провадження здійснюється щодо декількох осіб, хоча б одна з яких є неповнолітньою, здійснюється слідчим, який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх. Відповідно це положення необхідно доповнити і дізначем, оскільки дізнання здійснюється і щодо неповнолітніх, а однієї із підстав двадцятиденного строку досудового розслідування кримінального проступку є вчинення його неповнолітнім.

Слід зазначити, що запропоновані зміни також кореспондуються з положеннями Рекомендацій № 6 R (87) 18 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Стосовно спрощення кримінального правосуддя» та Концепції реформування кримінальної юстиції в Україні, схваленої рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року і затвердженої Указом Президента України № 311/2008 від 08 квітня 2008 року.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України прийнятий Верховною Радою України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/>.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 листоп. 2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.

3. Стосовно спрощення кримінального правосуддя : рекомендації № 6 R (87) 18 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_339.

4. Концепції реформування кримінальної юстиції в Україні, схваленої рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 15 лют. 2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>.

Вознюк Андрій Андрійович,

завідувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту №1 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент;

Алексєєва-Процюк Діана Олександрівна,

провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту №1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВНЕСЕННЯ ЗМІН І ДОПОВНЕНЬ ДО КК УКРАЇНИ

У зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року до КК України вводиться поняття кримінального правопорушення та кримінального проступку, а також суттєво змінюється, насамперед, класифікація злочинів.

Кримінальним правопорушенням визнається передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 11 КК України). Відтак, це визначення особливо нічим не відрізняється від поняття злочину за виключенням того, що його вчиняє суб'єкт кримінального правопорушення. Такі делікти як кримінальні правопорушення будуть поділятися на кримінальні проступки і злочини.

Утворення кримінального проступку відбулося внаслідок виділення зі злочинів невеликої тяжкості суспільно небезпечних діянь, за які передбачалося основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Іншу частину злочинів невеликої тяжкості (за які передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років) віднесено до нетяжких злочинів.

Відтак, нині **кримінальним проступком** є передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене *основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч*

неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Таким чином до кримінальних проступків належать передбачені Особливою частиною КК України суспільно небезпечні діяння, у санкціях яких встановлено:

1) основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян¹;

2) інше основне покарання, не пов'язане з позбавленням волі².

Якщо у санкції статті Особливої частини КК України міститься позбавлення волі, зокрема як альтернативне іншим основним покаранням, не пов'язаним з позбавленням волі, то таке діяння належить до категорії злочинів.

Важливо проаналізувати критерії, за якими одні діяння віднесено до злочинів, а інші до кримінальних проступків. Існуючий нині критерій має як свої переваги, так і недоліки, адже кримінальні проступки змішані зі злочинами. Кожного разу слід аналізувати санкцію тієї чи іншої частини статті Особливої частини КК України, щоб віднести певне діяння до злочину чи кримінального проступку. У зв'язку з цим більш оптимальним видається варіант існування якщо не самостійного кодексу (наприклад, Кодексу про кримінальні проступки), то принаймні окремого розділу КК України, у якому могли б бути систематизовані склади кримінальних проступків. Однак і тут можуть виникати певні проблеми. Адже якщо створювати окремий кодекс, то очевидно, що значна частина його положень буде дублювати положення КК України. Водночас виділення лише окремого розділу в Особливій частині КК України не вирішить проблеми, оскільки окремі зміни слід буде вносити й до Загальної частини КК України.

Місце кримінальних проступків у системі положень Загальної частини КК України (аналіз основних змін):

1. *Готування до кримінального проступку* не тягне за собою кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 14 КК України). Така позиція законодавця є цілком логічною та справедливою.

¹ Якщо санкція передбачає максимальну межу основного покарання у виді штрафу в розмірі 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, то таке діяння ще відноситься до кримінального проступку, а якщо понад 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, то зазначене діяння вже належить до категорії кримінальних проступків.

² Це позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадські роботи, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців, арешт, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців.

2. Вводиться додаткова умова, коли відсутня повторність – це відбуття покарання за вчинення кримінального проступку. Тобто **повторність відсутня**, якщо за раніше вчинене кримінальне правопорушення особу було звільнено від кримінальної відповідальності на підставах, установлених законом, або якщо судимість за це кримінальне правопорушення було погашено або знято, а також *після відбуття покарання за вчинення кримінального проступку* (ч. 4 ст. 32 КК України). Однак щодо цієї позиції є певні зауваження: чому повторність відсутня лише у випадку відбуття покарання за вчинення кримінального проступку. Видається більш логічним або виключити це положення, і тоді буде повторність як після відбуття покарання за вчинення кримінального проступку, так і злочину, або ж поширити його не лише на кримінальні проступки, але й злочини, і тоді повторність буде відсутня після відбування покарання і за вчинення злочину, і за вчинення кримінального проступку.

3. *За вчинення кримінальних проступків можливе звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 45, 46, 47, 48, 49 КК України.* Не можливе лише звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення корупційного кримінального проступку, передбаченого ч. 1, 3 ст. 357 КК України.

Певні особливості має звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 49 КК України у разі вчинення кримінальних проступків.

Особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею кримінального правопорушення і до дня набрання вироком законної сили минули такі строки:

два роки – у разі вчинення кримінального проступку, за який передбачене покарання менш суворе, ніж обмеження волі;

три роки – у разі вчинення кримінального проступку, за який передбачено покарання у виді обмеження волі.

Перебіг давності зупиняється, якщо особа, що вчинила кримінальне правопорушення, ухилилася від досудового розслідування або суду. У цих випадках перебіг давності відновлюється з дня з'явлення особи із зізнанням або її затримання. У цьому разі особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з часу вчинення кримінального проступку минуло – п'ять років (ч. 2 ст. 49 КК України)¹.

¹ Таке тлумачення ч. 2 ст. 49 КК України є логічним, враховуючи зміни до КК України у зв'язку із прийняттям вищезазначеного Закону України від 22 листопада 2018 року. Однак воно не відповідає змісту положень, викладених в цьому Законі, очевидно через те, що в самому законі допущено помилку. Адже друге та третє речення частини 2 ст. 49 КК України насправді викладена в такій редакції: «У цих випадках перебіг давності відновлюється з

4. Особи, засуджені за вчинення кримінального проступку, після відбуття покарання визнаються такими, що *не мають судимості* (п. 2-1 ч. 1 ст. 89 КК України).

5. Якщо особа, що відбула покарання, до закінчення строку погашення судимості знову вчинить кримінальне правопорушення, *перебіг строку погашення судимості переривається* і обчислюється заново. У цих випадках строки погашення судимості обчислюються окремо за кожне кримінальне правопорушення після фактичного відбуття покарання (основного та додаткового) за останнє кримінальне правопорушення (ч. 5 ст. 90 КК України).

Зняття судимості до закінчення строків, зазначених у статті 89 КК України, не допускається у випадках засудження за умисні тяжкі та особливо тяжкі, а також корупційні кримінальні правопорушення (ч. 2 ст. 91 КК України).

Однією з найбільших проблем кримінальних проступків є санкції за ці правопорушення. За значну частину таких деліктів передбачено штраф, розміри якого настільки мізерні, що в більшості випадків їх вчинення з економічної точки зору буде якщо не вигідним, то принаймні не дуже затратним для винного. Нині, наприклад, засудженим за 2 ст. 125 КК України призначають покарання у виді штрафу в розмірі п'ятдесяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що складає 850 (вісімсот п'ятдесят) гривень, а за ч. 1 цієї ж статті розмір штрафу ще менший. Цікавим є й той факт, що за окремі адміністративні правопорушення розміри штрафів є значно вищими. Чи може такий мізерний розмір штрафу хоч якось вплинути на правопорушника? Напевно що ні, єдине що на нього може вплинути у таких ситуаціях – це «участь» в кримінальному провадженні та засудження. Відтак, наносити легкі тілесні ушкодження, а також вчиняти інші протиправні діяння, що належатимуть до категорії кримінальних проступків, не так вже й небезпечно. Окрім того, у таких ситуаціях не буде досягатися мета покарання, адже розміром штрафу, який нині існує, не можна ні покарати, ні виправити, ні тим паче запобігти вчиненню нових кримінальних проступків. Гіпотетично особа, яка «пройшла кримінальне провадження» в таких ситуаціях

дня з'явлення особи із зізнанням або її затримання, *а з часу вчинення кримінального проступку – п'ять років*. У цьому разі особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з часу вчинення *кримінального правопорушення* минуло п'ятнадцять років». Така редакція статті, окрім проблем у застосуванні ч. 2 ст. 49 КК України, нічого корисного не дасть. А тому слід негайно внести зміни лише до третього речення ч. 2 ст. 49 КК України, виклавши його в такій редакції: «У цьому разі особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з часу вчинення кримінального проступку минуло п'ять років, а з часу вчинення злочину – п'ятнадцять років».

один раз, буде розуміти, що краще вирішити конфлікт «давши в морду» і заплативши «мізер», а можливо і нічого не заплатити (адже не факт, що потерпілий напише заяву про вчинення кримінального проступку).

Собівартість витрат держави на реєстрацію такого правопорушення та притягнення особи до кримінальної відповідальності значно перевищує витрати особи, яких вона може зазнати у результаті вчинення кримінального проступку. Відтак з економічної точки зору вчиняти кримінальні проступки, за які передбачено покарання у вигляді штрафу, у певних ситуаціях вигідно для винного, однак такі факти є значно «затратнішими» для більшості громадян, які є платниками податків, та держави. Окрім того, це перешкоджає реалізації запобіжної функції закону про кримінальну відповідальність, сприяє зростанню правового нігілізму та взагалі робить кримінальні проступки, за які передбачено покарання у вигляді штрафу, вигідним інструментом вирішення окремих проблем правопорушника. В економічно розвинутих країнах все навпаки, як і з розміром штрафів, так і з правовим нігілізмом, що дає підстави зробити висновок про необхідність збільшення розмірів штрафу, а можливо і їх диференціації залежно від майнового становища винного.

Вчинення кримінального проступку має бути не вигідним для правопорушника у будь-якому аспекті. В розмір штрафу як мінімум повинні бути закладені витрати на виявлення та документування кримінального проступку, судовий розгляд відповідного кримінального провадження, а можливо і компенсацію шкоди потерпілому (з таких штрафів певний відсоток можна відраховувати у фонд потерпілих від злочинів, який на жаль до цього часу ще не створений в Україні).

Водночас слід запровадити єдину універсальну розрахункову одиницю для усіх потреб як адміністративних, так і кримінальних правопорушень. Така одиниця повинна бути прив'язана до певних положень Закону України про державний бюджет на відповідний рік, адже у нас щорічно такий рівень інфляції, що через кілька років розміри штрафів знову можуть стати мізерними, а відтак «неактуальними». Водночас перевага такої універсальної розрахункової одиниці буде в тому, що як слідчий, так і будь-яка інша особа, маючи елементарні юридичні знання, без проблем встановлять чи у певному діянні є ознаки адміністративного чи кримінального проступку, яку шкоду спричинило таке діяння (якщо це матиме значення для його кваліфікації) і яка міра стягнення чи покарання може очікувати правопорушника. Єдиний вагомий недолік цієї пропозиції, а можливо й, навпаки, її перевага в тому, що для її реалізації потрібно вносити багато змін як до КК України, так і до КУпАП або ж взагалі – розробити нові кодекси.

Галаган Олександр Іванович,

професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;

Письменний Дмитро Петрович,

професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

На сучасному етапі реформування кримінальної юстиції в Україні як в демократичній та правовій державі, особливої актуальності для кримінальної процесуальної науки та правозастосовної діяльності набуває проблема доказування в конкретному кримінальному провадженні.

Доказування у кримінальному провадженні – це здійснювана у встановленому законом порядку процесуальна діяльність, що полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження (ч. 2 ст. 91 КПК України).

Процедура кримінального процесуального доказування має бути, з одного боку, такою, щоб створити належні умови для встановлення обставин кримінального правопорушення, з другого – має гарантувати дотримання прав і свобод учасників кримінального провадження. Забезпечується це за рахунок здійснення доказування відповідно до встановленого законом порядку здійснення кримінального провадження в цілому та проведення окремих процесуальних дій [1, с. 178–179].

Як відомо, починаючи з 01 січня 2020 року вводиться досудове розслідування у формі дізнання кримінальних проступків. З цією метою законодавець вводить нових учасників кримінального провадження зі сторони обвинувачення: керівника органу дізнання (ст. 39-1 КПК), дізнавача (ст. 40-1 КПК), а також вводить нові статті: 298-1–298-5 КПК, які стосуються особливостей досудового розслідування кримінальних проступків [2].

Частина 2 ст.298 КПК передбачає, що досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) буде здійснюватися згідно із загальними правилами досудового розслідування, з урахуванням положень глави 25 КПК України.

До внесення відомостей про кримінальний проступок до Єдиного реєстру досудових розслідувань допускається проведення окремих дій, передбачених ч. 3 ст. 214 КПК. В цій частині ст. 214 КПК вказується, що для з'ясування обставин вчинення кримінального

проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути: 1) відібрано пояснення; 2) проведено медичне освідування; 3) отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; 4) вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей.

У невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути проведений огляд місця події (відомості вносяться невідкладно після завершення огляду).

Вважаємо, що огляд місця події необхідно проводити і в тому випадку, коли є ознаки вчинення кримінального проступку.

Законодавець розширив перелік процесуальних джерел доказів, за рахунок віднесення до них пояснення осіб, результатів медичного освідування, висновка спеціаліста, показань технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису. При цьому, при проведенні дізнання також докази можна отримати з джерел, передбачених ст. 84 КПК.

Таке однобоке розширення процесуальної діяльності однієї з форм досудового розслідування (дізнання) на противагу іншій формі, а саме досудовому слідству, на наш погляд, надає перевагу дізнанню. Адже одночасно встановлено, що названі процесуальні джерела доказів можуть бути використані під час розслідування злочинів тільки на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора. Тобто для того, щоб отримати пояснення осіб під час слідства слідчому треба звертатися до прокурора з відповідною пропозицією. Якщо мова йде про спрощення порядку розслідування, то воно повинно стосуватися, на нашу думку, не тільки дізнання, а і досудового слідства.

У ст.300 КПК визначено, що під час досудового розслідування кримінальних проступків дозволяється виконувати всі слідчі (розшукові) дії, передбачені КПК, та негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені ч. 2 ст. 264 та ст. 268 КПК, а також відбирати пояснення для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку, проводити медичне освідування, отримувати висновок спеціаліста, що має відповідати вимогам до висновку експерта, знімати показання технічних приладів і технічних засобів у провадженні щодо вчинення кримінальних проступків, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, вилучати знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей, до

внесення відомостей про кримінальний проступок до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Що стосується таких дій під час досудового розслідування кримінальних проступків є певні питання. По-перше, доказування здійснюється стороною обвинувачення, до якої тепер і будуть віднесені дізнавач та керівник органу дізнання шляхом проведення слідчих (розшукових) дій (ч.2 ст.93 КПК). А в вищезазначеній статті вони визначені як «інші дії під час досудового розслідування кримінальних проступків», тобто природа цих дій не визначена. По-друге, чим відрізняється у даному випадку висновок спеціаліста від висновку експерта (оскільки він повинен відповідати одним і тим же вимогам). Тільки тим, що він може з'явитися до внесення відомостей до ЄРДР? Тоді можливо слід було передбачити можливість проведення експертного дослідження до внесення відомостей до ЄРДР.

Стабільність законодавства – це і мрія законодавця і правозастосовувача. Але ця мрія нездійсненна тому, що як стверджує відомий французький правознавець Р.Кабріак, кодекси починають старіти одразу після їх прийняття [3, с. 182].

Це певною мірою стосується КПК України, який був прийнятий 2012 року, але не зміг врахувати можливих змін в економічній, політичній, соціальній та інших сферах життя суспільства.

Значимо, що досягнення повної ефективності процесуальних приписів неможливо без забезпечення стабільності кримінального процесуального законодавства, адже протилежне може призвести до порушення його системних зв'язків та зумовити низьку ефективність правового регулювання. Поспішні та безсистемні дії законодавця знижують якість процесуального закону. Зокрема, це стосується і досудового розслідування кримінальних проступків. Так, зміни до статей 38, 170, 214, 218, 243, 244, 298, 300, 301 КПК України тільки засвідчують вищезказане.

Таким чином, стабільність кримінального процесуального закону прямо пропорційна його якості, що своєю чергою є складовою належної правової процедури (ст.2 КПК).

Список використаних джерел

1. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2013. 824 с.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України № 2617-VIII від 22 листоп. 2018 р. *Голос України*. № 79.

3. Кодифікація / Кабріак Р. ; пер. с франц. Л. В. Головки. М., 2007. С. 182.

Дрозд Валентина Георгіївна,

начальник 3-го відділу науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту МВС України, доктор юридичних наук, доцент

ПИТАННЯ СПРОЩЕННЯ ТА СКОРОЧЕННЯ ПРОЦЕДУР ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДІЗНАННЯ

Аналіз кримінального процесуального законодавства України, що регламентує порядок досудового розслідування кримінальних проступків, дозволяє виділити дві суттєві ознаки щодо спрощення та скорочення процедур під час проведення дізнання.

По-перше, це стосується строку досудового розслідування кримінальних проступків. Якщо звернутись до положень ч. 1 ст. 219 КПК України (виходячи із законопроекту № 7279-д), можна побачити, що в кримінальному провадженні щодо кримінального проступку строк досудового розслідування з моменту повідомлення особи про підозру повинен становити не більше: 1) сімдесяти двох годин – у випадку повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298-2 КПК України; 2) двадцяти діб – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, якщо підозрюваний не визнає вину або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або вчинення кримінального проступку неповнолітнім; 3) одного місяця – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку, якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи у випадку, передбаченому ч. 2 ст. 298-4 КПК України [1].

У цьому контексті, на наш погляд, досить неоднозначною є пропозиція, викладена в законопроекті щодо закріплення обов'язку за стороною обвинувачення щодо закінчення досудового розслідування протягом 72 годин у випадку повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи. Пояснюється це тим, що запропонований термін є необґрунтовано короткий, що негативним чином вплине на доведення вини особи та якість проведення досудового розслідування загалом. Подібне бачення викладене у висновку Консультативної місії Європейського Союзу, де цілком справедливо вказується на те, що такі строки є надто короткими, у зв'язку з чим запропоновано закріпити строк досудового розслідування кримінальних проступків в один місяць, тобто такий час, який є необхідним і достатнім для якісного завершення дізнання. Також КМЄС висловило занепокоєння щодо запровадження, окрім

загальних джерел отримання доказів, додаткових джерел доказів у розслідуванні кримінальних проступків, оскільки на практиці ці додаткові джерела можуть перетворитися на основні для засудження особи [2]. Наприклад, на наше переконання, недосконалими та, можливо, проблемними в практичній реалізації видаються положення в частині передбачення таких додаткових джерел доказів, як опитування, під час проведення якого не встановлено вимогу щодо попередження особи про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань та надання завідомо неправдивих показань.

Таким чином, проаналізувавши наведені положення, можна зазначити, що зменшення загального строку досудового розслідування кримінальних проступків, порівняно зі злочинами, обумовлено відсутністю потреби у збільшенні терміну проведення розслідування, оскільки їх складність не вимагає значних часових затрат.

По-друге, це право прокурора надіслати до суду обвинувальний акт, в якому зазначається клопотання про його розгляд у спрощеному порядку без проведення судового розгляду в судовому засіданні. При цьому в ч. 1 ст. 302 КПК України встановлено низку обов'язкових умов стосовно реалізації спрощеного судового розгляду кримінального провадження щодо кримінальних проступків, зокрема: 1) беззаперечне визнання підозрюваним своєї винуватості; 2) відсутність оспорювання встановлених досудовим розслідуванням обставин; 3) згода підозрюваного з розглядом обвинувального акта за його відсутності; 4) відсутність заперечень зі сторони потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проти скороченого порядку розгляду.

Наявність зазначених умов, на думку законодавця, є необхідною, оскільки розгляд обвинувального акта у спрощеному порядку без проведення судового розгляду в судовому засіданні позбавляє підозрюваного, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, права оскаржувати вирок в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини.

Вважаємо, що впровадження положень щодо спрощеного судового розгляду кримінальних проваджень за результатами проведення досудового розслідування кримінальних проступків є досить позитивною моделлю кримінального процесуального регулювання. Поряд із тим необхідно вказати на певні прогалини, які в практичній діяльності можуть призвести до низки проблемних ситуацій. Зокрема, положення ст. 301 КПК України при вирішенні питання про застосування спрощеної процедури розгляду кримінальних проваджень за фактом вчинення кримінальних

проступків передбачає лише узгодження інтересів підозрюваного, потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Поряд із тим під час проведення досудового розслідування, як правило, кількість учасників, які мають законні інтереси щодо результатів кримінального провадження, набагато більша. Мова йде про представника та законного представника потерпілого, законного представника підозрюваного, цивільного позивача та відповідача, їх представників, законного представника цивільного позивача. Відсутність у ст. 301 КПК України умови їхньої згоди на проведення спрощеного судового розгляду призводить до фактичного неврахування їхніх законних інтересів за можливими результатами досудового розслідування (наприклад, щодо визначення суми завданих кримінальним правопорушенням збитків).

На підставі вказаного вважаємо за доцільне внести відповідні доповнення до статті 301 КПК України, зокрема:

– частину 1 статті 301 КПК України викласти в такій редакції:

«1. Встановивши під час досудового розслідування, що підозрюваний беззаперечно визнав свою винуватість, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акта за його відсутності, а потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач та цивільний відповідач, законний представник цивільного позивача, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, не заперечують проти такого розгляду, прокурор має право надіслати до суду обвинувальний акт, в якому зазначає клопотання про його розгляд у спрощеному порядку без проведення судового розгляду в судовому засіданні»;

– частину 2 статті 301 КПК України викласти в такій редакції:

«2. Слідчий, прокурор зобов'язаний роз'яснити підозрюваному, законному представнику підозрюваного, потерпілому, його представнику та законному представнику, цивільному позивачу та цивільному відповідачу, законному представнику цивільного позивача, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, зміст встановлених досудовим розслідуванням обставин, а також те, що у разі надання згоди на розгляд обвинувального акта у спрощеному порядку вони будуть позбавлені права оскаржувати вирок в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини. Слідчий, прокурор зобов'язаний упевнитися у добровільності згоди підозрюваного, законного представника підозрюваного, потерпілого, законного представника потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, законного представника цивільного позивача та представника юридичної особи, щодо якої

здійснюється провадження, на розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні».

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : проект Закону України від 20 квіт. 2018 р. № 7279-д. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928.

2. Висновок КМЄС щодо законопроектів №7279 та №7279-1 про кримінальні проступки : від 28 лют. 2018 р. № 2018-EUAM-0433. URL: <http://komzakonpr.rada.gov.ua/uploads/documents/32013.pdf>.

Дударець Руслан Миколайович,

заступник начальника Головного слідчого управління Національної поліції України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ОТРИМАННЯ ВИСНОВКУ СПЕЦІАЛІСТА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Одним із нововведень Закону України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (далі – Закон) є право спеціаліста надавати висновки з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків, у тому числі у випадках, передбачених частиною третьою статті 214 КПК України (пункт 7 частини четвертої статті 71 (Спеціаліст) КПК України), та дозволяється для досудового розслідування кримінальних проступків отримувати висновок спеціаліста, що має відповідати вимогам висновку експерта стаття 300 (Слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії та інші дії під час досудового розслідування кримінальних проступків) КПК України в редакції Закону.

Відповідно до частини третьої статті 214 (Початок досудового розслідування) КПК України для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути: 1) відібрано пояснення; 2) проведено медичне освідування; 3) отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; 4) вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речей і документів, що є безпосереднім предметом

кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей.

Також Законом передбачено доповнення статтею 298-1 (Процесуальні джерела доказів у кримінальних проступках) КПК України, якою передбачається, що процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім визначених у статті 84 цього Кодексу, також є пояснення осіб, результати медичного освідування, висновок спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функцію фото- і кінозйомки, відеозапису чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису.

Постає ряд питань щодо вимог до висновку спеціаліста, встановлення відповідальності спеціаліста, відшкодування витрат для здійснення висновку спеціаліста до внесення відомостей про кримінальний проступок до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

При цьому слід відзначити, що самим Законом будь-які зміни з метою врегулювання вказаних питань, у тому числі до Закону України «Про судову експертизу» не пропонуються.

По-перше, питання щодо відшкодування витрат на проведення досліджень і обстежень, надання висновку спеціаліста працівниками державних спеціалізованих установ та визначення джерела фінансування для компенсації витрат, пов'язаних із залученням спеціалістів органами дізнання для надання висновків під час з'ясування обставин учинення кримінального проступку, необхідно внести відповідні зміни.

Відповідно для вирішення питання щодо відповідності висновку спеціаліста до висновку експерта потребують врегулювання норми КПК України та КК України в частині несення спеціалістом відповідальності, установлені законом за завідомо неправдивий висновок, відмову без поважних причин від виконання покладених обов'язків у суді, невиконання інших обов'язків. У зв'язку з цим необхідно доповнити КПК України та КК України нормами, якими передбачити положення про відповідальність спеціаліста за завідомо неправдивий висновок, відмову без поважних причин від виконання покладених обов'язків у суді, невиконання інших обов'язків (стаття 72 (Відповідальність спеціаліста) КПК України) з унесенням відповідних змін до статей 384 та 385 КК України.

Одночасно потребує вирішенню питання щодо передбачення кримінальної відповідальності осіб за перешкоджання прибуттю спеціаліста до суду, органів досудового розслідування, тимчасових слідчих та спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, примушування його до відмови від давання показань чи висновку, а також до давання завідомо неправдивих показань чи висновку шляхом погрози вбивством, насильством, знищенням його майна чи майна його близьких родичів або розголошення відомостей,

що їх ганьблять, або підкуп спеціаліста з тією самою метою, та погрозу вчинити зазначені дії з помсти за раніше дані показання чи висновок (стаття 386 КК України).

По-друге, запровадження новели Закону щодо можливості отримання висновку спеціаліста як до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку (пункт третій частини третьої статті 214 КПК України), так і в ході досудового розслідування, потребує врегулювання ряду питань шляхом унесення відповідних змін до Закону України «Про судову експертизу».

Так, проведення спеціалістом обстежень чи досліджень об'єкта в частині встановлення обставин учинення кримінальних проступків може спричинити пошкодження або втрату його властивостей, і в подальшому результати проведеної судової експертизи можуть відрізнятись (бути неточними) або взагалі її проведення буде неможливе.

Для врегулювання вказаного питання є необхідним доповнення статті 5 (Максимальне збереження об'єктів дослідження) Закону України «Про судову експертизу» після слова «експертиз» словами «(обстежень і досліджень)».

Аналогічне доповнення пропонується застосувати в статтях 71 (Підстави проведення судової експертизи) та 10 (Особи, які можуть бути судовими експертами) Закону України «Про судову експертизу» з метою визначення підстав для отримання висновку спеціаліста за результатами обстежень і досліджень при з'ясуванні обставин учинення кримінального проступку та можливості залучення судових експертів, які не є працівниками державних спеціалізованих установ до проведення обстежень і досліджень.

По-третє, потребує уточнення коло суб'єктів судово-експертної діяльності під час застосування вказаного Закону матиме місце збільшення кількості об'єктів, що надходять спеціалістам на дослідження та обстеження, і, як наслідок, зросте навантаження на державні спеціалізовані установи, які здійснюють судово-експертну діяльність у кримінальному провадженні, що для своєчасного та фахового надання висновків спеціалістами потребуватиме розподілу на їх територіальні філії та експертні установи комунальної власності.

З метою врегулювання цього питання потребує внесення зміни стаття 7 (Суб'єкти судово-експертної діяльності) Закону України «Про судову експертизу».

По-четверте, одним із найважливіших є питання джерел компенсування витрат, пов'язаних із залученням спеціаліста для з'ясування обставин учинення кримінального проступку та проведення судових експертиз державними спеціалізованими установами в кримінальних провадженнях за дорученням дізнавача. Так, частиною

другою статті 122 (Витрати, пов'язані із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів) КПК України визначено, що залучення стороною обвинувачення експертів спеціалізованих державних установ, а також проведення експертизи за дорученням слідчого судді або суду здійснюється за рахунок коштів, які цільовим призначенням виділяються цим установам з Державного бюджету України.

Відповідно до частини другої статті 15 (Фінансування судово-експертної діяльності) Закону України «Про судову експертизу», проведення судових експертиз державними спеціалізованими установами в кримінальних провадженнях за дорученням слідчого, прокурора, суду та в справах про адміністративні правопорушення здійснюється за рахунок коштів, які відповідно до цільового призначення виділяються цим експертним установам з Державного бюджету України. Частинами шостою і сьомою статті 15 Закону України «Про судову експертизу» встановлено, що проведення інших експертних досліджень і обстежень державними спеціалізованими установами здійснюється за рахунок замовника. Державні спеціалізовані установи виконують інші роботи на договірних засадах.

Така практика визнана успішною в різних Європейських країнах. Зокрема, у Чеській Республіці розслідування злочинів покладається на «поліцейських в уніформі» Спеціально уповноважені поліцейські розслідують нетяжкі злочини за спрощеною процедурою. Так, главою 9 (Процедура до ініціювання кримінального розслідування) КПК Республіки Чехія в статті 158 (Орган поліції зобов'язаний, виходячи зі своїх власних) визначено, що орган поліції зобов'язаний, виходячи зі своїх власних висновків/відкриттів, кримінальних заяв та ініціатив від інших осіб та органів, що містять інформацію про підозру в учиненні кримінального злочину, здійснити всі необхідні розслідування та вжити заходів для виявлення фактів, що вказують на те, що було дійсно вчинено кримінальний злочин, та спрямованих на виявлення правопорушника/злочинця. Орган поліції повинен надіслати копію протоколу державному прокуророві протягом 48 годин після ініціювання кримінального провадження. Якщо існує небезпека затримки, органполіції може скласти протокол після здійснення необхідних термінових та неповторних дій. Орган поліції повинен зібрати необхідні докази та необхідні пояснення та зберігати сліди кримінального злочину для з'ясування та перевірки фактів, що свідчать про вчинення кримінального злочину. З цією метою орган поліції має право:

- вимагати пояснення від фізичних та юридичних осіб та державних органів;

- вимагати від компетентних органів професійних пояснень та, якщо це необхідно для оцінки цього питання, також експертні висновки/думки;
- проводити експертизу предметів і місця злочину;
- вимагати проведення аналізу крові або інших подібних дій, включаючи збір необхідного біологічного матеріалу;
- здійснювати аудіо- та відеозапис осіб, брати відбитки пальців, проводити тілесні обстеження;
- затримувати підозрюваного;
- приймати рішення та вживати заходів;
- виконувати термінові або неповторні дії, якщо їх виконання не належить до компетенції іншого органу.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України прийнятий Верховною Радою України від 13.04.2012 №4651-VI URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII (із змін.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

3. Zákon č. 141/1961 Sb. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád). URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141>.

Жеребко Олександр Іванович,

завідувач відділу нормативно-методичної діяльності та стандартизації лабораторії організації наукової, методичної діяльності, нормативного забезпечення та міжнародного співробітництва Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України, кандидат юридичних наук

ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ: ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

19 квітня 2019 року Президент України підписав Закон України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» [1].

За новим кримінальним законом кримінальний проступок є одним із видів кримінального правопорушення, за вчинення якого передбачено кримінальну відповідальність.

Відповідно до вказаного Закону пропонується викласти ч. 2 ст. 12 Кримінального кодексу України [2] в наступній редакції «Кримінальний проступок – це Кримінальним проступком є

передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі».

Цікаво, зазначає Дроздова О., що за готування до вчинення кримінального проступку (на відміну від злочину) особа не притягатиметься до відповідальності [3].

До кримінальних проступків відповідно до внесених змін відносяться такі поширені злочини як:

- крадіжка (ч. 1 ст. 185 КК України);
 - шахрайство (ч. 1 ст. 190 КК України);
 - незаконне полювання (ч. 1 ст. 248 КК України);
 - незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ч. 1 ст. 249 КК України);
 - порушення вимог законодавства про охорону праці (ч. 1 ст. 271 КК України);
 - порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою (ч. 1 ст. 272 КК України);
 - порушення правил повітряних польотів (ч. 1 ст. 281 КК України) та Порушення правил використання повітряного простору (ч. 1 ст. 282 КК України);
 - групове порушення громадського порядку (ст. 293 КК України);
 - хуліганство (ст. 296 КК України);
 - жорстоке поводження з тваринами (ст. 299 КК України);
 - створення або утримання місць розпусти і звідництво (ч. 1 ст. 302 КК України);
 - незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (ч. 1 ст. 309 КК України);
 - опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ч. 1 ст. 342 КК України).
- Фактично законодавець переніс злочини невеликої тяжкості в категорію проступків, обґрунтовуючи можливість і доцільність такого поділу на існуючу значно меншу ступінь суспільної небезпеки злочинів невеликої тяжкості порівняно із злочинами середньої тяжкості, тяжкими та особливо тяжкими злочинами.

Досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими КПК України [4], з урахуванням положень глави 25 КПК України.

Дізнання (досудове розслідування кримінальних проступків) здійснюють підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України.

Дізнавач, що є службовою особою підрозділу дізнання, наділяється повноваженнями слідчого.

З дня повідомлення особі про підозру досудове розслідування повинно бути закінчене протягом 72 годин; протягом 20 діб – якщо підозрюваний не визнає вину або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або вчинення кримінального проступку неповнолітнім; або протягом одного місяця – якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи.

У разі необхідності проведення додаткових слідчих і розшукових дій строк дізнання може бути продовжений прокурором до тридцяти днів. Про продовження строку дізнання прокурор вносить постанову.

Особу може бути затримано без ухвали слідчого судді, суду підозрювану у вчиненні кримінального проступку лише у випадках, якщо ця особа:

1) відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір;

2) намагається залишити місце вчинення кримінального проступку;

3) під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи;

4) перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим.

Затримання особи здійснюється не більш як на три години з моменту фактичного затримання.

Затримання особи, яка керувала транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції здійснюється не більш як на три години з обов'язковим доставленням такої особи до медичного закладу для забезпечення проходження відповідного медичного освідчення.

Дізнавач зобов'язаний не пізніше 72 годин з моменту затримання особи подати прокурору всі зібрані матеріали дізнання разом із повідомленням про підозру, про що невідкладно письмово повідомляє підозрюваного, його захисника, законного представника, потерпілого.

Прокурор зобов'язаний не пізніше 3 днів після отримання матеріалів дізнання разом з повідомленням про підозру, а в разі затримання особи – протягом 24 годин здійснити одну із зазначених дій:

1) прийняти рішення про закриття кримінального провадження, а в разі затримання особи – про негайне звільнення затриманої особи;

2) повернути дізнавачу кримінальне провадження з письмовими вказівками про проведення процесуальних дій з одночасним продовженням строку дізнання до одного місяця та звільнити затриману особу (у разі затримання особи);

3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або про звільнення від кримінальної відповідальності;

4) у разі встановлення ознак злочину направити кримінальне провадження для проведення досудового слідства.

Копії матеріалів дізнання надаються (надсилаються) особі, яка вчинила кримінальний проступок, або її захиснику, потерпілому чи його представнику.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 листоп. 2018 р. № 2617-VIII. Дата оновлення: 22.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>. (дата звернення: 15.10.19).

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. Дата оновлення: 18.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (дата звернення: 18.10.19).

3. Дроздова О. Кримінальні проступки: 5 аспектів новели, які мають розуміти усі українці. *Закон і Бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/135393-kriminalni_prostupki_5_aspektiv_noveli_yaki_mayut_rozumiti_u.html.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 18.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (дата звернення: 18.10.19).

Задніченко Сергій Іванович,

заступник начальника Департаменту документального забезпечення – начальник управління організаційного забезпечення та контролю Національної поліції України

ПИТАННЯ ПРОЦЕДУРИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» набуває чинності 01.01.2020, який впроваджує в Україні поняття «кримінальний проступок», оскільки запроваджується спрощений порядок досудового розслідування у формі дізнання та суттєво скорочуються процесуальні строки досудового розслідування та судового розгляду.

Проводити розслідування кримінальних проступків будуть дізнавачі, а не слідчі і спрощується та пришвидшується судове провадження за ними. У КПК викладено в новій редакції ст. 38 щодо органів досудового розслідування, а також Кодекс доповнено статтями 39-1 і 40-1, де виписано повноваження керівника органу дізнання і дізнавача. Так, розслідування кримінальних проступків буде проводитися у формі дізнання зі спрощенням процедури, включаючи скорочені строки – не більше 72 годин з моменту повідомлення особи про підозру чи затримання, або в інших випадках у строк до одного місяця. З дня повідомлення особі про підозру досудове розслідування повинно бути закінчене протягом 72 годин; протягом 20 діб – якщо підозрюваний не визнає вину або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або вчинення кримінального проступку неповнолітнім; або протягом одного місяця – якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи. Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань або без такого внесення не допускається. Відповідно до частини третьої статті 38 КПК, їх повноваження при досудовому розслідуванні кримінальних проступків зможуть здійснювати співробітники інших підрозділів, зокрема органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства. Дізнання (досудове розслідування кримінальних проступків) здійснюють підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України. Дізнавач, що є

службовою особою підрозділу дізнання, наділяється повноваженнями слідчого (ст.ст. 3, 401 КПК України). Згідно ст. 219 КПК України строк досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до дня повідомлення особі про підозру становить: 1) дванадцять місяців - у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину; 2) вісімнадцять місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину; 3 дня повідомлення особі про підозру досудове розслідування повинно бути закінчене: 1) протягом сімдесяти двох годин – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298-2 цього Кодексу; 2) протягом двадцяти діб – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, якщо підозрюваний не визнає вину або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або вчинення кримінального проступку неповнолітнім. Строк досудового розслідування може бути продовжений у порядку, передбаченому параграфом 4 глави 24 цього Кодексу. При цьому загальний строк досудового розслідування не може перевищувати: 1) одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, передбачених пунктами 1 і 2 частини третьої цієї статті; 2) шести місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні нетяжкого злочину.

Проте у невідкладних випадках може бути проведений огляд місця події, відібрано пояснення, проведено медичне освідування, отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, а також вилучено зняття і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей. Згідно з законом, прокурор зобов'язаний не пізніше трьох днів після отримання повідомлення про підозру особі разом із матеріалами дізнання (а якщо затримали нетверезого підозрюваного – впродовж 24 годин) або закрити кримінальне провадження, або повернути матеріали дізнавачу і подовжити строк дізнання, або звернутися до суду з обвинувальним актом, а при ознаках скоєння злочину направити провадження для проведення досудового слідства. У разі необхідності проведення додаткових слідчих і розшукових дій строк дізнання може бути продовжений прокурором до тридцяти днів. Про продовження строку дізнання прокурор вносить постанову. А суд, отримавши обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку, має протягом 5 днів або у разі затримання підозрюваного у

визначенні строки затримання призначити судовий розгляд і якщо обвинувачений визнає свою вину та не оспорує встановлені обставини порушення і згоден з розглядом обвинувального акта, суд розглядає обвинувальний акт без розгляду у судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження.

Особу може бути затримано без ухвали слідчого судді, суду підозрювану у вчиненні кримінального проступку лише у випадках, якщо ця особа: 1) відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір; 2) намагається залишити місце вчинення кримінального проступку; 3) під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи; 4) перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим. Затримання особи здійснюється не більш як на три години з моменту фактичного затримання. Затримання особи, яка керувала транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції здійснюється не більш як на три години з обов'язковим доставленням такої особи до медичного закладу для забезпечення проходження відповідного медичного освідування.

Дізнавач зобов'язаний не пізніше 72 годин з моменту затримання особи подати прокурору всі зібрані матеріали дізнання разом із повідомленням про підозру, про що невідкладно письмово повідомляє підозрюваного, його захисника, законного представника, потерпілого. Прокурор зобов'язаний не пізніше 3 днів після отримання матеріалів дізнання разом з повідомленням про підозру, а в разі затримання особи – протягом 24 годин здійснити одну із зазначених дій: 1) прийняти рішення про закриття кримінального провадження, а в разі затримання особи – про негайне звільнення затриманої особи; 2) повернути дізнавачу кримінальне провадження з письмовими вказівками про проведення процесуальних дій з одночасним продовженням строку дізнання до одного місяця та звільнити затриману особу (у разі затримання особи); 3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або про звільнення від кримінальної відповідальності; 4) у разі встановлення ознак злочину направити кримінальне провадження для проведення досудового слідства. Копії матеріалів дізнання надаються (надсилаються) особі, яка вчинила кримінальний проступок, або її захиснику, потерпілому чи його представнику. Здійснення дізнання та судового розгляду у кримінальних провадженнях про злочини, визначені як кримінальні проступки, з дня набрання чинності Закону, якщо особам не повідомлено про підозру у вчиненні злочину, або особам повідомлено

про підозру, але не прийнято процесуальне рішення, або за сукупністю злочинів, один або декілька з яких визначені як кримінальні проступки особам повідомлено про підозру, але не прийнято процесуальне рішення, виділено в окреме провадження матеріали щодо кримінального проступку, або досудове слідство зупинено, подальше досудове розслідування здійснюється в порядку, встановленому главою 25 «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків» КПК України. Кримінальні провадження призначені до судового розгляду чи перебувають на його розгляді, судовий розгляд продовжуються здійснюватися судом на загальних підставах. Запобіжні заходи продовжують свою дію до моменту їх зміни, скасування чи припинення.

Зелькіна Тетяна Євгенівна,
адвокат адвокатського об'єднання

ПРОБЛЕМИ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ПІД ЧАС ВИЛУЧЕННЯ РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ У ЗАТРИМАНІЙ ОСОБИ

Однією із найбільш важливих ознак демократичної, правової держави є реальне забезпечення прав та свобод людини і громадянина. Як відомо, у своїй діяльності державі доводиться не тільки вживати заходів по забезпеченню прав і свобод людей, але і в певних випадках застосовувати примус з метою досягнення необхідної соціальної мети. Проте необхідно забезпечити використання таких обмежень прав і свобод особи, які є мінімально необхідними для досягнення завдань кримінального провадження, з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, та жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений (ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК).

Крім того, жодна особа не має бути піддана необґрунтованому процесуальному примусу. Особливо це стосується такого заходу забезпечення кримінального провадження як затримання.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», який набирає чинності 1 січня 2020 року [3], ч. 6 ст. 2982 КПК уповноважена службова особа, яка здійснила затримання, зможе здійснювати особистий обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених частиною сьомою статті 223 цього Кодексу [1].

Згідно ст. 2983 КПК речі і документи, що є знаряддям та/або засобом вчинення кримінального проступку чи безпосереднім

предметом посягання, виявлені під час затримання, особистого обшуку затриманої особи або огляду речей, вилучаються уповноваженою службовою особою Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань.

Вилучені речі і документи зберігаються органом, що їх вилучив, до розгляду провадження про кримінальний проступок по суті в суді у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. У виняткових випадках вилучені речі і документи можуть бути повернуті володільцеві до розгляду провадження про кримінальний проступок по суті в суді. Залежно від результатів розгляду вилучені речі та документи у встановленому порядку конфіскують або повертають володільцеві, або знищують. Про вилучення речей і документів складається протокол або робиться відповідний запис у протоколі про затримання.

Необхідно зазначити, що законодавець у даному випадку не конкретизував, що рішення про повернення, конфіскацію або знищення вилучених речей та документів може приймати лише суд. Пропонується внести корективи до вказаної статті задля попередження неоднакових тлумачень закону на стадії судового розгляду кримінального провадження.

Відповідно до вимог кримінального процесуального закону, вилучені під час обшуку затриманої особи речі і документи, зазначені у частині першій цієї статті, визнаються речовими доказами, про що дізнавачем виноситься відповідна постанова, та приєднуються до матеріалів дізнання.

Отже, вилучення речей і документів при затриманні особи здійснюється частково за спрощеною процедурою, при цьому тимчасове вилучення майна при проведенні інших процесуальних дій (у тому числі огляду, обшуку, тимчасового доступу до речей і документів) здійснюється за загальною процедурою, встановленою нормами КПК.

Проте така правова регламентація, на нашу думку, є недосконалою, адже не встановлено механізму захисту прав осіб, майно яких було вилучено. Окрім цього, виникає питання визначення правового статусу майна, вилученого під час проведення затримання. Як наслідок, на практиці буде виникати ряд проблем стосовно поновлення порушених прав. Зокрема, повернення вилученого майна, яке не було зняттям та/або засобом вчинення кримінального проступку чи безпосереднім предметом посягання, проте були виявлені і вилучені у особи під час затримання.

Тому варто погодитися з думкою О. В. Сачко про те, що хоча глава 25 КПК України має назву «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків», але законодавець так і не

визначився з тим, хто буде уповноважений здійснювати таке розслідування, назване «дізнанням», також при диференціації процесуальної форми не усунуті юридичні колізії, відсутня чітка логічна структура спрощених проваджень, не забезпечена належна юридична визначеність процедур застосування особливих порядків і режимів кримінального провадження, яка б максимально забезпечувала дотримання верховенства права. Безперечно, оптимізація процесуальної форми кримінального провадження має забезпечувати процесуальну економію та усувати надлишкові бюрократичні процедури, але не повинна приводити до усунення існуючих гарантій прав і свобод людини та забезпечення верховенства права, а навпаки, потребує створення додаткових важелів стримувань і противаг проти свавілля, корупції, використання дискреційних повноважень, правового колапсу [3, с. 17]

Для вирішення вказаної проблеми можна запропонувати два варіанти: 1) здійснювати вилучення речей і документів в загальному порядку, визначеному КПК. Звісно, такий стан речей дещо суперечить самій ідеї спрощення провадження, проте захист прав та свобод осіб є важливішим; 2) конкретизувати правовий статус вилучених під час затримання речей та механізми захисту прав затриманого.

Отже, введення інституту кримінальних проступків значно розвантажило органи досудового розслідування від дріб'язкових кримінальних правопорушень, проте деякі процедури, зокрема затримання особи, вилучення речей і документів, потребують вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.

3. Сачко О. В. Забезпечення верховенства права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження : автореф. дис.... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2019. 38 с.

Іваницький Сергій Олександрович,
завідувач кафедри організації
правоохоронних та судових органів
Луганського державного університету
внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка, доктор
юридичних наук, доцент

**ПОКАЗАННЯ ТЕХНІЧНИХ ПРИЛАДІВ І ТЕХНІЧНИХ
ЗАСОБІВ, ЩО МАЮТЬ ФУНКЦІЇ ФОТО- І КІНОЗЙОМКИ,
ВІДЕОЗАПИСУ, ЧИ ЗАСОБІВ ФОТО- І КІНОЗЙОМКИ,
ВІДЕОЗАПИСУ ЯК НОВЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ДЖЕРЕЛО
ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ**

Доказування, як відомо, є серцевиною кримінального провадження. Не стане виключенням у цьому плані й доказування під час досудового розслідування кримінальних проступків, що поповнилося таким новим процесуальним джерелом доказів, як показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису (ст. 298-1 КПК України, що набуде чинності з 01.01.2020).

Змінами до ч. 3 ст. 214 КПК України передбачається, що окрім огляду місця події, для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути, серед іншого, знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису.

Розширення арсеналу джерел доказів під час проведення дізнання (пояснення осіб, результати медичного освідчення, висновок спеціаліста тощо) ще на етапі ухвалення проекту викликало численні побоювання народних депутатів щодо недостатньої захищеності прав особи порівняно із процедурою досудового слідства, на протипагу чому більшість парламенту підтримала позицію щодо збереження концепції законопроекту та її спрямованості на спрощення розслідування кримінальних проступків.

Тож постає питання про суть нового кримінального процесуального джерела доказів та можливі труднощі із його збором, перевіркою та оцінкою в процесі дізнання.

Аналіз законодавчої бази показує, що вказаний різновид доказів є порівняно новим для кримінального процесу, водночас вже активно використовується в межах провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Окрім згадки у ст.ст. 31, 40 Закону України “Про Національну поліцію” та ст. 14-2 КУпАП, детальне термінологічне визначення технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису міститься в Інструкції із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, затвердженої Наказом МВС України від 18 грудня 2018 року № 1026. Зазначена Інструкція, до речі, не поширюється на здійснення працівниками поліції фото- і кінозйомки, відеозапису процесуальних дій відповідно до вимог статті 107 КПК України, НСРД, оперативно-розшукових заходів, застосування в системі фіксації адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 10.11.2017.

Згадана Інструкція розмежовує автомобільну та стаціонарну систему технічних приладів і технічних засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, дає визначення “безпілотного літального апарату”, “відеореєстратора” (пристрій, призначений для запису, зберігання та відтворення відеоінформації) та “портативного відеореєстратора” (пристрій, призначений для запису, зберігання та відтворення відеоінформації, технічні характеристики та особливості конструкції якого дають змогу закріпити його на форменому одязі поліцейського). Останній різновид становить особливий інтерес, адже виступає одним з основних інструментів документування правопорушень за ст. 130 КУпАП (незабаром перейде до однієї з найбільш чисельних категорій кримінальних проступків). У п. 5 вищевказаного нормативного документа міститься імперативний припис, у відповідності до якого включення портативного відеореєстратора відбувається з моменту початку виконання службових обов’язків та/або спеціальної поліцейської операції, а відеозйомка ведеться безперервно до її завершення, крім випадків, пов’язаних з виникненням у поліцейського особистого приватного становища (відвідування вбиральні, перерви для приймання їжі тощо).

Вивчення проблематики використання таких технічних приладів (засобів) в межах провадження у справах про адміністративні правопорушення дозволяє спрогнозувати й попередити виникнення схожих труднощів у сфері кримінального провадження. Проведений нами аналіз адміністративної та судової практики притягнення до відповідальності за правопорушення в галузі безпеки дорожнього руху дозволяє виокремити наступні проблемні питання застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису в доказуванні:

1. Долучення до матеріалів справи компакт-диску із відеозаписом з нагрудної камери працівника поліції, на якому всупереч вимогам вищезазначеної Інструкції, міститься не безперервний запис обставин вчиненого правопорушення, а лише окремих його фрагментів. Такий вибірковий, неповний відеозапис часто розглядається місцевими та апеляційними судами як неналежний доказ.

2. Засобами відеозапису не зафіксовано важливих обставин події правопорушення (підтвердження факту керування транспортним засобом), процедури його документування чи розгляду (роз'яснення прав, присутність свідків під час огляду на стан сп'яніння тощо).

3. Наявні розбіжності між часом (датою), що зафіксований на відеозаписі та тим, що зазначений в інших матеріалах провадження (протокол про адміністративне правопорушення, рапорт тощо).

4. Усунення другого та третього різновиду порушень лежить в площині проведення додаткового навчання співробітників профільних служб, водночас вирішення першого блоку проблемних питань вимагає одночасного корегування Інструкції із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, затвердженої Наказом МВС України від 18 грудня 2018 року № 1026, розділ II якої має бути доповнений пунктом 11 такого змісту: «Для використання в доказуванні у справах про адміністративні правопорушення чи кримінальному провадженні підлягає видачі відеозапис, що безперервно відображає обставини правопорушення та заходи щодо його документування».

Іващенко Віта Олександрівна,

професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК), прийнятий 13 квітня 2012 р., запровадив поняття кримінальних правопорушень та поділив їх на злочини і кримінальні проступки. Відповідно до ст. 215 КПК досудове розслідування злочинів здійснюється у формі досудового слідства, а кримінальних проступків – у формі дізнання в порядку, передбаченому цим Кодексом [1]. У той же час, Кримінальний кодекс України (далі – КК)

містить тільки поняття злочину (ч. 1 ст. 11) [2]. Лише в окремих статтях вживаються терміни «кримінальне правопорушення» (ч. 2 ст. 374, ч. 1 ст. 426 КК) та «правопорушення» (примітка до ст. 369-3 КК). Тому вже сім років існує потреба узгодження положень кримінального та кримінального процесуального законодавства.

Для вирішення цієї проблеми прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» [3], який має набрати чинності з 1 січня 2020 р. Законом, зокрема, визначено поняття кримінального правопорушення, кримінального проступку, передбачено класифікацію кримінальних правопорушень.

Так, у ч. 1 ст. 11 КК має бути закріплено, що кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення.

Кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини (ч. 1 ст. 12 КК).

У свою чергу, кримінальним проступком має стати передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі (ч. 2 ст. 12 КК).

Передбачається, що злочини будуть поділятися на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі (ч.ч. 4-6 ст. 12 КК). Нетяжким злочином має стати передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років. Тяжким злочином – діяння, за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років. Особливо тяжким злочином – діяння, за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі.

Отже, класифікація кримінальних правопорушень законодавцем здійснена залежно від виду та розміру покарань, що передбачені за їх вчинення. Разом з тим, поза увагою залишилися інші суттєві ознаки злочинів та кримінальних проступків.

Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 3 КК законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та

загально визнаних принципах і нормах міжнародного права. Ч. 2 ст. 1 КПК закріпила, що кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу та інших законів України.

В той же час, Конституція України містить низку суттєвих положень, які стосуються злочинів, а терміни «кримінальне правопорушення» та «кримінальний проступок» не вживаються в Основному Законі [4]. Наприклад, відповідно до ст. 62 особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Виключно законами України визначаються засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них (п. 22 ст. 92).

Таким чином, з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» та набранням ним чинності з'являться деякі колізії у кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві, пов'язані з невідповідністю окремих термінів нормам Конституції України. Тому важливим залишається питання внесення змін до Основного Закону, що стосуються заміни понять злочину на кримінальне правопорушення. Такі зміни є необхідними для встановлення відповідності термінологічного апарату законодавчих актів положенням Конституції України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 лист. 2018 р. № 2617-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.
4. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

Кастарнов Дмитро Борисович,

провідний фахівець інституту підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ЯКА ВЧИНИЛА КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК, УПОВНОВАЖЕНОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

19 квітня 2019 року Президентом України був підписаний Закон України (проект № 7279-д) «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». Закон про нову класифікацію кримінальних порушень, зокрема про введення кримінальних проступків вступить в силу з 1 січня 2020 року.

Відповідно до вказаних змін до кримінального процесуального кодексу України було добавлено статті 298-2 КПК України, частина першої якої передбачає затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок в наступних випадках:

1. Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні кримінального проступку, у випадках, передбачених пунктами 1 і 2 частини першої статті 208 КПК України, та лише за умови, що ця особа:

1) відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір;

2) намагається залишити місце вчинення кримінального проступку;

3) під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи;

4) перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим.

Затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, здійснюється не більш як на три години з моменту фактичного затримання. Затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, передбачений статтею 2861 Кримінального кодексу України, з ознаками перебування у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння або перебування під впливом лікарських засобів, що знижують її увагу та швидкість реакції, здійснюється не більш як на три години з обов'язковим доставленням такої особи до медичного закладу для забезпечення проходження відповідного медичного освідування.

Уповноважена службова особа, яка здійснила затримання, та дізнавач повинні негайно повідомити особі зрозумілою для неї мовою підстави затримання та у вчиненні якого кримінального правопорушення вона підозрюється, а також роз'яснити її право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти неї, негайно повідомити інших осіб про своє затримання і місце перебування відповідно до положень статті 213 КПК України, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права передбаченні КПК України.

Особу може бути затримано:

1) до сімдесяти двох годин – за умов, передбачених пунктами 1–3 частини першої статті 298-2, та з дотриманням вимог статті 211 КПК України;

2) до двадцяти чотирьох годин – за умови, передбаченої пунктом 4 частини першої статті 298-2.

Копія протоколу затримання особи невідкладно надсилається прокурору.

Затриманому надається можливість повідомити інших осіб про затримання і місце перебування відповідно до положень статті 213 КПК України.

Уповноважена службова особа, яка здійснила затримання, здійснює особистий обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених частиною сьомою статті 223 КПК України.

Службова особа, відповідальна за перебування затриманих за вчинення кримінального проступку, зобов'язана вчинити дії, передбачені частиною третьою статті 212 КПК України, з урахуванням особливостей, передбачених цією статтею.

Таким чином законодавець надав вичерпний перелік в яких випадках можливе затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального проступку її права, час затримання, обов'язки службової особи, яка проводила затримання. Однак законодавцем не було передбачено, порядок затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок та зникла з місця події.

Крім того, затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, передбачений відповідно до статті 286-1 Кримінального кодексу України, з ознаками перебування у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння або перебування під впливом лікарських засобів, що знижують її увагу та швидкість реакції, здійснюється не більш як на три години з обов'язковим доставленням такої особи до медичного закладу для забезпечення проходження відповідного медичного освідчення. Відносно інших кримінальних проступків встановлено, що за наявності у службової особи органу, який проводить досудове розслідування, достатніх підстав вважати, що

особа перебуває у стані сп'яніння або під впливом лікарських засобів, що знижують увагу та швидкість реакції, вона може затримати таку особу до двадцяти чотирьох годин без рішення суду. Тобто законодавцем звужено права людини в частині можливості відмовитись, без настання негативних юридичних наслідків для особи у вигляді притягнення її до кримінальної відповідальності, від проходження медичного освідчення на предмет перебування у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння або перебування під впливом лікарських засобів.

Кримінальний кодекс України містить приблизно 780 складів злочинів, із яких близько 200 за кваліфікацією є злочинами невеликої тяжкості. Це призводить до затягування розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, а також необґрунтованої тяганини при розслідуванні злочинів невеликої тяжкості.

Вказаним законопроектом пропонується запровадити спрощений порядок досудового розслідування у формі дізнання всіх кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, що, безумовно, сприятиме зменшенню навантаження на органи досудового слідства. Всього пропонується 126 складів кримінальних проступків. Це дозволить забезпечити швидке розслідування кримінальних правопорушень невеликої тяжкості.

До кримінальних проступків пропонується віднести такі поширені злочини як некваліфіковані крадіжки, шахрайство, незаконні дії з наркотичними засобами без мети збуту, хуліганство тощо.

Кримінальним проступком пропонується визначити діяння (дією чи бездіяльністю), за вчинення якого передбачене покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Водночас злочини поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі.

Проводити розслідування кримінальних проступків будуть дізнавачі.

Пропонується визначення поняття керівник органу дізнання та дізнавач.

Дізнавач – службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, у випадках, установлених цим Кодексом, уповноважена особа іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків.

Керівник органу дізнання – начальник підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу

Державного бюро розслідувань, а в разі відсутності підрозділу дізнання – керівник органу досудового розслідування.

Розслідування кримінальних проступків буде проводитися у формі дізнання зі спрощенням процедури, включаючи скорочені строки – не більше 72 годин з моменту повідомлення особі про підозру чи затримання.

Згідно з законом, прокурор зобов'язаний не пізніше трьох днів після отримання повідомлення про підозру особі разом із матеріалами дізнання (а якщо затримали нетверезого підозрюваного – протягом 24 годин) або закрити кримінальне провадження, або повернути матеріали дізнавачу і подовжити строк дізнання, або звернутися до суду з обвинувальним актом, а при ознаках скоєння злочину направити провадження для проведення досудового слідства.

Суд, отримавши обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку, має протягом 5 днів або у разі затримання підозрюваного у визначенні строки затримання призначити судовий розгляд. Якщо обвинувачений не оспорує встановлені обставини порушення і згоден з розглядом обвинувального акту, суд розглядає обвинувальний акт без розгляду у судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження.

Кравченко Наталія Станіславівна,
провідний фахівець інституту підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ПОТЕРПІЛОМУ В ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

В міжнародній практиці широко застосовуваним інститутом у системі загального та континентального права є кримінальні проступки. Більшість розвинених країн світу історично прийшли до того, що діяння невеликої тяжкості, яке не несе великої суспільної небезпеки, та за вчинення якого передбачене менш суворе покарання, ніж за кримінальне правопорушення, розслідування такого діяння повинно проводитися за спрощеною процедурою.

В Україні 22 листопада 2018 року за законопроект № 7279-д «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (далі – Закон) проголосували 239 народних депутатів. Підписавши цей Закон, Президент України зробив маленький, але дуже важливий крок для розбудови правової держави. Опублікований в офіційному парламентському виданні «Голос України», він вступить в силу з 1 січня 2020 року.

Варто зазначити, що належне застосування інституту кримінальних проступків повинно значною мірою розвантажити слідство та підвищити його ефективність.

Відповідно до вказаного Закону, у Кримінальний кодекс України (далі – КК України) вносяться зміни такого характеру: у назві розділу III Загальної частини слово «злочин» замінюється словом «кримінальне правопорушення». Нова редакція статті 12 КК України полягає в наступному: ч.1 – «кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини»; ч.2 – «кримінальним проступком є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі...» [1].

Такі поширені злочини, як некваліфіковані крадіжки, шахрайство, незаконні дії з наркотичними засобами без мети збуту, хуліганство тощо пропонуються віднести до кримінальних проступків.

Дуже важливим моментом у вказаному Законі є те, що підготовка до вчинення кримінального проступку не буде тягнути кримінальної відповідальності. Якщо особу засудили за кримінальний проступок, після відбуття покарання вона буде вважатися такою, яка не має судимості.

Хочеться зробити акцент на тому, що законодавець нічого не зазначив про відшкодування (компенсації) шкоди у провадженнях щодо кримінальних проступків. Проте це є дуже важливим та актуальним питанням, оскільки наслідками кримінальних правопорушень визнаються не лише втрати фізичного та психологічного характеру, а й завдання матеріальних збитків.

Тому необхідно визначити, якою має бути процедура відшкодування (компенсації) шкоди у провадженнях щодо кримінальних проступків: на загальних підставах (відповідно до статей 127–129 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)) чи у спрощеному порядку (відповідно до того, що розслідування кримінальних проступків буде проводитися у формі дізнання зі спрощенням процедури, включаючи скорочені строки – не більше 72 годин з моменту повідомлення особі про підозру чи затримання, або в інших випадках на строк – до одного місяця).

На мою думку, відшкодування (компенсація) шкоди потерпілому у провадженні щодо кримінального проступку повинно здійснюватися саме за спрощеною процедурою.

По-перше, розслідування злочинів невеликої тяжкості, що переводяться у розряд кримінальних проступків (згідно із Законом), проводитиметься за спрощеною схемою та у скорочені строки, тому дізнавач (уповноважена службова особа) зобов'язаний роз'яснити права та обов'язки особі, яка підозрюється у вчиненні кримінального

проступку, не лише у разі затримання, відповідно до доповненої статті 298-2 КПК України.

Таким чином, дізнавач має повідомити особі про можливість укласти угоду про примирення (між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим), а також наслідки її укладення та затвердження та наслідки невиконання.

Головні питання, що закріплюються в змісті такої угоди:

- формулювання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

- істотні для відповідного кримінального проступку обставини;

- розмір шкоди, завданої кримінальним проступком, строк її відшкодування чи перелік дій, не пов'язаних з відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язані вчинити на користь потерпілого, строк їх вчинення;

- узгоджене покарання та згода сторін на його призначення.

По-друге, особу затримано за підозрою у вчиненні кримінального проступку у відповідності до доповненої статті 298-2 КПК України, на підставі лише однієї чи декількох зазначених умов:

- 1) відмова особи виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або вчинення нею опору;

- 2) намагання особи залишити місце вчинення кримінального проступку;

- 3) особа не виконує законних вимог уповноваженої службової особи під час її безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку;

- 4) особа перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим [1].

Таким чином, відповідно до ч. 3 вищевказаної статті КПК України, уповноважена службова особа, яка здійснила затримання, та дізнавач повинні негайно повідомити особі зрозумілою для неї мовою підстави затримання та у вчиненні якого кримінального правопорушення вона підозрюється, а також роз'яснити її право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти неї, негайно повідомити інших осіб про своє затримання і місце перебування, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, хотілося б підкреслити недосконалість прийнятого Закону у частині відшкодування (компенсації) шкоди потерпілому у провадженнях щодо кримінальних проступків. Адже про відшкодування шкоди, завданої кримінальним проступком, йдеться лише у статтях КК України щодо звільнення від кримінальної відповідальності. Проте немає жодного зазначення про

порядок та механізм відшкодування (компенсації) шкоди потеплілому, завданої особою, що вчинила кримінальний проступок.

У провадженнях щодо кримінальних проступків, на мій погляд, безпосереднє відшкодування підозрюваним, обвинуваченим шкоди, завданої потерпілому внаслідок вчинення кримінального проступку є найбільш ефективним способом відшкодування (компенсації) шкоди, ніж цивільний позов, у зв'язку зі спрощеністю процедури.

Зрештою хочеться погодитися з думками експертів, що Закон про кримінальні проступки дозволить слідчим більш ефективно працювати над тяжкими кримінальними справами та сконцентрує їхню увагу на розслідування серйозних кримінальних правопорушень, що сприятиме формуванню України я міцної, правої держави.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 лист. 2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19> (дата звернення: 24.10.2019).

Климчук Михайло Павлович,

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Корольчук Віктор Володимирович,

провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ПОЧАТОК ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ФОРМІ ДІЗНАННЯ

З початку наступного року набуває чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», прийняття якого викликано необхідністю законодавчого врегулювання застосування положень прийнятого у 2012 році КПК України.

За задумом законодавця, значний масив «дрібних» кримінальних правопорушень перейде до категорії кримінальних проступків, підслідних органу дізнання, що позитивно вплине на якість та швидкість розслідування слідчими інших, більш тяжких, злочинів. У зв'язку із вказаними обставинами доцільним вбачається дослідження питань, пов'язаних із початком досудового розслідування у формі дізнання (кримінальних проступків).

Відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України, дізнавач наділений правом невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинений кримінальний проступок або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального проступку, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з ЄРДР. Дізнавач, який здійснюватиме досудове розслідування у формі дізнання, визначається керівником органу дізнання, а в разі відсутності підрозділу дізнання – керівником органу досудового розслідування [1].

Досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими КПК України, з урахуванням положень глави 25 КПК України: як до внесення відомостей до ЄРДР, так і після. Проте, у невідкладних випадках до внесення відомостей про кримінальний проступок до ЄРДР допускається проведення окремих дій, передбачених ч. 3 ст. 214 КПК України, зокрема: огляд місця події (відомості вносяться невідкладно після завершення огляду); пояснення; медичне освідування; отримання висновку спеціаліста і зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису у провадженнях щодо вчинення кримінальних проступків проти безпеки руху та експлуатації транспорту; вилучення знарядь і засобів вчинення кримінального проступку, речей і документів, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей.

Необхідність здійснення досудового розслідування у формі дізнання до внесення відповідних відомостей до ЄРДР може бути обумовлена й тим, що час, місце, обставини вчинення, виявлення кримінального проступку не дозволяють дізнавачу одразу внести відомості до ЄРДР з технічних причин, або через відсутність фізичної можливості. Зволікання з проведенням окремих дій, визначених ч. 3 ст. 214 КПК України, може призвести до втрати доказів у кримінальному провадженні. Приміром, у разі достатніх підстав вважати, що особа вчинила кримінальний проступок, передбачений

ст. 286-1 КК України (Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів), виявлення водія у стані алкогольного, наркотичного сп'яніння, потребує крім фіксації технічними приладами, медичного освідування. До того ж, у разі виявлення такого факту, не завжди існує технічна можливість під'єднатись до мережі Інтернет для внесення відомостей про кримінальний проступок до ЄРДР.

Дізнавач повинен невідкладно в письмовій формі повідомити керівника органу прокуратури про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України.

На початку досудового розслідування у формі дізнання до ЄРДР, серед іншого, можуть бути внесені відомості про: час та дату надходження заяви, повідомлення про кримінальний проступок або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про його вчинення; прізвище, ім'я, по батькові потерпілого або заявника; інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального проступку; короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального проступку, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела; попередню правову кваліфікацію кримінального проступку із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; передачу матеріалів та відомостей іншому органу досудового розслідування або за місцем проведення досудового розслідування (ч. 5 ст. 36, ч. 7 ст. 214, ст. ст. 216, 218 КПК України); прізвище, ім'я, по батькові керівника прокуратури, органу досудового розслідування, слідчого, прокурора, який вніс відомості до ЄРДР та/або розпочав досудове розслідування у формі дізнання; дату затримання особи [2].

Унесення відомостей до ЄРДР здійснюється з дотриманням строків, визначених КПК України та Положенням про порядок ведення ЄРДР, а саме про: заяву, повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення – у термін, визначений ч. 1 ст. 214 КПК України; призначення слідчого, процесуального керівника, прийняття до провадження – невідкладно [2].

До витягу з ЄРДР включається інформація про: номер та дату реєстрації кримінального провадження; дату надходження заяви, повідомлення та дату і час внесення відомостей про заяву, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР [3], правову кваліфікацію кримінального правопорушення, наслідок його розслідування; прізвище, ім'я, по батькові потерпілого, заявника; короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення

кримінального правопорушення; прізвище, ім'я, по батькові та дату народження особи, яку повідомлено про підозру, наслідки розслідування щодо особи та відомості про здійснення спеціального досудового розслідування щодо неї; найменування, код ЄДР, юридичну адресу, розрахунковий рахунок, прізвище, ім'я, по батькові слідчого (слідчих) органів досудового розслідування, прокурора (прокурорів), який (які) здійснює(ють) процесуальне керівництво та ін.

Окрему увагу слід приділити визначенню приводів для початку кримінального провадження у формі дізнання. Системний аналіз положень Наказу МВС України № 100 від 08.02.2019 р. «Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події» [4] та Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, затвердженого Наказом Генеральної прокуратури України № 139 від 06.04.2016 р. [2] спонукає до висновку, що приводами до початку кримінального провадження у формі дізнання є: 1) заяви про вчинений кримінальний проступок, які можуть бути усними або письмовими (заяви можуть надійти від фізичних чи юридичних осіб); 2) повідомлення про вчинений кримінальний проступок, якими можуть бути: а) повідомлення підприємств, установ, організацій і посадових осіб; б) повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу, відповідно до ч. 2 ст. 207 КПК України; в) повідомлення в ЗМІ; 3) самостійне виявлення слідчим, дізнавачем із будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального проступку, у тому числі під час досудового розслідування; 4) самостійне виявлення прокурором із будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального проступку, зокрема за результатами перевірки в порядку нагляду, у тому числі під час здійснення нагляду за додержанням і застосуванням законів; 5) самостійно виявлені посадовою особою правоохоронних і контролюючих державних органів факти вчинення чи підготовки до вчинення кримінальних проступків.

Слід також наголосити на важливості урахування дізнавачем положень щодо процесуальних джерел доказів, до яких чинний КПК України відносить показання, речові докази, документи, висновки експертів (ч. 2 ст. 84 КПК України). Водночас, спеціальна норма ст. 298-1 КПК України визначає, що процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, також є пояснення осіб, результати медичного освідчення, висновок спеціаліста, показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функцію фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису [1].

Отже, дізнавач, який має справу із вказаними носіями фактичних даних, повинен розуміти усю важливість отримання їх у визначеній законом формі, адже в подальшому вони використовуватимуться як джерела доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Насамкінець зазначимо, що лише практичне втілення досліджених нами законодавчих змін, покаже ефективність положень, що стосуються процесуального порядку розслідування у формі дізнання. Водночас, уповноважені учасники кримінального провадження й, насамперед, дізнавачі, повинні орієнтуватись та застосовувати норми законодавства, пов'язані з процедурою початку кримінального провадження у формі дізнання.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 12.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>. (Дата звернення 04.11.2019).

2. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань : наказ Генеральної прокуратури України від 06.04.2016 № 139. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16>. (Дата звернення 04.11.2019).

3. Про затвердження Змін до Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань : наказ Генеральної прокуратури від 31.01.2019 № 16. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0179-19>. (Дата звернення 04.11.2019).

4. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : наказ МВС України від 08.02.2019 № 100. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0914-19>. (Дата звернення 04.11.2019).

Кришевич Ольга Володимирівна,

професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК І ЗЛОЧИН: НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА

Відповідний Закон № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», який набуває чинності з 1 січня 2020 року в Україні запроваджено інститут кримінальних проступків і відповідні зміни, які покликані спростити

процедуру розслідування правопорушень невеликої тяжкості, також впроваджуватиметься розподіл кримінальних правопорушень на кримінальні проступки та злочини. Останні, своєю чергою, поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі. Значення поняття «злочину» суттєво звужено по відношенню до поняття «кримінального правопорушення». Закон визначає кримінальний проступок як діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачено основне покарання у вигляді штрафу не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян чи іншого покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. У КК термін «злочинність» (діяння) замінено на «кримінальна протиправність», статті 11 і 12 викладено в новій редакції – наводиться поняття «Кримінальне правопорушення» і дається його класифікація. За новим законом кримінальний проступок є одним з видів кримінального правопорушення (другим є злочин), за вчинення якого передбачено кримінальну відповідальність. Кримінальним проступком пропонується позначати діяння (дію чи бездіяльність), за вчинення якого передбачено основне покарання у виді штрафу не більше 51 тис. грн. або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Але за готування до вчинення кримінального проступку (на відміну від злочину) особа не притягатиметься до відповідальності. Внесеними змінами до статті 11 Кримінального кодексу визначення злочину трансформовано у визначення «кримінального правопорушення» (єдиного як для злочинів, так і для проступків) – «суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення». У статті 12 Кримінального кодексу встановлено види кримінальних правопорушень (кримінальні проступки та злочини) та надано їм визначення. При цьому склади кримінальних проступків утворено за рахунок злочинів невеликої тяжкості. В свою чергу у КК документом пропонується: – частину злочинів невеликої тяжкості (які не відносяться до категорії кримінальних проступків) та усі злочини середньої тяжкості замінити категорією «нетяжкі злочини». Фактично законодавець просто переніс злочини невеликої тяжкості в категорію проступків, обгрунтовуючи можливість і доцільність такого поділу на існуючу значно меншу ступінь суспільної небезпеки злочинів невеликої тяжкості порівняно із злочинами середньої тяжкості, тяжкими та особливо тяжкими злочинами. До нетяжких злочинів віднесено злочини, які наразі є злочинами середньої тяжкості, тобто такі, за які передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років. Щодо тих кримінальних правопорушень, які станом на сьогодні визнаються злочинами невеликої тяжкості, тобто такими, за які Кримінальним

кодексом України передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, то їх законодавець фактично «автоматично» відніс до «кримінальних проступків». Також до кримінальних проступків пропонується віднести такі поширені злочини як некваліфіковані крадіжки, шахрайство, незаконні дії з наркотичними засобами без мети збуту, хуліганство тощо. Аналогічний поділ правопорушень на злочини і кримінальні проступки існує в інших державах, зокрема, у ФРН, Естонії, Латвії, Швейцарії, Угорщини, Туреччині. Аналіз матеріального права зарубіжних країн Європи свідчить, що кримінальні правопорушення також поділяються на категорії – на злочини і проступки. Для цієї класифікації застосовується критерій характеру і ступеня суспільної небезпечності (шкідливості) діяння (у кримінальних кодексах України, Росії, Білорусі, Литви та Молдови) або критерій тяжкості покарання. Характерним для континентального права є поділ злочинних діянь на порушення, проступки і злочини (КК Франції, ФРН). Проступки виділяються у КК Іспанії, Балтійських країн, Угорщини тощо. Між протиправною шкідливою і протиправною небезпечною поведінкою особи встановлена чітка межа. За вчинення більшості проступків особа несе відповідальність або відразу, у вигляді сплати штрафу, або після рішення спеціального органу, який накладає стягнення у вигляді штрафу, виконання громадських робіт. У США традиційною є класифікація кримінально караних діянь на фелонію (англ. felony) – тяжкі та середньої тяжкості злочини; зловживання (англ. infraction or violation) – дрібні порушення; та місдмінор (англ. misdemeanor) – злочини невеликої тяжкості, або власне кримінальні проступки. Місдмінор є кримінальним правопорушенням, менш серйозним, ніж фелонія, і більш серйозним, ніж зловживання. Вчинення місдмінора, як правило, тягне за собою накладення штрафу та позбавлення волі в місцевій в'язниці графства. На відміну від місдмінора, зловживання не передбачає тюремного ув'язнення. У багатьох юрисдикціях місдмінори поділяються на три класи: високі (грубі, тяжкі), звичайні, дрібні. Дрібні місдмінори зазвичай тягнуть засудження до тюремного строку менше шести місяців і штрафу до \$500. Покарання, передбачене за тяжкі місдмінори, також є тяжчим і може передбачати ув'язнення до федеральної тюрми. Закони деяких штатів, наприклад Міннесоти, визначають тяжкий місдмінор як «будь-який злочин, який не є фелонією або [звичайним] місдмінором».

Також планується звільнити від кримінальної відповідальності осіб, які вперше вчинили кримінальний проступок чи необережний

нетяжкий злочин (за винятком корупційних). Правопорушник повинен щиро покаятися, активно сприяти розкриттю правопорушення і повністю відшкодувати завдані збитки або усунути завдану шкоду. Інші зміни КК стосуються певних особливостей, пов'язаних з інститутом кримінального проступку, зокрема, закріплення вимог про те, що особи, засуджені за вчинення проступку, після відбуття покарання визнаються такими, що не мають судимості. Після відбуття покарання особа, яка була притягнута до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального проступку, вважатиметься такою, що не має судимості.

Але існує посилення кримінальної відповідальності, криміналізоване діяння, яке до цього часу було і є адміністративним правопорушенням, а саме доповнено Кримінальний кодекс України статтею 286-1, відповідно до якої керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, а також передача керування транспортним засобом особі, яка перебуває в стані такого сп'яніння чи під впливом таких лікарських препаратів, або відмова особи, яка керує транспортним засобом, від проходження відповідно до встановленого порядку медичного освідування на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, а так само вживання водієм транспортного засобу після дорожньо-транспортної пригоди за його участю алкоголю, наркотиків, а також лікарських препаратів, виготовлених на їх основі (крім тих, що входять до офіційно затвердженого складу аптечки або призначені медичним працівником), або після того, як транспортний засіб був зупинений на вимогу поліцейського, до проведення уповноваженою особою медичного освідування з метою встановлення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, чи до прийняття рішення про звільнення від проведення такого медичного освідування караються штрафом від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк до трьох років. Відносно інших кримінальних проступків встановлено, що за наявності у службової особи органу, який проводить досудове розслідування, достатніх підстав вважати, що особа перебуває у стані сп'яніння або під впливом лікарських засобів, що знижують увагу та швидкість реакції, вона може затримати таку особу до двадцяти чотирьох годин без рішення суду. Зазнала змін, що посилюють відповідальність громадян, ст. 21 Кримінального кодексу України, оскільки чинним на сьогодні Кримінальним кодексом України визначено, що особа, яка вчинила злочин у стані сп'яніння внаслідок вживання алкоголю, наркотичних

засобів або інших одурманюючих речовин, підлягає кримінальній відповідальності. Положення щодо вчинення злочину внаслідок вживання особою «інших одурманюючих речовин» було замінено на вчинення кримінального правопорушення під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції. Але такий підхід є спірним, оскільки вживання алкоголю та наркотичних засобів найчастіше є вибором особи, але вживання деяких ліків, які знижують увагу та швидкість реакції є життєвою необхідністю для певних осіб. Тобто побічні ефекти, які можуть мати місце після прийняття таких ліків особою, здебільшого не є метою такої особи, а внаслідок прийняття вищевказаного положення закону особа, взагалі може відмовитись від вживання необхідних їй ліків та поставити своє життя під загрозу через побоювання настання негативних наслідків у вигляді притягнення до кримінальної відповідальності.

Кубарева Ольга Володимирівна,
старший викладач кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Внесення змін до законодавчих актів завжди викликано необхідністю законодавчого врегулювання та вдосконалення механізму реалізації визначених ними положень, а також є можливістю виправити низки проблем та недоліків. Не є виключенням і прийняття довгоочікуваного Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», який покликаний запровадити інститут кримінальних проступків і, тим самим, визначити процедуру здійснення досудового розслідування у формі дізнання шляхом унесення змін до чинного Кримінального процесуального кодексу України.

Безумовно, упровадження, відповідно до зазначеного закону, інституту кримінальних проступків суттєво полегшуватиме роботу органів розслідування і судовий розгляд незначних кримінальних правопорушень. Запровадження спрощеної форми досудового розслідування кримінальних проступків, включаючи скорочені терміни, на наш погляд, має позитивне значення, оскільки, як йдеться у пояснювальній записці до законопроекту, на сьогодні в загальній кількості розслідуваних злочинів тяжкі та особливо тяжкі складають четверту частину, а злочини невеликої тяжкості або середньої тяжкості, такі як некваліфіковані крадіжки, шахрайства (частини 1

статей 185, 190 КК України) та легкі тілесні ушкодження (стаття 125 КК України), становлять майже 50 % від усіх розслідуваних [1].

Насамперед, відмітимо, що запропоновані зміни до КПК України містять низку важливих положень, які стосуються уведенням у законодавчий обіг таких понять як дізнавач та керівник органу дізнання, визначення кола суб'єктів, які будуть проводити дізнання по кримінальним проступкам, та їх повноважень, строків досудового розслідування кримінальних проступків, уточнення переліку запобіжних заходів та можливих негласних слідчих (розшукових) дій під час дізнання та унормування питання джерел доказів.

Власне, говорячи про новизну, хочеться акцентувати увагу на останній позиції. Відтак, змінами до ч.3 ст. 214 КПК України встановлено, що для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути: відібрано пояснення; проведено медичне освідування; отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; вилучено зняття і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей [2].

Із викладеного випливає, що законом надано певні переваги дізнавачам під час здійснення досудового розслідування кримінальних проступків щодо способів збирання доказів. Зазначений підхід, запропонований в цій частині, вказує на певний дисбаланс, що полягає у встановленні дещо нерівних можливостей при здійсненні досудового розслідування кримінальних проступків та злочинів, оскільки стосовно злочинів залишаються чинними вимоги ч.3 ст. 214 КПК України про те, що «здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюється негайно після завершення огляду».

Окремо заслуговує на увагу визнання пояснення в контексті ст.ст. 214 та 298¹ КПК України процесуальним джерелом доказів у кримінальному провадженні щодо кримінальних проступків.

Втім, відібрання пояснення, окрім вказаних вище положень, закріплених в ст.ст. 93, 214, 298¹ КПК України, не має окремої регламентації в спеціальних нормах КПК України. Таким чином, в аналізованих змінах поза увагою законодавця залишилось ряд питань, зокрема, щодо відсутності визначення та процесуального статусу особи, від якої відбирається пояснення; законодавчого закріплення

прав, обов'язків та гарантій таких осіб; визначення елементів процесуальної форми відібрання пояснення (усна чи письмова); вказівки на те, які відомості слід фіксувати та ін.. Така невизначеність фактично нівелює доказове значення пояснення та створює передумови для подальшого визнання доказу недопустимим, адже для забезпечення допустимості доказу останнім має поєднувати в собі відомості, що були одержані з дотриманням процесуальної форми і відповідним чином зафіксовані. Відтак, виникає питання щодо повноцінності такого джерела доказів.

Водночас, слід відзначити, і переваги пояснення, які полягають в їх отриманні відразу ж після вчинення злочину або, принаймні, впродовж нетривалого терміну з моменту його вчинення. І не дивлячись на те, що пояснення позбавлені процесуальної форми допиту, вони, як правило, достовірні, оскільки особа, яка їх дає, ще не схильна до можливого впливу зацікавлених осіб, а деталі події, яка відбулася, ще свіжі в її пам'яті [3, с. 117]. До того ж пояснення, що відібрано до внесення відомостей до Єдиний реєстр досудових розслідувань, є формою перевірки заяв та повідомлень про кримінальне правопорушення.

Насамкінець зазначимо, що зміни до чинного КПК України є принципово новими для кримінально-процесуального регулювання але, в деяких випадках, не мають чітко окресленої процесуальної форми, що, в свою чергу, є важливою гарантією від зловживань з боку осіб, які здійснюють кримінальне провадження.

Список використаних джерел

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928/

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 17/ Ст. 71.

3. Яшин В. Н., Победкин А. В. Возбуждение уголовного дела. Теория, практика, перспективы : учеб. пособ. для вузов. М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2002. 122 с.

Макаров Марк Анатолійович,
завідувач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук

ПРИЙНЯТТЯ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ РІШЕННЯ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ

Відповідно до ст. 300 КПК України (в редакції Закону України № 2617-VIII від 22.11.2018 [1]) для досудового розслідування кримінальних проступків дозволяється виконувати, зокрема, всі слідчі (розшукові) дії, передбачені КПК України. Серед слідчих (розшукових) дій, передбачених главою 20 КПК України, особливе місце займає проведення експертизи, що відповідно до ст. 243 КПК України ініціюється сторонами кримінального провадження, а також слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених ст. 244 КПК України.

Повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю у сфері проведення експертизи у кримінальному провадженні закріплено в абзаці третьому ч. 1 ст. 243 КПК України. У ньому зазначено, що експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у випадках та в порядку, передбачених ст. 244 цього Кодексу.

У юридичній літературі відмічалось, що в умовах реформування кримінального процесу на засадах змагальності досить очевидним є те, що в процесі відстоювання власних інтересів сторони обвинувачення і захисту повинні володіти збалансованими можливостями щодо використання експертних знань в процесі доказування [2, с. 253]. Такий механізм сприяє захисту прав та законних інтересів сторони захисту та забезпечує дотримання вимог такої загальної засади, як змагальність, відповідно до якої сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду доказів [3, с. 32].

Отже, чинне кримінальне процесуальне законодавство забезпечує таку змагальність у частині проведення експертизи під час досудового розслідування як злочинів, так і кримінальних проступків, на відміну від КПК України 1960 р., який не надавав стороні захисту право під час досудового розслідування звертатися до суду з клопотанням про призначення експертизи, якщо слідчий відмовив у його задоволенні.

Відповідно до ч. 1 ст. 244 КПК України сторона захисту має право звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення експертизи у разі, якщо:

1) для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта, проте сторона обвинувачення не залучила його або для вирішення залученим стороною обвинувачення експертом поставлені запитання, що не дозволяють дати повний та належний висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи, або існують достатні підстави вважати, що залучений стороною обвинувачення експерт внаслідок відсутності у нього необхідних знань, упередженості чи з інших причин надасть або надав неповний чи неправильний висновок;

2) сторона захисту не може залучити експерта самостійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин.

Таким чином, сторона захисту може звернутись з клопотанням про проведення експертизи не лише у разі відмови дізнавача, слідчого, прокурора в задоволенні клопотання сторони захисту про залучення експерта, а й в інших, визначених ч. 1 ст. 244 КПК України, випадках.

Слід вказати, що у разі прийняття стороною обвинувачення вищевказаного рішення сторона захисту також може оскаржити його до слідчого судді відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 303 КПК України. Однак слід погодитися із думкою М.М. Ольховської, що більш доцільним є подання стороною захисту клопотання про залучення експерта слідчому судді [4, с. 48].

Строк, протягом якого сторона захисту може скористатись цим правом, у ст. 244 КПК України не визначений, а значить воно може бути реалізовано протягом строку досудового розслідування (у кримінальному провадженні про кримінальний проступок – протягом строку дізнання).

Вимоги, яким повинно відповідати клопотання сторони захисту про проведення експертизи, визначає ч. 2 ст. 244 КПК України.

Так, у цьому клопотанні зазначаються: 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 3) виклад обставин, якими обґрунтовуються доводи клопотання; 4) експерт, якого необхідно залучити, або експертна установа, якій необхідно доручити проведення експертизи; 5) вид експертного дослідження, що необхідно провести, та перелік запитань, які необхідно поставити перед експертом.

До клопотання також додаються: копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання; копії документів, що підтверджують неможливість самостійного залучення експерта стороною захисту.

Зважаючи на те, що відповідно до ч. 5 ст. 244 КПК України під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за клопотанням

учасників розгляду або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення клопотання, стороні захисту також доцільно додати до клопотання перелік свідків, яких вона клопоче заслухати під час проведення судового засідання, а також перелік документів, необхідних для розгляду клопотання по суті (якщо сторона захисту не може самостійно їх одержати для подання слідчому судді в обґрунтування клопотання).

Щоб клопотання про залучення експерта було обґрунтованим, сторона захисту має бути добре ознайомленою з можливостями судової експертизи у кримінальному процесі. На цей аспект звертає увагу І.В. Гора, відмічаючи, що знання «сторонами кримінального провадження основ методики й тактики призначення судових експертиз має важливе значення ... для вияву власної ініціативи з призначення експертизи за угодою або заяви клопотання перед слідчим суддею про призначення експертизи» [5, с. 213].

Згідно із ч. 3 ст. 244 КПК України клопотання розглядається не пізніше п'яти днів із дня його надходження до суду слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – слідчим суддею Вищого антикорупційного суду. Особа, яка подала клопотання, повідомляється про місце та час його розгляду, проте її неприбуття не перешкоджає розгляду клопотання, крім випадків, коли участь такої особи визнана слідчим суддею обов'язковою.

Водночас, варто зауважити, що положення цієї норми про можливість розгляду слідчим суддею клопотання про проведення експертизи без участі особи, яка його подала, не узгоджується з приписом ч. 6 ст. 244 КПК України, що покладає на цю особу тягар доказування визначених у ній обставин [6, с. 186]. Слід погодитися із висловленою у юридичній літературі пропозицією про виключення з ч. 3 ст. 244 КПК України положення, що «неприбуття особи, яка подала клопотання про залучення експерта, не перешкоджає його розгляду» [7, с. 73].

Якщо у клопотанні вказаний конкретний експерт, якого сторона захисту вважає необхідним залучити для проведення експертизи, слідчий суддя має з'ясувати, чи немає підстав, передбачених ст. 79 КПК України, які виключають його участь у кримінальному провадженні. Якщо буде встановлено, що, наприклад, він особисто, його близькі родичі чи члени його сім'ї зацікавлені в результатах кримінального провадження або існують інші обставини, які викликають обґрунтовані сумніви в його неупередженості, слідчий суддя повинен постановити ухвалу про відмову у дорученні проведення експертизи такому експерту.

Як уявляється, слідчий суддя також має дослідити питання про спеціальну компетенцію експерта, якого сторона захисту клопоче залучити для проведення експертизи. Йдеться про обсяг спеціальних знань і навиків, якими він повинен володіти [8, с. 100].

Що стосується доведення обставин, зазначених у п. 1 ч. 1 ст. 244 КПК України, то, сторони захисту перед зверненням з клопотанням до слідчого судді слід залучати спеціаліста для аналізу висновку експерта, наданого стороною обвинувачення. За допомогою спеціаліста сторона захисту виявляє неповноту або недостатню ясність висновку експерта, з'ясовує, чи не вийшов експерт у своєму дослідженні за межі компетенції тощо.

Що стосується доведення обставин, зазначених у п. 2 ч. 1 ст. 244 КПК України, то уявляється, що слід передбачити одне виключення із правила про доведення стороною захисту того, що вона не може залучити експерта самостійно через відсутність коштів. Стосується воно підозрюваного. Йдеться про той випадок, коли факт відсутності у нього коштів вже був раніше встановлений при вирішенні питання про залучення відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 49 КПК України захисника для здійснення захисту за призначенням, він якого підозрюваний потім відмовився.

Законодавець не роз'яснює, що це за інші об'єктивні причини, про які вказано у п. 2 ч. 1 ст. 244 КПК України, через які сторона захисту не може самостійно залучити експерта. Очевидно, що у цій нормі доцільно навести орієнтовний перелік таких причин.

Слід звернути увагу і на те, що ст. 244 КПК України не визначає, яке рішення має прийняти слідчий суддя, якщо під час розгляду клопотання з'ясується, що поставлені у ньому стороною захисту питання раніше ставив перед експертом дізнавач, слідчий, прокурор і на них отримана відповідь у висновку експерта. Очевидно, що цю статтю доцільно доповнити положенням, що у такому випадку слідчий суддя повинен постановити ухвалу про залишення без розгляду клопотання сторони захисту про проведення експертизи.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України № 2617-VIII від 22.11.2018. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 17. Ст. 71.

2. Пастернак Ю. Б. Проблеми рівноваження доступу сторін до експертних знань у кримінальному процесі України. *Протидія злочинності: теорія та практика*: матеріали II міжвузівської науково-практичної конференції студентів, курсантів, аспірантів та молодих учених (15 жовт. 2010 р.). Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренко, 2011. С. 251–255.

3. Голікова Т. Д., Тимошок І. М., Косякова О. В. Проблемні питання призначення судових експертиз у кримінальному процесі за ініціативою сторони захисту (за матеріалами експертної практики). *Судово-експертне забезпечення кримінального процесу*: матеріали міжвідом. наук.-практ. семінару (29 трав. 2014 р.). Київ, 2014. С. 31–34.

4. Ольховська М. М. Оскарження постанови слідчого про відмову в задоволенні клопотання сторони захисту щодо залучення експерта (призначення експертизи) під час досудового розслідування. *Адвокат*. 2014. № 9. С. 45–48.

5. Гора І. В. Проблеми використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 209–214.

6. Макаров М. А. Судовий контроль у кримінальному провадженні: монографія. Київ: «Центр учбової літератури», 2016. 340 с.

7. Карпова С. А. Деякі аспекти проведення експертизи у кримінальному процесі. *Кримінальне провадження: новатіт процесуальної теорії та криміналістичної практики*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (18–19 квіт. 2013 р.). Сімферополь: ДІАЙП, 2013. С. 72–73.

8. Жеребко О. І. Компетенція експертизи і компетентність експерта, співвідношення понять. *Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми*: зб. Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 10-річчя Ірпінської фінансово-юридичної академії та 80-річчя з дня народження відомого вченого-криміналіста сучасності, доктора юридичних наук, професора Бахіна Володимира Петровича. Ірпінь: Ірпінська фінансово-юридична академія, 2012. С. 99–101.

Мамка Григорій Миколайович,

народний депутат України, заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, доктор юридичних наук

ВТІЛЕННЯ ПРИНЦИПІВ ЮРИДИЧНОГО ПРОЦЕСУ В РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Як відомо, матеріальне право взаємопов'язане із процесуальним правом через юридичний процес. При цьому, юридичний процес чітко регламентується за допомогою процесуальних норм і принципів.

За визначенням А.М. Колодія, до принципів юридичного процесу, що визначають у значній мірі його сутність, належать

принципи синхронності, рівності, збалансованості, розподілу сфер регулювання, демократичності, неоднomanітності, антибюрократичності, законності, надійності процесу, доступності, раціональності, послідовності, гарантованості [1, с. 202–204].

Серед зазначених принципів, які характеризують, насамперед, співвідношення матеріального і процесуального права, у контексті нормативної регламентації досудового розслідування кримінальних проступків слід звернути особливу увагу на принципи синхронності, збалансованості та розподілу сфер регулювання у кримінальному провадженні України.

Так, принцип синхронності означає, що виникнення норм і принципів матеріального і процесуального права, а звідси і головних елементів юридичного процесу повинно бути одночасним. Крім того, юридичний процес, що забезпечує реалізацію норм і принципів права, не повинен відставати чи надто випереджати суспільні відносини, на врегулювання яких він розрахований. Практично ця вимога означає, що законодавець повинен своєчасно потурбуватися про розробку проекту відповідного процесуального нормативно-правового акту (або ж процесуального розділу в нормативно-правовому акті) з тим, щоб матеріальні і процесуальні норми могли бути прийняті і введені в дію одночасно [1, с. 202].

Як відомо, у сфері кримінального юридичного процесу ця вимога у 2012 році при прийнятті чинного КПК України не була дотримана, зокрема у питанні, що стосується запровадження інституту кримінальних проступків.

Ця ситуація цілком справедливо викликала у юридичній спільноті широку критику.

Зокрема, як вказує К.П. Задоя, з 19 листопада 2012 року, коли новий КПК України набув чинності, частиною правової системи України став юридичний «алогізм», який неможливо ігнорувати. Йдеться про недопустимість встановлення процесуальним законом напрямів розвитку матеріального закону [2, с. 16]. Процес легалізації аналізованої категорії, зазначає Д.С. Азаров, відбувається «задом наперед» – у межах процесуального, а не матеріального права. Можна припустити, що КПК України писався із запасом, ніби на виріст [3, с. 129]. На погляд А.З. Гладуна, неминучість запровадження в систему права України інституту кримінальних проступків стала остаточно зрозумілою навіть найбільш реакційно налаштованим супротивникам цієї ідеї після ухвалення Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року, що встановлює особливості досудового розслідування і судового провадження щодо кримінальних проступків. З цього часу на порядку денному гостро стоїть наступне завдання – змістовне (матеріально-правове) наповнення інституту

кримінальних проступків, тобто визначення переліку діянь, що будуть до них відноситися [4, с. 91].

І лише через шість років з моменту прийняття чинного КПК України інститут кримінальних проступків одержав своє матеріально-правове наповнення [5]. А відтак і його процесуальна форма нарешті виявиться затребуваною.

Тісно пов'язаний із принципом синхронності принцип збалансованості юридичного процесу, який означає, що матеріальні і процесуальні принципи і норми з точки зору змісту повинні бути погодженими, несуперечливими. При цьому основою такого погодження має стати зміст і сутність норм і принципів матеріального права: процесуальні принципи і норми пов'язуються з матеріальними, а не навпаки [1, с. 203].

Що стосується сфери кримінального провадження, то, окрім наведеної вище проблематики запровадження у вітчизняний кримінальний юридичний процес інституту кримінальних проступків, в аспекті дії розглядуваного положення-принципу слід вказати і на те, що всупереч принципу збалансованості процесуальний закон містить матеріально-правові поняття, яких не знає закон матеріальний.

Так, як вказує М.А. Самбор, ст. 2 КПК України, визначаючи завдання кримінального провадження, вказує на те, що одним із таких завдань є захист особи і суспільства від кримінальних правопорушень, з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності. Таким чином, саме завдання кримінального провадження послуговується термінологією, яка не опрацьована у нормах матеріального кримінального законодавства України, а саме – поняттям «кримінальне правопорушення» [6, с. 392–393].

Ще більше питань щодо застосування в межах кримінального юридичного процесу матеріальних і процесуальних норм, які виявляються незбалансованими та суперечливими як за змістом, так і за термінологією, що в них використовується, виникає з огляду на положення ч. 3 ст. 9 КПК України, відповідно до якого «закони та інші нормативно-правові акти України, положення яких стосуються кримінального провадження, повинні відповідати цьому Кодексу. При здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить цьому Кодексу».

Таким чином, розробники КПК України, а за ними і законодавець проголосили цей нормативний акт «головним серед рівних». «Положення, які стосуються кримінального провадження» – поняття доволі об'ємне та невизначене, такі положення містяться у значній кількості нормативно-правових актів, у тому числі КК України. Вочевидь, тут йдеться про закони та інші нормативно-правові

акти України, положення яких регулюють кримінальні процесуальні відносини.

Таке упущення розробників закону та законодавця, як видно з подальшого тексту КПК України (в контексті співвідношення його норм з нормами матеріального права), стало не можливою редакційною неточністю, а ігноруванням принципу системності, збалансованості, усвідомлення того, що кримінальне процесуальне право, хоча і є самостійною галуззю, але частиною усієї правової системи України. До того ж, проігноровано і дію принципу законності у кримінальному праві, відповідно до якої злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом (ч. 3 ст. 3 КК України).

Саме внаслідок цього стало можливим вторгнення КПК України до предмету кримінально-правового регулювання, що виявилось у використанні кримінально-правових понять та інститутів, які не встановлені матеріальним законом, викривленні деяких приписів КК України при встановленні порядку їх застосування нормами КПК України.

Така ситуація відповідно є порушенням і наступного з числа наведених принципів.

Йдеться про принцип розподілу сфер регулювання, який встановлює, що процесуальні норми і принципи не повинні стосуватися змісту принципів і норм матеріального права, а тим більше суперечити їм. Сфера дії юридичного процесу – порядок створення, реалізації і охорони права [1, с. 203].

Як відомо, серед усіх галузей права найбільш близьким до кримінального процесуального права є кримінальне право. Хоча правильніше було б сказати навпаки: найбільш близьким до кримінального права є кримінальне процесуальне право.

Виходячи з принципу розподілу сфер регулювання саме кримінальне процесуальне право є похідним від кримінального права, яке встановлює підстави та принципи кримінальної відповідальності, визначає діяння, що є кримінальними правопорушеннями, встановлює види покарання та інші заходи, що застосовуються за їх вчинення. У свою чергу, кримінальне процесуальне право містить ті процесуальні форми, в яких здійснюється вирішення питань кримінально-правового характеру.

Вказані галузі права регулюють різні види суспільних відносин, при цьому, кримінальні процесуальні відносини є засобом встановлення, зокрема й фактичного змісту кримінально-правових відносин.

Взаємозв'язок матеріальних і процесуальних норм забезпечує головна властивість права – його системність. Тільки спільно матеріальне і процесуальне право забезпечують регулятивну роль

права. Відносна самостійність матеріальних і процесуальних норм і в той же час їх взаємозалежність, за визначенням А. П. Гетьмана, обумовлена службовою роллю процесуальних норм відносно норм матеріальних і можливістю реалізації останніх через застосування процесуальних норм, являє собою критерій розмежування і водночас співвідношення названих норм [7, с. 26–27], що підтримується й іншими дослідниками.

Так, О.О. Юхно, розглядаючи аспекти співвідношення процесуальних і матеріальних норм, наголошує, що зміни і проблеми соціальних та економічних умов, нормотворчість у вигляді, наприклад, прийняття нового кримінального процесуального законодавства, іноді несинхронізовані і, цілком імовірно, настає ситуація, за якої законодавець створює матеріальний припис, але не встигає врегулювати порядок його процесуального забезпечення [8, с. 116] або, навпаки, як вказує О.О. Сидоренко, створює ситуацію коли «форма існує без змісту»: законодавець скасовує нормативний акт, що містить норми матеріального права, залишаючи при цьому чинними процесуальні норми [9, с. 65–66] чи створюючи процесуальний припис, уникає його належного матеріально-правового наповнення, про що вже йшлося вище.

Подібні ситуації підривають визначеність правового регулювання, порушуючи вимогу щодо передбачуваності вимог права, системності його норм, а відповідно і недотримання принципу розподілу сфер регулювання.

Отже, структурованість самого права, у тому числі і його поділ на матеріальне і процесуальне, а також особливості функціонування окремих галузей права, зокрема й кримінального процесуального, безпосередньо визначають необхідність дотримання принципів юридичного процесу, насамперед, у законотворчості, а також правозастосуванні.

Список використаних джерел

1. Колодій А. М. Конституція і розвиток принципів права (методологічний аспект) : дис.... д-ра юрид. наук : 12.00.01, 12.00.02. Київ, 1998. 391 с.

2. Задоя К. П. Положення кримінального процесуального кодексу України 2012 року як орієнтири при підготовці проекту закону України про кримінальні проступки. *Адвокат*. 2012. № 10. С. 16–18.

3. Азаров Д. С. Упровадження категорії кримінального проступку: окремі концептуальні проблеми. Наукові записки НаУКМА. *Юридичні науки*. 2013. Т. 144–145. С. 129–133.

4. Гладун О. З. Інститут кримінальних проступків: елемент гуманізації законодавства України про кримінальну відповідальність

чи шлях до криміналізації суспільства? *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 6. С. 91–95.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України № 2617-VIII від 22.11.2018. *Голос України*. URL: <http://www.golos.com.ua/article/316343>.

6. Самбор М. А. Інститут кримінального проступку за законодавством України: вади та прогалини. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 392–400.

7. Гетьман А. П. Еколого-процесуальна правова теорія: проблеми становлення і розвитку : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.06. Харків, 1995. 32 с.

8. Юхно О. О. Окремі аспекти співвідношення норм кримінального процесуального і кримінального права у сучасних умовах застосування положень чинного Кримінального процесуального кодексу України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2014. № 3. С. 111–118.

9. Сидоренко О. О. Процесуальні норми права: поняття, особливості, різновиди : монографія. Харків : «Право», 2014. 192 с.

Неганов Віктор Вадимович,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

**ОСОБЛИВОСТІ НОВЕЛ ЗАКОНОДАВСТВА
ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ**

Природу злочину іноді умовно визначають як діяння, що посягає на «вертикальні» Боголюдські відносини, природні права людини, а природу всіх інших правопорушень як діянь, що посягають на «горизонтальні», похідні від «вертикальних» відносини. Вчинення деяких правопорушень лише опосередковано завдає шкоди об'єктам кримінально-правової охорони, у зв'язку із чим відповідні злочини іноді іменуються як «квазі-злочини». Адміністративні делікти, які посягають на власність, громадський порядок та громадську безпеку за своєю суттю не є управлінськими правопорушеннями. За вказаними підсистемами об'єктів посягань такі діяння деякі науковці пропонували трансформувати у кримінальні проступки [1; 2]. Інша частина науковців навпаки вважає, що кримінальне законодавство не потребує запровадження кримінальних проступків, обґрунтовуючи,

зокрема це тим, що принцип гуманізму в кримінальному праві відноситься не лише до особи, яка порушила кримінально-правову заборону, а також і до інтересів потерпілого [3].

Указом Президента України від 8.04.2008 р. N 311/2008 було затверджено Концепцію реформування кримінальної юстиції України, якою зокрема передбачалося, що за формою досудове розслідування поділятиметься на: 1) досудове слідство у справах про злочини; 2) дізнання у справах про кримінальні проступки. Передбачалося, що до кримінальних проступків мають відноситися злочини невеликої тяжкості, що не мають значного ступеня суспільної небезпеки, а також окремі адміністративні правопорушення, які мають судову юрисдикцію і не є управлінськими за своєю суттю [4].

Практичну реалізацію відповідні положення Концепції у цій частині знайшли 22.11.2018, коли Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (далі – Закон щодо спрощення досудового розслідування), який набуває чинності з 01.01.2020 [5].

Відповідно положеннями Закону щодо спрощення досудового розслідування до КК України вносяться зміни, зокрема якими «злочинність» визначається як «кримінальна протиправність», вводиться поняття «кримінальне правопорушення», до якого згідно ст. 12 КК України входять злочини і кримінальні проступки. При цьому кримінальним проступком визначається передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі [5]. Через таке формулювання цим Законом передбачено також ряд змін до санкцій деяких статей Особливої частини КК України, якими було піднято верхню межу основного покарання, з метою залишити ці статті у категорії злочинів (як приклад у ч. 1,2 ст. 212, ст. 219, ст. 220-1 КК України і т.д.). При цьому до Особливої частини КК України вноситься ряд нових статей, як приклад ст. 286-1 «Керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції», якими визначаються нові склади кримінальних проступків, які до цього не містилися у КК України в якості злочинів.

У свою чергу Законом щодо спрощення досудового розслідування до КПК України вносяться зміни, якими визначаються поняття дізнавача, відповідної службової особи, яка уповноважена в межах компетенції, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків, а також керівника органу дізнання. Статтею 39-1 КПК

України на керівника органу дізнання передбачається покласти процесуальні функції де що схожі за викладеною формою із функціями керівника органу досудового розслідування, проте з певними обмеженнями. Зокрема на відміну від повноважень, що визначені у ст. 39 КПК України, керівник органу дізнання не має права погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій та продовжувати строк їх проведення, не має права безпосередньо здійснювати дізнання, користуючись при цьому повноваженнями дізнавача (що дорівнюють повноваженням слідчого).

Статтею 40-1 КПК України визначається, що дізнавач при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого [5]. При цьому через вище зазначену обмеженість повноважень керівника органу дізнання, у порівнянні з повноваженнями керівника органу досудового розслідування з питань погодження проведення слідчих (розшукових) дій дізнавачем у майбутньому після введенням у дію Закону щодо спрощення досудового розслідування можуть виникати певні процесуальні і організаційні проблеми у дізнавача під час продовження строку проведення НСРД.

При цьому можливі проблеми у підготовці і проведення окремих слідчих (розшукових) дій, які потребують погодження керівника органу досудового розслідування (виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації) у випадку дізнання відсутні, через те, що такі слідчі (розшукові) дії можуть здійснюватися лише під час розслідування злочинів, а не кримінальних проступків.

Варто відзначити процесуальну новелу, що передбачена у ч. 3 ст. 214 КПК України, згідно якої до моменту внесення відомостей до ЄРДР стосовно кримінального проступку (на відміну від злочину) дізнавачем може бути: 1) відібрано пояснення; 2) проведено медичне освідчування; 3) отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; 4) вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей [5]. На нашу думку подібна процедура має певні ознаки дослідчої перевірки і може призвести до певних процесуальних зловживань з боку дізнавача або слідчого, коли повідомлення про злочин може попередньо кваліфікуватися як повідомлення про кримінальний проступок, і відповідно щодо такого повідомлення до моменту внесення відомостей до ЄРДР може застосовуватися недопустима форма збирання (отримання) доказів.

У свою чергу ст. 298-1 КПК України визначається, до процесуальних джерел доказів, окрім тих, що визначені у ст. 84

відносяться також і ті, що були зазначені нами вище з ч. 3 ст. 214 КПК України і отримані до внесення відомостей про кримінальний проступок до ЄРДР. При цьому такі процесуальні джерела доказів не можуть бути використані у кримінальному провадженні щодо злочину, окрім як за погодженням з слідчим суддею [5]. Певним чином обмежується, у порівнянні із процедурою затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді, суду процедура затримання особи, підозрюваної у вчиненні кримінального проступку. Таке затримання здійснюється лише у випадках, передбачених п. 1,2 ч. 1 ст. 208 КПК України і одночасно за умови, якщо особа відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір; або намагається залишити місце вчинення кримінального проступку; або під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи; або перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим [5].

Серед особливостей нової процедури закінчення дізнання відзначимо, що за положеннями ст. 301 КПК України дізнавач зобов'язаний у найкоротший строк, але не пізніше 72 годин з моменту затримання особи підозрюваної у вчиненні кримінального проступку, подати прокурору всі зібрані матеріали дізнання разом із повідомленням про підозру. Прокурор має не пізніше трьох днів після отримання такого повідомлення про підозру особі разом з матеріалами дізнання, а в разі затримання особи, протягом двадцяти чотирьох годин здійснити одну із зазначених дій: прийняти рішення про закриття кримінального провадження, про негайне звільнення затриманої особи; повернути кримінальне провадження дізнавачу із письмовими вказівками про проведення процесуальних дій з одночасним продовженням терміну дізнання до одного місяця та звільнити затриману особу; звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або про звільнення від кримінальної відповідальності; у разі встановлення ознак злочину направити кримінальне провадження для проведення досудового слідства [5].

Отже можна стверджувати, що у практичній правовій площині наразі підтримку отримала точка зору науковців, які підтримують запровадження інституту досудового розслідування кримінальних проступків. При цьому практична правова реалізація його у вигляді змін до КК і КПК України не є досконалою і у подальшому мають вноситися відповідні зміни, що мають забезпечити більш якісну процесуальну взаємодію під час дізнання суб'єктів зі сторони правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Дмитрук М. М. Категорія проступку у кримінально-правовій доктрині : автореф. дис.... канд. юрид. наук. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/844/Avtoreferat_Dmitruk.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
2. Туляков В. О., Пімонов Г. П., Матріцан Н. І. Кримінальний проступок у доктрині та законодавстві. *Юридична література*. 2012. С. 25–29.
3. Орловська Н. А. Проблеми класифікації кримінальних правопорушень. *Порівняльно-аналітичне право*. 2008. № 2. С. 305–308.
4. Указ Президента України від 08.04.2008 № 311/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.

Никоненко Михайло Якович,

професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОЯСНЕННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ

22 листопада 2018 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень».

Названий закон фактично дає старт одній із форм досудового розслідування – дізнанню, в якій, як зазначено в п. 4 ч. 1 ст. 3 КПК України, здійснюється розслідування кримінальних проступків.

І цей закон можна було б сміливо назвати законом про кримінальні проступки і це відповідало б положенням КПК щодо законодавчого тлумачення складових елементів закону України про кримінальну відповідальність, визначених в п. 7 ч. 1 ст. 3 КПК України як законодавчі акти України, які встановлюють кримінальну відповідальність (Кримінальний кодекс України та закон України про кримінальні проступки), проте саме вищеназаним Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року, у пункті 7 частини першої статті 3 слова «(Кримінальний кодекс України та закон України про кримінальні проступки)» виключено.

Хоч, по великому рахунку, цей закон, по своїй суті і є законом про кримінальні проступки, адже саме ним врегульовуються як питання виокремлення окремих видів кримінальних правопорушень і віднесення їх до розряду кримінальних проступків (як блок питань матеріального права), так і питання статусу суб'єктів кримінального провадження, визначеного законом порядку їх діяльності при здійсненні досудового розслідування у формі дізнання при здійсненні розслідування кримінальних проступків (як блок питань процесуального права).

Не вдаючись у детальну характеристику вищеназваного закону в цілому (допустимі межі обсягу матеріалів круглого столу не дозволяють це зробити), хотілось би звернути увагу на питання, пов'язані, як уявляється, як з найбільш вагомими проблемами кримінальної процесуальної діяльності взагалі, так і, зокрема, з проблемами здійснення дізнання. І такими проблемами, вочевидь, є проблеми процесу доказування у досудовому розслідуванні взагалі і при здійсненні розслідування кримінальних проступків зокрема.

І перше, на що слід звернути увагу при дослідженні названої проблеми, це питання щодо процесуальних джерел доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки. Саме «Процесуальні джерела доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки» має назву ст. 2981, якою доповнюється КПК України згідно вищеназваного закону.

Слід позитивно поставитись до того, що законодавець у ч. 1 названої статті закону, що досліджується, у кримінальному провадженні про кримінальні проступки залишив процесуальні джерела доказів, визначені ст. 84 КПК України. Ними, як відомо, є показання, речові докази, документи, висновки експертів. Здається, ось і є ця система джерел доказів, яка є гарантією отримання достовірних доказів. І раптом – нововведення: у законі, що є предметом дослідження, спостерігаємо розширене коло джерел доказів. І тут очевидно, що втрачаються самі ознаки системності джерел доказів, а спостерігається безсистемна сукупність так званих «джерел доказів».

Чого є вартим те, що в названій вище ст. 2981, якою доповнюється КПК України, процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім визначених статтею 84 КПК України, також є пояснення осіб, результати медичного освідування, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису.

Що таким чином планується досягти? Чи не буде процес доказування у кримінальному провадженні виглядати як гібридний процес доказування? Адже, фактично, пропонується змішування

джерел доказів, що визначені чинним на теперішній час КПК України з джерелами доказів, що пропонуються законом, що підлягає обговоренню.

І перше, на що хотілось би звернути увагу в цьому контексті, це є пояснення. В ч. 8 ст. 95 КПК України, якою врегульовано поняття показання як джерела доказів, а також процесуальний порядок отримання показань, включаючи права і обов'язки осіб, які отримують показання і які такі показання дають, зазначено, що сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою пояснення, які не є джерелом доказів.

Тобто, законодавець не забороняє отримувати пояснення при здійсненні процесуальної діяльності, проте акцентує увагу на тому, що такі пояснення, на відміну від показань, не можуть виступати як джерела доказів.

Чому законодавець акцентує увагу на цьому, зазначивши таку вимогу про невизнання пояснення джерелом доказів в статті КПК України, яка присвячується саме показанням як одному із джерел доказів? Уявляється, що це зроблено для того, щоб при здійсненні кримінальної процесуальної діяльності уповноважені на те особи не допустили помилки, включивши в перелік джерел доказів пояснення, які за змістом фактично можуть нічим не відрізнитися від показань. І в поясненнях, і в показаннях може бути зафіксована інформація, яка має важливе значення для встановлення фактів і обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню. З огляду на це, може бути створене враження, що тоді і різниці між поясненнями і показаннями не існує. Проте, таке враження досить сумнівне. Різниця між поясненнями і показаннями у кримінальному провадженні існує і вона досить суттєва.

Слід пригадати, що теорією кримінального процесу вироблено систему критеріїв оцінки доказів, одним із яких є визначення їх допустимості.

Варто при цьому відмітити, що на визнання доказу допустимим, в числі інших, впливає і констатація того, що джерело є належним, тобто таким, що передбачене законом. А в переліку визначених законом джерел, які вище були перераховані, пояснення, як джерело доказів, не значиться.

Звичайно, можливо стверджувати, що проблем тепер не існує, адже вищезазваним Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року всі проблеми і вирішуються і тепер всі

перераховані в ст. 2981 названого закону джерела, про які вище згадувалось, і будуть визнані належними.

Але ж вирішення проблеми, по великому рахунку, полягає не в тому, щоб назвати чи не назвати в законі те чи інше джерело, а – в тому, чи відповідає те чи інше джерело загальним вимогам процесу доказування.

Проте, ні пояснення як процесуальне джерело, ні інші перераховані в ст. 2981 названого закону джерела, не відповідають загальним вимогам до процесуального джерела. Адже, однією із вимог до процесуальних джерел є гарантія достовірності отримуваних із таких джерел доказів.

Чи існують гарантії достовірності інформації, отриманої із пояснення тієї чи іншої особи? Мабуть, що все ж таки відповідь буде не позитивна. Зрозуміло, що саме через це законодавець і зазначив у вищеназваній ч. 8 ст. 95 КПК України про те, що пояснення не є джерелом доказів. І, уявляється, на таку позицію законодавця вплинув і той факт, що при прийнятті пояснень особа не по попереджається про кримінальну відповідальність про відмову давати пояснення чи за давання завідомо неправдивого пояснення.

Однак, слід звернути увагу, що законодавець все ж таки робить акцент на тому, що пояснення може бути цінним в процесі доказування, але це йдеться про ситуацію, коли показання ґрунтуються на поясненнях (ч. 1 ст. 97 КПК України). Йдеться про показання з чужих слів. І там таке становище є виправданим, адже та особа, яка дає показання, не є уповноваженою на отримання інформації від особи, яка дає пояснення, іншим шляхом. Тим більше, що спілкування між названими особами відбувається за межами процесуальних правовідносин. А джерелом доказів в подальшому у кримінальному провадженні буде, звичайно, показання особи з чужих слів.

Крім того, що при прийнятті пояснення відсутні гарантії достовірності отримання інформації, визнання пояснення джерелом доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки може сприяти зловживанню службовим становищем з боку суб'єктів доказування, адже, виходячи з положень абзацу другого ч. 1 ст. 2981, якою доповнюється КПК України згідно вищеназваного закону, за ухвалою слідчого судді пояснення може визнаватись джерелом доказів у кримінальному провадженні щодо злочину.

Отже, проблема існує і потребує подальших досліджень.

Омельченко Олександр Євгенійович,
професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) одразу містив положення про кримінальні проступки, однак, поняття та процесуальний порядок провадження повинен почати діяти з 1 січня 2010 року. Досудове розслідування кримінальних проступків буде здійснюватися у формі дізнання підрозділами дізнання або уповноваженими особами інших підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України.

Нововведення, повинно розвантажити органи досудового розслідування, тим самим підвищити ефективність роботи слідчих. Це пов'язано з тим, що законодавцем передбачено нового учасника кримінального провадження, а саме дізнавача, який є службовою особою підрозділу дізнання й наділяється повноваженнями слідчого.

З метою прискореного збору відомостей та спрощення процедури у КПК України закріплено можливість до внесення відомостей до ЄРДР проводити огляд місця події, відбирати пояснення, проводити медичне освідування, отримувати висновок спеціаліста і знімати показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, а також вилучати знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей.

Отримані матеріали будуть відноситись до процесуальних джерел доказів у провадженні про проступки. Однак такі спеціальні джерела процесуальних доказів не зможуть бути використані у кримінальному провадженні щодо злочину. Їх можна буде залучити тільки після прийнятого рішення слідчим суддею за клопотанням прокурора.

Зміни зачіпають обмеження свободи пересування, тобто особу може бути затримано без ухвали слідчого судді, суду підозрювану у вчиненні кримінального проступку, якщо ця особа:

1) відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір;

2) намагається залишити місце вчинення кримінального проступку;

3) під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи;

4) перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим.

У даному випадку, затримання особи здійснюється не більш як на три години з моменту фактичного затримання та уповноважена службова особа, яка здійснила затримання, та дізнавач повинні негайно повідомити особі зрозумілою для неї мовою: підстави затримання, у вчиненні якого кримінального правопорушення вона підозрюється, роз'яснити її право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти неї, негайно повідомити інших осіб про своє затримання і місце перебування тощо.

Затримана особа обов'язково доставляється до медичного закладу з метою проходження відповідного медичного освідчення у випадку керування транспортним засобом у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції. Таке затримання здійснюється не більш як на три години.

Під час затримання складається протокол, який невідкладно надсилається прокурору.

Уповноважена службова особа, яка здійснила затримання, здійснює особистий обшук затриманої особи. Речі і документи, що є знаряддям та/або засобом вчинення кримінального проступку чи безпосереднім предметом посягання, виявлені під час затримання, особистого обшуку затриманої особи або огляду речей, вилучаються. Про вилучення речей і документів складається протокол або робиться відповідний запис у протоколі про затримання.

Щодо досудового розслідування кримінальних проступків (дізнання), воно здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими КПК України, з урахуванням положень глави 25 КПК України.

Спрощений порядок стосується не тільки розслідування, а й судового розгляду, оскільки після отримання обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку суд у п'ятиденний строк, а у разі затримання особи – невідкладно призначає судовий розгляд. У свою чергу, суд розглядає обвинувальний акт щодо вчинення

кримінального проступку без проведення судового розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження, якщо обвинувачений не оспорує встановлені під час дізнання обставини і згоден з розглядом обвинувального акта.

Беззаперечно, Закон про кримінальні проступки дозволить слідчим вивільнити час для розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, й більш ефективноше приділяти увагу «складним» кримінальним провадженням. Маємо надію, що спрощення розслідування та судового розгляду дійсно покращить ситуацію в органах досудового розшування, що сприятиме формуванню України, як міцної та правової держави.

Підюков Петро Павлович,

провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Калиновський Олександр Валерійович,

заступник начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Конюшенко Яна Юрївна,

доцент кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ ЯК СПРОЩЕНА ФОРМА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Спрощення форми кримінального судочинства завжди було і залишається однією з актуальних проблем теорії й практики кримінальної процесуальної діяльності.

Історії становлення й розвитку вітчизняного кримінального процесу відомі непоодинокі випадки розв'язання вказаних проблем.

Одним із найбільш вдалих підходів, як нам здається, було запровадження в 90-х роках минулого століття протокольної форми досудової підготовки матеріалів кримінального провадження.

Невипадково, що саме на той час чи припадає підвищена увага науковців і практиків до проблематики спрощення кримінальної

процесуальної форми взагалі і щодо подальшого розвитку запроваджені протокольної форми зокрема.

Чимало фундаментальних наукових праць присвячено їй А. Я. Дубинським, М. М. Михеєнком, С. М. Стахівським та деякими іншими вченими, захищено цілий ряд кандидатських і докторських дисертацій, в яких ще наприкінці минулого тисячоліття висловлювались й обговорювались пропозиції подальшої декриміналізації кримінально карних діянь, передбачених нормами КК України як злочини. Тому вважаємо не випадковим, що інститут кримінальних проступків, проголошений КПК України 2012 року [1, с. 212–214], було нарешті запроваджено в цьому році Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (7279-д) [2], який набуде чинності з 01 січня 2020 року (далі – закон № 7279-д).

Цим законом дозволяється розслідування нетяжких злочинів за спрощеною процедурою відповідно до Глави 25 та параграфу 1 Глави 30 КПК України, що значно розвантажить слідчих, які завдяки цьому зможуть сконцентрувати свої зусилля та зусилля оперативних підрозділів на розкритті й розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів.

Проведення у кримінальних проступках з 1 січня наступного року проводитимуть дізнавачі, зокрема, службові особи підрозділів дізнання органів Національної поліції України, їх розслідування відбуватиметься у формі дізнання зі спрощеною процедурою, включаючи скорочені строки (до одного місця).

Якщо випадок невідкладної, працівник підрозділу дізнання (дізнавач) до внесення відповідних відомостей до ЄРДР матиме право:

- оглянути місце події;
- відібрати пояснення;
- провести медичне освідування;
- отримати висновок спеціаліста і зняти показання технічних приладів та технічних засобів;
- вилучити знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, а також відповідні речі і документи.

Тобто, окрім загальних, процесуальними джерелами доказів у провадженні в кримінальних проступках виступатимуть також пояснення осіб, результати медичного освідування, висновок спеціаліста, показання технічних приладів та технічних засобів тощо.

Підозрюваного у вчиненні кримінального проступку дозволитиметься затримувати до 72 годин, лише за умови, що ця особа: 1) відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір; 2) намагається залишити місце вчинення кримінального проступку; 3) під

час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи. А також – до 24 години – якщо суб'єкт вчинення кримінального проступку – перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим. Затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, здійснюється не більш як на три години з моменту фактичного затримання.

Також, згідно із законом № 7279-д, прокурор зобов'язаний не пізніше трьох днів після отримання повідомлення про підозру особі разом із матеріалами дізнання (а якщо було затримано особу, яка перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим – впродовж 24 годин) або закрити кримінальне провадження, або повернути кримінальне провадження дізнавачу і продовжити строк дізнання або звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або про звільнення від кримінальної відповідальності чи у разі встановлення ознак злочину направити кримінальне провадження для проведення досудового слідства.

Зазначеним законом декриміналізовано з вилученням із КК України ряду норм, що передбачали кримінальну відповідальність, зокрема, за керування транспортом у стані сп'яніння. За цей кримінальний проступок передбачатиметься покарання у вигляді штрафу (17-34 тис. грн.) із заборонаю керування транспортним засобом до трьох років, а при повторному порушенні – до 51 тис. грн. із заборонаю керування транспортним засобом від 2 до 3 років.

До кримінальних проступків віднесені зазначеною новелою також такі поширені нині кримінальні злочини без кваліфікуючих ознак, як крадіжки, шахрайства, незаконні дії з наркотичними засобами без мети їх збуту, хуліганство й т. ін.

Цілком зрозуміло, що під час досудового розслідування кримінальних проступків відповідно до ст. 299 КПК України не допускатиметься застосування дізнавачами запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, застави або тримання під вартою, а згідно зі ст. 300 КПК України – дозволитиметься виконання всіх слідчих (розшукових) дій, окрім негласних слідчих (розшукових) дій, дозволених провадженням (ч. 2 ст. 246 КПК України) виключно щодо тяжких та особливо тяжких злочинів.

Утім, практичний інтерес викликають особливості застосування під час досудового розслідування кримінальних проступків вимог ст. 233 КПК України, що регламентують проникнення до житла чи іншого володіння особи (яке віднесено до слідчої (розшукової) дії), та ст. 267 КПК України («Обстеження публічно недоступних місць,

житла чи іншого володіння особи»), що віднесено законодавством до переліку негласних слідчих (розшукових) дій.

Так, ч. 1 ст. 233 КПК України проголошується, що ніхто не має право проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє або на підставі ухвали слідчого судді, крім випадків, установлених частиною третьою цієї статті (курсив – наш), якою дозволено слідчому, прокурору до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, з подальшим невідкладним зверненням після здійснення таких дій до слідчого судді з клопотанням про проведення обшуку (курсив – наш), який теж не є негласною слідчою (розшуковою) дією.

Частиною першою ст. 267 КПК України передбачено, що слідчий має право обстежити публічно недоступні місця, житло чи інше володіння особи шляхом таємного проникнення в них, у тому числі з використанням технічних засобів та з певною метою, яка наведена в цій нормі. Таке обстеження згідно з ч. 4 ст. 267 КПК України проводиться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої в порядку, передбаченому статтями 246, 248, 249 КПК України.

Частиною ж другою ст. 267 КПК України наголошується: «публічно недопустимими є місця, до яких неможливо увійти або в якому неможливо перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб» (курсив – наш).

Не зовсім вдале викладення в КПК України зазначених норм викликало чимало різнополярних поглядів в теорії щодо їх дослідження та практиці застосування під час кримінальних проваджень.

Як нам здається, аналогічна проблема неминуче й одразу спіткає теоретиків і, особливо, – практичних працівників слідства і дізнання з набранням чинності закону № 7279-д під час його застосування.

Запобіганням цьому, вважаємо, повинно стати правильне тлумачення змісту ч. 1 ст. 248 КПК України, де передбачено, що негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню (курсив – наш), за винятком випадків, передбачених цим Кодексом.

Саме завдяки цьому насамперед передбачена ст. 233 КПК України слідча (розшукова) дія «Проникнення до житла чи іншого володіння особи» відрізняється від «Обстеження публічно недопустимих місць, житла чи іншого володіння особи» (ст. 287 КПК України) як різновиду негласних слідчих (розшукових) дій, і належне

застосування на практиці цих норм сприятиме становленню й удосконаленню інституту досудового розслідування кримінальних проступків як спрощеної форми кримінального провадження на сучасному етапі.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 16 берез. 2018 р. Київ : Паливода А. В., 2018. 408 с.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 19 квіт. 2019 р. № 7279-д. *Голос України*. 2019.

Павленко Наталія Григорівна,

провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Казміренко Вікторія Олександрівна,

доцент кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ЗАОЧНИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД СПРАВ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ

Зміни до статті 301 Кримінального процесуального кодексу України, котрі наберуть чинності з 1 січня 2020 року, дозволять прокурору не пізніше трьох днів після отримання матеріалів дізнання разом з повідомленням про підозру, а в разі затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298-2 КПК України, протягом двадцяти чотирьох годин звернутися до суду з обвинувальним актом за звинуваченням особи у скоєнні кримінального проступку.

Більше того, відповідно до статті 302 Кримінального процесуального кодексу України прокурор у разі встановлення під час досудового розслідування того, що підозрюваний беззаперечно визнав свою винуватість, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акта за його відсутності, а потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, не заперечують проти такого розгляду, має право надіслати до суду обвинувальний акт, в якому зазначає

клопотання про його розгляд у спрощеному порядку без проведення судового розгляду в судовому засіданні.

Фактично таким чином підозрюваний дає право суду розглядати справу за наявності лише обвинувального акту без виклику в судові засідання.

Частина 3 статті 301 Кримінального процесуального кодексу України (у редакції від 01.01.2020) передбачає, що у випадку, передбаченому пунктом 3 частини другої цієї статті (звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або про звільнення від кримінальної відповідальності), строк затримання особи не повинен перевищувати сімдесяти двох годин з моменту затримання до початку розгляду провадження про кримінальний проступок в суді.

Таким чином, можемо констатувати, що часові рамки затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального проступку та направлення матеріалів до суду фактично співпадають.

Проблемність ситуації полягає в тому, що стаття 302 Кримінального процесуального кодексу України не передбачає підтвердження відмови підозрюваного від послуг захисника для направлення обвинувального акту за звинуваченням у вчиненні кримінального проступку без проведення судового засідання (за відсутності обвинуваченого).

Фактично законодавство допускає затримання підозрюваного у вчиненні кримінального проступку до розгляду справи судом за відсутності обвинуваченого.

В описаних випадках цілком ймовірним є повернення судом відповідно до статті 314 Кримінального процесуального кодексу України обвинувального акта прокурору.

Суд може обґрунтувати вищевказане рішення сумнівами у щиросердному визнанні підозрюваним (котрого затримано за підозрою, а отже обмежено у свободі пересування та спілкування) своєї вини у вчиненні кримінального проступку та/або відсутністю підтвердження відмови від послуг захисника.

Навіть у разі прийняття судом рішення про проведення розгляду обвинувального акту у спрощеному провадженні (за відсутності обвинуваченого) та подальшого обвинувального вироку залишається проблемне питання, чи не було у вказаній ситуації позбавлення права обвинуваченого на захист.

У разі звернення особи до Європейського суду з прав людини з великою долею ймовірності можна стверджувати, що останній негативно поставиться до проведення заочного судового розгляду без надання стороною обвинувачення обґрунтованих доказів відмови затриманого (підозрюваного) від правової допомоги.

Вочевидь, прокурор при направленні обвинувального акту за вчинення кримінального проступку має надати суду не лише докази беззаперечного визнання підозрюваним своєї винуватості, неоспорювання встановлених досудовим розслідуванням обставин та згоди з розглядом обвинувального акта за його відсутності, а й підтвердження надання підозрюваному правової допомоги захисником або документу про відмову від захисника (котрий відповідно до вимог статті 54 Кримінального процесуального кодексу України можна скласти виключно в присутності захисника після надання можливості для конфіденційного спілкування, а така відмова фіксується у протоколі процесуальної дії).

Помазанов Андрій Віталійович,

науковий співробітник наукової лабораторії з проблем превентивної діяльності та запобігання корупції навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

З 01 січня 2020 року порядок здійснення досудового розслідування в Україні, по суті, розділиться на «до» та «після», а разом з тим, вочевидь, зміняться як показники, так і власне становище досудового розслідування в Україні. Йдеться про набуття чинності ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», більш відомим, як «Закон про кримінальні проступки», до ухвалення та запровадження якого держава йшла впродовж довгих років. Проте, основним запитанням лишається те, наскільки вдало даний інститут, що успішно застосовується в таких іноземних державах, як Австрія, Бельгія, Іспанія, Італія, Латвія, Литва, Франція, ФРН тощо вдасться вмонтувати в українське правозастосування.

Передусім, цілком зрозумілою є нераціональність надмірних витрат кадрового, часового та матеріального ресурсу на розслідування діянь, які не несуть значної суспільної небезпеки, за загальними правилами. Зокрема, вже на рівні КПК України 2012 року було виокремлено відповідні глави, нормами яких встановлено особливості досудового розслідування та порядок спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків, які фактично мають шанс запрацювати лише через 8 років після їх створення.

Отож, загалом, можна констатувати доречність запуску даного інституту, принаймні, з точки зору зміщення акцентів досудового розслідування саме на кримінальні правопорушення, адже за даними офіційної статистики ГПУ, на сьогодні основна увага органів досудового розслідування зосереджена саме на злочинах невеликої та середньої тяжкості[1]. Наприклад, одним з позитивних аспектів запровадження даного інституту є розмежування суб'єктів розслідування, як механізм «розвантаження» слідчих органів досудового розслідування, і тут доречно зважати на необхідність забезпечення належних потужностей кадрового потенціалу, що, зрештою, ляжуть в основу реалізації реформи. Між тим, окремі норми викликають запитання, на які необхідно знайти відповіді вже найближчим часом з тим, аби забезпечити дотримання усіх передбачених процесуальних прав.

Слід зазначити, що в матеріальній та процесуальній доктрині вже формулювалися пропозиції, які можуть бути корисними для максимально якісного втілення ідей даного інституту в правозастосування. Так, йшлося про доповнення переліку правопорушень, які можуть вважатися проступками, за рахунок необережних злочинів[2, с.75].

Слушною, водночас, видається пропозиція щодо розширення можливостей звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили кримінальні проступки, шляхом розширення використання процедур примирення й відшкодування заподіяної шкоди [3, с. 140]. Зокрема, зважаючи на те, що переважно до числа проступків віднесено некваліфіковані крадіжки, хуліганства, завдання легких тілесних ушкоджень тощо (усього 126 кримінальних правопорушень з числа визначених у КК України), котрі вже незабаром будуть розслідуватися в особливому порядку.

Доволі позитивним, у контексті врахування міжнародних стандартів кримінального судочинства, видається недопущення застосування під час досудового розслідування кримінальних проступків запобіжних заходів, які істотно впливають на участь особи у соціальному житті, зокрема, домашнього арешту та тримання під вартою. Так, хоча Конституційний Суд України вказує, що за правовою природою запобіжні заходи до підозрюваного, обвинуваченого не є кримінальним покаранням [4, с.12], слід погодитися з Ю. М. Грошевим у тій частині, що, формулюючи загальні правила застосування запобіжних заходів, потрібно враховувати і вимоги Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй стосовно заходів, не пов'язаних із тюремним ув'язненням (Токійських правил), і Резолюцію Комітету міністрів Ради Європи від 9 квітня 1965 року № 11 «Взяття під варту», і Рекомендації Комітету

міністрів Ради Європи № 11 від 27 червня 1980 року «Про взяття під варту до суду» [5, с. 144].

Так, у справі «Гурепка проти України» ЄСПЛ констатував, що при вирішенні питання про те, чи є правопорушення незначним, важливим критерієм є те, чи карається воно позбавленням волі. Таким чином, з метою уникнення порушень ст. 6 Конвенції, необхідним у подібних випадках є забезпечення належної та співрозмірної процедури[6]. Таким чином, це означає, що увесь обсяг обставин вчинення кримінального проступку має враховуватися судами також у випадку, коли йдеться про обрання запобіжного заходу, не пов'язаного з обмеженням особистої свободи.

Поряд з цим, ст. 301 КПК України встановлено, що під час досудового розслідування кримінальних проступків передбачається здійснення усіх слідчих (розшукових) дій, окрім негласних слідчих (розшукових) дій[7]. Між тим, окремі застереження вбачаються з комплексного аналізу чинних норм КПК України. Йдеться, передусім, про фактичну можливість у невідкладних випадках проведення огляду місця події, отримання пояснень, вилучення знарядь і засобів учинення кримінального проступку, а також речей і документів, які становлять його предмет, ще до моменту внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

У контексті того, що, за загальним правилом кримінального процесуального законодавства, здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань або без такого внесення не допускається, можна констатувати, що у даному випадку закладається низка ризиків. Так, у справі «Мюррей проти Сполученого Королівства» Суд вказав, що для досягнення цілей Конвенції вказівка лише на наявність законодавчих підстав здійснення процесуальних дій сама по собі не є достатньою[8], що дозволяє вказати на необхідність особливо зваженого характеру дій уповноважених осіб у ході здійснення ними повноважень з розслідування кримінальних проступків. При цьому, слід наголосити, що окреслене стосується не лише обачності відповідних суб'єктів у ході забезпечення невідкладності процесуальних дій, але й в частині їх обґрунтованості, законності методів, що гарантуватиме, насамперед, законність кінцевого рішення у справі.

На особливу увагу в цьому контексті заслуговує також гарантування права на правову допомогу та ознайомлення з матеріалами справи: по-перше, з метою недопущення порушень або зловживань з боку уповноважених осіб, по-друге, – з тим, аби ухвалене в підсумку рішення не залишало підстав для сумніву у його правосудності, а отже, навіть у разі звернення до ЄСПЛ в подальшому, не зумовило настання негативних для держави наслідків.

З урахуванням викладеного, варто констатувати, що вже на початковому етапі довгоочікуваного функціонування інституту досудового розслідування кримінальних проступків відповідний напрям діяльності потребуватиме максимальної комплексності підходів з боку уповноважених органів. Винятково у такий спосіб у найкоротші строки вдасться досягнути як оптимальних показників щодо поліпшення стану досудових розслідувань, так і визначити окремі проблемні процесуальні ланки, що потребуватимуть удосконалення законодавчої та правозастосовної баз.

Список використаних джерел

1. Статистична інформація про роботу органів досудового розслідування за 2018 рік. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>
2. Кузнецова Н. Ф. Значение общественной опасности деяний. *Государство и право*. 2010. № 6. С. 75
3. Борисов В.І. Кримінальний проступок: концептуальні засади запровадження до національного законодавства. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 2(7). С. 140.
4. Юдківська Г. Затримання особи та взяття під варту у світлі вимог презумпції невинуватості. *Адвокат*. 2008. № 3. С. 12.
5. Грошевий Ю. М. Роль захисника у досудовому слідстві при обранні запобіжних заходів, не пов'язаних із взяттям під варту: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 22–23 лют. 2006 р.). Київ, 2006. С. 144.
6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі Гурепка проти України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_565/print1477583116984203.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–13. Ст. 88.
8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі Мюррей проти Сполученого Королівства. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.

Процюк Олеся Миколаївна,

старший викладач кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПОЯСНЕННЯ ОСІБ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ

Сьогодні активно відбувається реформування кримінального процесуального законодавства і найобговорюванішим як серед науковців так і серед практичних працівників правоохоронних органів є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів

України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень, що набуває чинності з 01 січня 2020 року.

За вказаним законом досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюється згідно зі загальними правилами досудового розслідування, проте з визначеними особливостями. До таких «особливостей» можемо віднести можливість проведення медичного освідування особи, відібрання пояснення, отримання висновку спеціаліста до внесення уповноваженою особою відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку. Також задекларована норма, якщо при здійсненні дізнання буде встановлено, що особа вчинила злочин, дізнавач за погодженням із прокурором надсилає матеріали кримінального провадження керівнику органу досудового розслідування з урахування підслідності. Водночас також і передбачено, що такі процесуальні джерела доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки як пояснення осіб, результати медичного освідування, висновок спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото-і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису не можуть бути використані у кримінальному провадженні щодо злочину, окрім як на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням прокурора [1]. За таких умов виникають питання щодо окремих джерел доказів та не виключається варіант можливості розслідування злочинів спершу як кримінальних проступків з метою отримання доказової бази стороною обвинувачення за спрощеним порядком.

Варто звернути увагу на таке процесуальне джерело доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки як відібрання пояснень та особливості їх фіксації.

Термін пояснення вживається у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) 24 рази, проте сутність цього поняття не визначена. Як зазначає В.А. Фастовець, досліджуючи особливості використання в процесі доказування пояснень учасників слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, зазначених у відповідному протоколі, необхідно розглянути питання допустимості доказів. Так, відповідно до ч. 2 ст. 86 КПК України недопустимий доказ не може бути використаний під час прийняття процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення. Водночас згідно з п. 4 ч. 2 ст. 87 КПК України отримання показань чи пояснень від особи, яка не була повідомлена про своє право відмовитись від давання показань та не відповідати на запитання, або їх отримання з порушенням цього права суд

зобов'язаний визнати істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод [2, с. 82]

Виходячи з того, що відібрання пояснень не є слідчою (розшуковою) дією та для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку можуть відбиратися до внесення відомостей до ЄРДР, дискусійними є питання чи попереджається про кримінальну відповідальність за відмову від давання пояснення і за повідомлення завідомо неправдивих відомостей особа, яка дає таке пояснення.

Погоджуючись із позицією науковця, вважаємо за доцільне учасникам будь-якої дії, і зокрема, при відібранні пояснення, роз'яснювати їхнє право на захист, а також право не надавати показання або пояснення, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення такої особи або її близьких родичів чи членів її сім'ї у вчиненні кримінального правопорушення, з метою уникнення визнання відповідного протоколу процесуальної дії недопустимим [2, с. 82].

Також є актуальним питання відібрання пояснень у неповнолітніх. У КПК України вказано, що при проведенні слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи забезпечується участь законного представника, педагога або психолога, а за необхідності лікаря [3]. Як уже зазначалося, відібрання пояснення не є слідчою (розшуковою) дією. Тому пропонуємо процесуальну дію відібрання пояснення проводити згідно з правилами КПК України, передбаченими для допиту та фіксувати її результати у протоколі відібрання пояснення.

Таким чином, відібрання пояснень для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку потребує детального врегулювання на законодавчому рівні, зокрема визначення процесуального порядку проведення такої процесуальної дії та фіксації отриманих результатів.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 листоп. 2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19> (дата звернення: 25.10.2019).

2. Фастовець В. А. Співвідношення понять «показання» та «пояснення» у кримінальному процесуальному кодексі. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 2 (35). С. 79–85.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 25.10.2019).

Рожнова Вікторія Василівна,

провідний науковий співробітник інституту підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Важливою умовою належної, ефективної правозастосовної практики є однакове розуміння та застосування кримінальних процесуальних норм, що, в свою чергу, забезпечується, серед інших факторів, якістю кримінального процесуального закону, досконалістю його законодавчої техніки.

Проте, за справедливим твердженням О. А. Лейби, стихійно-ситуаційна нормотворча динаміка кримінального процесуального законодавства останніх років призвела до загострення тих нормативно-змістовних проблем, що п'ять років поспіль були «болючими» для правозастосування, досі залишаються невирішеними, та породжує нові, що посилюють неузгодженість окремих структурних елементів кримінального процесуального законодавства або утворюють взаємну конфронтацію між деякими нормами; спричиняють помилки при встановленні структурних зв'язків із використанням бланкетних та відсильних норм; зумовлюють порушення законів логіки при конструюванні термінології і понятійно-категоріального апарату тощо [1, с. 5].

На жаль, у цьому контексті не стало позитивним виключенням нормативне врегулювання порядку закінчення досудового розслідування кримінальних проступків, запропоноване у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», який був прийнятий 22 листопада 2018 року, підписаний Президентом України 19 квітня 2019 року та набирає чинності 1 січня 2020 року [2].

Закінчення дізнання – це не простий і короточасний процесуальний акт. Це комплекс процесуальних дій і рішень, що здійснюються у визначені КПК України строки, встановленій послідовності та порядку, і які у своїй сукупності забезпечують можливість здійснення подальшого кримінального провадження або його припинення відповідно до завдань кримінального провадження

загалом (ст. 2 КПК України) та безпосередніх завдань стадії досудового розслідування зокрема.

Заключний етап дізнання має доволі важливе значення не лише для стадії досудового розслідування, а й для кримінального провадження загалом, оскільки саме на цьому етапі дізнавач, прокурор повинні узагальнити матеріали проведеного досудового розслідування у формі дізнання, здійснити остаточну оцінку доказів, визначити форму закінчення дізнання.

Як вказується у процесуальній літературі, у теорії кримінального процесу момент закінчення досудового розслідування завжди був пов'язаний з виконанням вимог закону по встановленню обставин, які підлягають доказуванню (предмета доказування) у кримінальному провадженні. Перевіривши всі можливі версії, всебічно, повно й неупереджено дослідивши всі обставини кримінального правопорушення, керуючись законом, оцінюючи кожний доказ з точки зору належності, допустимості і достовірності, у їх сукупності, і визнавши їх достатніми та взаємопов'язаними уповноважена посадова особа може дійти висновку про можливість прийняття одного з передбачених законом кінцевих рішень за результатами досудового розслідування у кримінальному провадженні [3, с. 145].

Безпосередніми суб'єктами закінчення дізнання є дізнавач і прокурор. Саме ці посадові особи мають повноваження на виконання певних процесуальних дій та ухвалення процесуальних рішень, складання відповідних процесуальних актів-документів.

Так, дізнавач встановлює наявність підстав і умов для закінчення дізнання в одній із передбачених законом форм; за наявності відповідних підстав і умов ухвалює рішення про закриття кримінального провадження; встановивши при здійсненні дізнання, що особа вчинила злочин, за погодженням із прокурором надсилає матеріали кримінального провадження керівнику органу досудового розслідування з урахуванням підслідності; систематизує та оформлює матеріали дізнання та ін.

Прокурор за матеріалами дізнання, одержаними від дізнавача, перевіряє наявність підстав і умов для закінчення дізнання в одній із передбачених законом форм; за наявності відповідних підстав і умов приймає рішення про закриття кримінального провадження; за наявності відповідних підстав і умов приймає рішення про звільнення затриманої особи; скасовує постанову дізнавача про закриття кримінального провадження у разі її незаконності та необґрунтованості; за наявності відповідних підстав і умов приймає рішення про повернення дізнавачу кримінального провадження з письмовими вказівками про проведення процесуальних дій з одночасним продовженням строку дізнання до одного місяця та ін.

Разом із тим, окрему увагу слід зосередити на нормативному врегулюванні повноважень дізнавача і прокурора щодо складання за результатами дізнання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Так, пунктом 6 ч. 2 ст. 40-1 КПК України (у редакції Закону України № 2617-VIII від 22.11.2018) встановлено, що дізнавач уповноважений, зокрема, за результатами розслідування скласти обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження.

Водночас, ні ст. 36 КПК України, що регламентує повноваження прокурора, ні статті 291, 292 КПК України, що регламентують загальний порядок складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, ні ст. 301 КПК України, що встановлює особливості закінчення дізнання, не містять сформульованого повноваження прокурора на погодження таких складених дізнавачем процесуальних документів. Не містить ч. 1 ст. 301 КПК України і жодного посилання на подання дізнавачем прокуророві разом із матеріалами дізнання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру (на відміну від повідомлення про підозру) для їх затвердження. Як і не містить ч. 2 ст. 301 КПК України жодного положення щодо затвердження прокурором обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, складених дізнавачем.

Більше того, навіть, якщо керуватись загальною нормою про те, що дізнавач при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого (ч. 1 ст. 40-1 КПК України), положення ч. 2 ст. 301 КПК України щодо повноважень прокурора в частині ухвалення вказаних процесуальних рішень (п. 3) не узгоджуються з положеннями ч. 1 ст. 291 КПК України, відповідно до яких обвинувальний акт може бути складений і прокурором, зокрема якщо він не погодився з обвинувальним актом, що був складений слідчим.

Отже, передбачені особливості закінчення дізнання не узгоджуються повною мірою із загальними положеннями КПК України, зокрема в частині загальних повноважень прокурора і дізнавача, а також загальних положень закінчення досудового розслідування (на що раніше зверталась увага фахівцями Головного юридичного управління Верховної Ради України [4]).

На наш погляд, більш правильним і таким, що відповідатиме як загальним засадам верховенства права та законності, так і спеціалітеоретичним положенням щодо конкуренції загальних і спеціальних норм (при якій пріоритет надається спеціальним нормам), буде такий порядок складання за результатами дізнання

обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, при якому відповідні процесуальні рішення ухвалюватиме прокурор (в усякому разі до моменту приведення вищевказаних процесуальних норм у системну відповідність).

Список використаних джерел

1. Лейба О. А. Дефекти кримінального процесуального законодавства та засоби їх подолання : монографія. Харків : «Юрайт», 2018. 216 с.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII. *Голос України*. URL: <http://www.golos.com.ua/article/316343>.

3. Сисоєнко Г. І. Закінчення досудового розслідування. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т. 12. Ч. 2. С. 145–153.

4. Зауваження Головного юридичного управління від 19.11.2018 до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 7279-д. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928.

Савицький Дмитро Олександрович,

заступник директора інституту підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Законом України від 22 листопада 2018 р. № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», який набирає чинності з 1 січня 2020 року, запроваджено інститут кримінальних проступків. Цим нормативно-правовим актом законодавець фактично переніс злочини невеликої тяжкості та окремі адміністративні правопорушення до категорії кримінальних проступків, необхідність запровадження яких була закладена ще у 2008 р. Концепцією реформування кримінальної юстиції, а також під час прийняття чинного Кримінального процесуального кодексу України у 2012 р.

У переважній більшості зміни торкнулися кримінального та кримінального процесуального законодавства. Зокрема, змінено класифікацію кримінальних правопорушень на кримінальні проступки, нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі злочини. До кримінальних проступків віднесено такі найбільш розповсюджені злочини як некваліфіковані крадіжки, шахрайство, незаконні дії з наркотичними засобами без мети збуту, хуліганство тощо. Запроваджено кримінальну відповідальність за керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції. Характерною особливістю кримінальних проступків є те, що за їх вчинення не передбачено покарання у вигляді позбавлення волі. Змінено процесуальний порядок розслідування кримінальних проступків, зокрема в системі органів досудового розслідування виокремлено підрозділи дізнання; врегульовано процесуальний статус керівника органу дізнання та дізнавача; введено додаткові процесуальні джерела доказів у провадженнях про кримінальні проступки; визначено особливості початку та закінчення досудового розслідування у формі дізнання, затримання особи яка вчинила кримінальний проступок, вилучення у неї речей і документів, повідомлення її про підозру, продовження та зупинення строків дізнання, а також особливості судового розгляду матеріалів кримінального проступку.

Водночас незважаючи на такі очікувані зміни окремі положення вищезначеного Закону не враховують конституційних приписів. Так в основному Законі закладена концепція єдиного кримінального правопорушення – злочину. Це впливає із змісту таких конституційно-правових положень: як право на свободу та особисту недоторканість (ст. 29), таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), недоторканість житла (ст. 30), презумпція невинуватості (ст. 62), які в теорії кримінального процесу прийнято вважати засадами кримінального провадження та інших норм (статті 31, 39, 60, 76, 92, 111, 126, 149) [1] де вживається поняття «злочин», а не «кримінальне правопорушення». Тому запровадження інституту кримінальних проступків без внесення відповідних змін до Конституції України може призвести до складнощів у правозастосуванні.

Також запроваджуючи в системі окремих правоохоронних органів підрозділи дізнання, не внесено відповідних змін до законів, що визначають основи діяльності таких органів та їх правовий статус – «Про Службу безпеки України», «Про Державне бюро розслідувань», Податкового кодексу України, в частині повноважень податкової міліції, згідно з якими до компетенції цих державних органів не

належить розкриття та розслідування кримінальних проступків. Так одним із завдань Служби безпеки України є попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки (ст. 3) [2]. Державне бюро розслідувань здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції (ст. 1) [3]. Податкова міліція вживає заходів щодо виявлення і розслідування злочинів, пов'язаних з відмиванням, легалізацією, розкраданням коштів та іншими незаконними фінансовими операціями (ст. 350) [4].

До того ж на сьогодні ще й досі не вжито заходів щодо створення підрозділів до повноважень яких належить проведення досудового розслідування у формі дізнання, а також не підготовлені працівники інших служб Національної поліції, органів безпеки, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства до виконання завдань, пов'язаних з розслідуванням кримінальних проступків.

У зв'язку з цим строки введення в дію Закону яким запроваджується інститут кримінальних проступків слід відтермінувати для його подальшого доопрацювання з урахуванням досягнень науки кримінального та кримінально процесуального права, а також вжиття організаційних заходів із створення відповідних підрозділів, які будуть здійснювати досудове розслідування у формі дізнання.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 берез. 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.
3. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листоп. 2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. Ст. 55.
4. Податковий кодекс України : Закон України від 2 груд. 2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–17. Ст. 112.

Савченко Андрій Володимирович,

начальник контрольного відділу
Департаменту організаційно-аналітичного
забезпечення та оперативного реагування
Національної поліції України, доктор
юридичних наук, професор

КОРУПЦІЙНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ: ВИДИ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВЧИНЕННЯ

Відповідно до положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 р. № 2617-VIII (набирають чинності з 01.01.2020 р., крім п. 2 розділу II, що вже набрав чинності з 24.04.2019 р.) [1] центральним поняттям у Кримінальному кодексі (далі – КК) України [2] буде вважатися поняття «кримінальне правопорушення», яке поділятиметься на кримінальні проступки та злочини. Крім того, поняття «корупційні злочини», яке розкрито у примітці до ст. 45 чинного КК України, буде трансформоване у поняття «корупційне кримінальне правопорушення». Слід уточнити (з урахуванням положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення ефективності інституційного механізму запобігання корупції» від 02.10.2019) [3], що корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до цього Кодексу вважатимуться кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 366-1, 368–369-2 цього Кодексу. Наголосимо, що не всі з перерахованих кримінальних правопорушень, про які йдеться у наведеній вище примітці, належатимуть до категорії «злочини», а отже вважатимуться кримінальними проступками. Далі варто було б зупинитися саме на видах останнього різновиду корупційних кримінальних правопорушень і охарактеризувати ті кримінально-правові наслідки, що наставатимуть за його вчинення.

Спочатку окреслимо коло корупційних кримінальних проступків. Як відомо, до них повинні бути віднесені передбачені КК України діяння (дії чи бездіяльність), за вчинення яких передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

З цього випливає, що корупційними кримінальними проступками вважатимуться діяння, передбачені:

– по-перше:

а) ч. 1 ст. 357 «Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження» КК України, оскільки в ній: 1) йдеться, з-поміж іншого, про «заволодіння офіційними документами, штампами чи печатками», при цьому решта форм прояву цього діяння, описаних законодавцем у згаданій частині цього Кодексу, безпосередньо не може вважатися корупційними, адже вона безпосередньо не пов'язана з таким способом вчинення кримінального правопорушення, як зловживання службовим становищем; 2) санкція передбачає застосування штрафу до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до трьох років;

б) ч. 3 ст. 357 КК України, оскільки в ній: 1) прямо зазначено про «незаконне заволодіння будь-яким способом (підкреслено нами. – авт.) паспортом або іншим важливим особистим документом», тобто спосіб такого заволодіння може бути й через зловживання службовим становищем; 2) санкція передбачає застосування штрафу до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешту на строк до трьох місяців, або обмеження волі на строк до трьох років;

– по-друге, незалежно від способу вчинення діяння (що є характерним для кримінальних проступків, передбачених ст. 357 КК України):

а) ч. 1 ст. 210 «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням» КК України, санкція якої передбачає штраф від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до двох років, або обмеження волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого (з 01.01.2020 – штраф буде у межах від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян);

б) ч. 1 ст. 364-1 «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» КК України, в санкції якої встановлено штраф від ста п'ятдесяти до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт на строк до трьох місяців, або обмеження волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років (з 01.01.2020 р. – штраф буде у межах від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян);

в) ч. 1 ст. 366-1 «Декларування недостовірної інформації» КК України, у санкції якої зазначено про застосування штрафу від двох тисяч п'ятисот до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадських робіт на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або позбавлення волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Отже, з 01.01.2020 р. корупційними кримінальними проступками будуть вважатися діяння, передбачені частинами 1 і 3 ст. 357, ч. 1 ст. 210, ч. 1 ст. 364-1 та ч. 1 ст. 366-1 КК України. Не належатиме до корупційних проступків кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги» КК України, санкція за вчинення якого зараз передбачає обмеження волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до десяти років, однак з 01.01.2020 р. вона буде посилена (штраф від двох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до десяти років) і відповідатиме вже санкції за злочин, а не за кримінальний проступок.

За вчинення особою будь-якого корупційного кримінального правопорушення (безвідносно чи то буде злочин, чи кримінальний проступок) наставатимуть негативні кримінально-правові наслідки, що зараз характерні за вчинення корупційного злочину [4, с. 19–21], зокрема при вирішенні питання про: а) звільнення від кримінальної відповідальності (ст.ст. 45, 46, 47, 48 КК України); б) призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69 КК України); в) звільнення від покарання та його відбування (ч. 4 ст. 74 КК України), у т.ч. з випробуванням (ч. 1 ст. 75 КК України), з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (ч. 1 ст. 79 КК України), а також застосування покарання про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання (ч. 3 ст. 81 КК України) або заміну невідбутої частини покарання більш м'яким (ч. 4 ст. 82 КК України); г) зняття судимості до закінчення строків, зазначених у ст. 89 цього (ч. 2 ст. 91 КК України). На додаток до наведених вище положень слід зазначити, що вчинення корупційного правопорушення (проступку включно) розглядатиметься як підстава до застосування спеціальної конфіскації (ст. 96-1 КК України), у т.ч. за вчинення корупційних кримінальних проступків, передбачених ч. 1 ст. 210 та ч. 1 ст. 364-1 цього Кодексу.

Поряд з негативними наслідками, як не дивно, для корупціонера, що вчинятиме кримінальний проступок можуть

наставати й певні, якщо так їх можна назвати, «позитивні» наслідки. Зокрема, з 01.01.2020 р. готування до корупційного кримінального проступку не буде тягнути за собою кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 14 КК України), а якщо особа буде засуджена за вчинення корупційного кримінального проступку, то судимість буде погашена після відбуття покарання (п. 2-1 ст. 89 КК України), без встановлення будь-якого додаткового строку.

Сподіваємося, що наведені вище уточнюючі позиції щодо видів корупційних кримінальних правопорушень і кримінально-правових наслідків, що наставатимуть за їх вчинення, стануть у нагоді при правильному застосуванні відповідних норм КК України в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII (набирає чинності з 01.01.2020 р., крім п. 2 розділу II, який набрав чинності з 24.04.2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19> (дата звернення: 20.10.2019).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (у редакції від 27.06.2019). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.10.2019).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення ефективності інституційного механізму запобігання корупції : Закон України від 02.10.2019 № 140-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/140-20#n23> (дата звернення: 21.10.2019).

4. Савченко А. В. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика) : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2016. 168 с.

Саковський Андрій Анатолійович,

директор навчально-наукового інституту
№ 2 Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ФОРМІ ДІЗНАННЯ

За змістом ч. 1 ст. 214 КПК України, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинений кримінальний проступок або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального проступку, зобов'язаний

внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) [1], розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з ЄРДР.

Дізнавач, який здійснюватиме досудове розслідування у формі дізнання, визначається керівником органу дізнання, а в разі відсутності підрозділу дізнання – керівником органу досудового розслідування. Для цього готується відповідне доручення.

Досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими КПК України, з урахуванням положень глави 25 КПК України.

Здійснення досудового розслідування у формі дізнання може бути здійснене як до внесення відомостей до ЄРДР, так і після.

Проте, до внесення відомостей про кримінальний проступок до ЄРДР допускається проведення окремих дій, передбачених ч 3 ст. 214 КПК України, зокрема: огляд місця події (відомості вносяться невідкладно після завершення огляду); пояснення; медичне освідчування; отримання висновку спеціаліста і зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису у провадженнях щодо вчинення кримінальних проступків проти безпеки руху та експлуатації транспорту; вилучення знарядь і засобів вчинення кримінального проступку, речей і документів, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей [2].

Необхідність здійснення досудового розслідування у формі дізнання до внесення відповідних відомостей до ЄРДР може бути обумовлена й тим, що час, місце, обставини вчинення, виявлення кримінального проступку не дозволяють дізнавачу одразу внести відомості до Реєстру з технічних причин, або через відсутність фізичної можливості. Зволікання з проведенням окремих дій, визначених ч. 3 ст. 214 КПК України, може призвести до втрати доказів у кримінальному провадженні. Приміром, у разі достатніх підстав вважати, що особа вчинила кримінальний проступок, передбачений ст. 286-1 КК України (Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів), виявлення водія у стані алкогольного, наркотичного сп'яніння, потребує крім фіксації технічними приладами, медичного освідчування. До того ж, у разі виявлення такого факту, не завжди існує технічна можливість під'єднатись до мережі Інтернет для внесення відомостей про кримінальний проступок до ЄРДР.

Слідчий, дізнавач невідкладно в письмовій формі повідомляє керівника органу прокуратури про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України.

На початку досудового розслідування у формі дізнання до ЄРДР, серед іншого, можуть бути внесені відомості про: час та дату надходження заяви, повідомлення про кримінальний проступок або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про його вчинення; прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника; інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального проступку; короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального проступку, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела; попередню правову кваліфікацію кримінального проступку із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; передачу матеріалів та відомостей іншому органу досудового розслідування або за місцем проведення досудового розслідування (ч. 5 ст. 36, ч. 7 ст. 214, ст. ст. 216, 218 КПК України); прізвище, ім'я, по батькові керівника прокуратури, органу досудового розслідування, слідчого, прокурора, який вніс відомості до Реєстру та/або розпочав досудове розслідування у формі дізнання; дату затримання особи [1].

Відповідно до Наказу МВС України № 100 від 08 лютого 2019 р. «Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події», джерелом інформації про кримінальні правопорушення та інші події (у т. ч. про кримінальні проступки), зокрема, є: заяви (повідомлення) осіб, які надходять до органу (підрозділу) поліції, особи, уповноваженої на здійснення досудового розслідування, або службової особи, уповноваженої на прийняття та реєстрацію заяв (повідомлень); самостійно виявлені слідчим або іншою посадовою особою органу поліції з будь-якого джерела обставини кримінального правопорушення; повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу під час учинення або замаху на вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення, чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється в його вчиненні; інше [3].

Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань (2016 р.) також визначає перелік інших джерел, з яких виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення: усна заява (повідомлення) про кримінальне правопорушення; повідомлення підприємств, установ, організацій і посадових осіб; матеріали правоохоронних та контролюючих державних органів про виявлення фактів вчинення чи підготовки до

вчинення кримінальних правопорушень; повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу, відповідно до ч. 2 ст. 207 КПК України; повідомлення в засобах масової інформації; самостійне виявлення слідчим кримінального правопорушення, у тому числі під час досудового розслідування; дублікат заяви; самостійне виявлення прокурором кримінального правопорушення за результатами перевірки у порядку нагляду; виявлення кримінального правопорушення прокурором під час здійснення нагляду за додержанням і застосуванням законів; самостійне виявлення прокурором кримінального правопорушення [1].

Приводами до початку кримінального провадження у формі дізнання є: 1) заяви про вчинений кримінальний проступок, які можуть бути усними або письмовими (заяви можуть надійти від фізичних чи юридичних осіб); 2) повідомлення про вчинений кримінальний проступок, якими можуть бути: а) повідомлення підприємств, установ, організацій і посадових осіб; б) повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу, відповідно до ч. 2 ст. 207 КПК України; в) повідомлення в засобах масової інформації; 3) самостійне виявлення слідчим, дізнавачем із будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального проступку, у тому числі під час досудового розслідування; 4) самостійне виявлення прокурором із будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального проступку, зокрема за результатами перевірки в порядку нагляду, у тому числі під час здійснення нагляду за додержанням і застосуванням законів; 5) самостійно виявлені посадовою особою правоохоронних і контролюючих державних органів факти вчинення чи підготовки до вчинення кримінальних проступків.

Загалом дізнавачі здійснюватимуть розслідування кримінальних проступків за скороченою процедурою, тривалість якої не повинна перевищувати 1 місяць з дня вручення особі повідомлення про підозру. Подібна практика визнана успішною в ряді європейських країн. Зокрема, в Чеській Республіці розслідування злочинів покладається на «поліцейських в уніформі» (аналог підрозділів патрульної та превентивної служб) та кримінальну поліцію. Спеціально уповноважені поліцейські розслідують нетяжкі злочини за спрощеною процеду-рою у двотижневий термін. Наближений до чеського порядок спрощеного провадження діє в Грузії. На рівні міських управлінь патрульної поліції створено відділи з розслідування нетяжких злочинів з ознаками очевидності, які виявлені патрульними поліцейськими. Спрощене провадження відомо кримінальному процесу Великої Британії, США, Франції, ФРН та багатьох інших країн [4, с. 5].

Список використаних джерел

1. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань : наказ Генеральної прокуратури України від 06 квіт. 2016 р. № 139. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 12 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.

3. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : наказ МВС України від 08 лют. 2019 р. № 100. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0914-19>.

4. Досудове розслідування кримінальних проступків : метод. рек. / С. С. Чернявський, М. С. Цуцкірідзе, В. В. Бурлака та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 160 с.

Самодін Артем Володимирович,

завідувач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Нормативно-правова конструкція кримінального процесуального законодавства ще у 2012 року передбачала запровадження нового для теорії та практики юриспруденції комплексного поняття «кримінальне правопорушення», який за своєю суттю об'єднував категорії «злочин» та «кримінальний проступок». Такий підхід слугував підґрунтям упровадження двох форм досудового розслідування як «дизнання» та «досудове слідство», з відповідним процесуальним статусом окремих суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності. На перший погляд, це відповідало потребам судово-слідчої практики, а швидке реформування та створення окремих органів кримінальної юстиції, зокрема й підрозділів досудового розслідування (наприклад, НАБУ, ДБР), з огляду на суспільну небезпечність окремих кримінальних правопорушень у межах підслідності, визначених кримінальним та кримінальним процесуальним законодавством, забезпечувало належну реалізацію державної політики та положень Конституції України у сфері кримінального судочинства з врахуванням суспільних та політичних запитів. Інформатизація окремих елементів кримінального провадження, наприклад створення системи ЄРДР, слугувало

гарантією реалізації загального завдання щодо швидкості та неупередженості досудового розслідування.

Водночас, довготривалість прийняття законодавства щодо уведення в дію інституту кримінальних проступків та переформатування кримінального законодавства у цьому напрямі, визначення суб'єктів, які будуть їх розслідувати та меж їхніх повноважень, у продовж семи років створювало суттєві проблеми щодо ефективності діяльності органів кримінальної юстиції.

Довгоочікуваною подією у цьому напрямі стало прийняття наприкінці 2018 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (набуде чинності 01.01.2020) (далі – Закон). Адже дійсно, як зауважували автори законопроекту чинний КК України містить приблизно 780 складів злочинів, із яких близько 200 (що становить чверть) за кваліфікацією є злочинами невеликої тяжкості, а в загальній кількості розслідуваних злочинів тяжкі та особливо тяжкі складають четверту частину, а злочини невеликої тяжкості або середньої тяжкості, такі як некваліфіковані крадіжки, шахрайства (частини 1 статей 185, 190 КК України) та легкі тілесні ушкодження (стаття 125 КК України), становлять майже 50 % від усіх розслідуваних [3]. Така ситуація підтверджується й окремими статистичними даними, зокрема у продовж 2019 року органами досудового розслідування Національної поліції України зареєстровано в ЄРДР майже 36 тис. злочинів проти життя і здоров'я особи (завершено розслідування з обвинувальним актом у майже 13,5 тис.), при цьому особливо тяжких – 5585, тяжких – 1609, середньої тяжкості – 2672, невеликої тяжкості – 25933 [4]. Тому залишення однакової процедури досудового розслідування для як для злочинів так й кримінальних проступків призводить до затягування розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, необґрунтованої тяганини при розслідуванні злочинів невеликої тяжкості, розосередження діяльності слідчих апаратів, підвищенню навантаження на слідчих органів досудового розслідування за наявних умов кадрового дефіциту. Всі ці проблеми мав би вирішити зазначений Закон.

Окрім нормативних питань кримінально-правового, кримінально-процесуального та організаційного характеру, які поки що залишаються у зв'язку із реалізацією окремих положень Закону, виникають нові напрями подальшого розвитку та удосконалення окремих положень теорії та практики криміналістики, з огляду на криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень.

У теорії криміналістики криміналістичне забезпечення розглядається як діяльність із розроблення та залучення

криміналістичних рекомендацій, що ґрунтуються на теоретичних засадах криміналістики, правоохоронними органами з метою розслідування злочинів, інших правопорушень, а його складовими виступають техніко-криміналістичні, тактико-криміналістичні та методико-криміналістичні складові [7, с. 414]. У свою чергу, криміналістичні методи, прийоми і засоби повинні бути підпорядковані вимогам кримінально-процесуального закону [6, с. 20].

До прийняття зазначеного Закону наука криміналістики як правило оперувала поняттям «злочин», у свою чергу у науковій та навчально-методичній криміналістичній видання мають враховувати й нову нормативну конструкцію як «кримінальне правопорушення» у випадках розгляду питань пов'язаних із узагальненням понять як «злочин» та «кримінальний проступок», адже відповідно до Закону ст. 12 КК України передбачає поділ кримінальних правопорушень на кримінальні проступки і злочини. У свою чергу злочини поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі.

Така ситуація стосується й щодо використання у криміналістичних положеннях з інших термінологічних конструкцій, зокрема: «злочинних» – «кримінально-протиправних», «злочинна діяльність» - «кримінально протиправна діяльність», «злочинна група» – «кримінально протиправна група», «злочинний намір» – «кримінально протиправний намір», «злочинність» – «кримінальна протиправність», «злочинець» – «особа, яка вчинила кримінальне правопорушення», «корупційний злочин» – «корупційне кримінальне правопорушення».

З'являється новий суб'єкт розслідування як дізнавач, що здійснюватиме, відповідно до положень підслідності досудове розслідування кримінальних проступків, а також керівник органу дізнання. Водночас, з огляду на теоретичні положення криміналістичної тактики, дізнавач як і слідчий у межах кримінального провадження матиме право проводити огляд місця події, обшук затриманої особи, опитувати осіб, вилучати знаряддя і засоби вчинення правопорушення, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку або виявлені під час затримання, а також проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії, а також доручати відповідним оперативним підрозділам їх проведення у випадках, установлених КПК України.

Одним із важливих елементів предмета криміналістики є процеси збирання, дослідження, оцінки та використання доказів [5, с. 6]. У зв'язку із цим, теоретичні засади криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних проступків відтепер мають враховувати, що для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до ЄРДР може бути: відібрано пояснення; проведено медичне освідчення; отримано висновок

спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей, а результати такої діяльності належать до процесуальних джерел доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім визначених статтею 84 КПК України джерел доказів.

На ефективність та результативність планування криміналістичної та процесуальної дізнавача, обрання тактичних прийомів та їх комбінацій у межах слідчої ситуації впливатиме й фактор часу у межах строків розслідування кримінальних проступків, особливості затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок та вилучення у неї речей, а також підстави проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших дій учасників кримінального провадження під час досудового розслідування кримінальних проступків.

У межах методики розслідування злочинів потребуватимуть дослідження питання пов'язані із кримінальними правопорушеннями щодо керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, адже відповідно до Закону відповідальність за них передбачається ст. 2861 КК України.

З врахуванням викладеного, зауважимо й те, що у методиці розслідування кримінальних правопорушень доцільно розробляти наукові положення та рекомендації щодо організації та проведення досудового розслідування у формі дізнання, а також визначити механізми запобігання їхнім окремим категоріям.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : пояснювальна записка до проекту Закону України від 20.04.2018 № 7279-д. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928.

4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення : звітність за січень-вересень 2019 р. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113897&libid=100820&c=edit&_c=fo.

5. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / Ю. В. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін. / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. 456 с.

6. Криміналістика : підручник / Ю. П. Аленін, Л. І. Аркуша, О. О. Подобний, В. В. Тіщенко та ін. / за ред. В. В. Тіщенка. Одеса : Вид. дім «Гельветика», 2017. 556 с.

7. Черноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. 492 с.

Талалай Дмитро Володимирович,

начальник наукової лабораторії науково-організаційного центру Національної академії СБУ, доктор юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Протидія злочинності як окремий напрям державної політики передбачає реалізацію комплексу заходів у тому числі й щодо розвитку і вдосконалення механізмів функціонування кримінальної процесуальної діяльності, які відповідатимуть характеру і масштабам злочинності сьогодення.

На нашу думку, оптимізація діяльності органів досудового розслідування є одним з ключових питань, комплексне вирішення якого є достатньо актуальним як для теорії, так і практики вітчизняної системи правоохоронних органів.

Одним з проблемних аспектів, які вже досить тривалий час дискутується у фахових колах, є можливості зменшення навантаження на органи досудового розслідування за рахунок застосування альтернативних або спрощених підходів до розслідування злочинів невеликої тяжкості. На нашу думку, подібні ініціативи заслуговують на увагу, адже у більшості випадків оперативність та швидкість розслідування кримінальних правопорушень будь-якої категорії тяжкості залежить саме від їх кількості з розрахунку на одного слідчого правоохоронного органу.

Сьогодні, на думку багатьох фахівців, одним з можливих варіантів вирішення такого завдання є впровадження інституту кримінальних проступків в систему кримінального та кримінального процесуального законодавства.

Варто зазначити, що саме така модель вже прийнята на законодавчому рівні: 1 січня 2020 року набудуть чинності зміни до вищевказаного законодавства у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» [1].

Правовими підставами прийняття зазначених законодавчих норм є, на сьогодні чинна, Концепція реформування кримінальної юстиції, що була схвалена рішенням Ради національної безпеки та оборони України від 15.02.2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» [2] та затверджена Указом Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008 [3].

Саме цим документом було визначено необхідність трансформування певної частини злочинів в окрему категорію – «кримінальні проступки» з посиланням на те, що, по-перше, це створить передумову для реалізації європейських принципів і гарантій дотримання прав людини, а також подальшої гуманізації кримінальної відповідальності; по-друге, чинний Кримінальний кодекс України, незважаючи на поділ злочинів залежно від ступеня їх тяжкості, передбачає для осіб, які визнаються винними в їх вчиненні, однаковий юридичний наслідок: судимість; по-третє, певні діяння, передбачені кримінальним законом, не мають такого ступеня суспільної небезпеки, щоб внаслідок їх вчинення суттєво обмежувати права і свободи людини і громадянина.

Впровадження у вітчизняне законодавство подібних норм матеріального права зумовлює необхідність законодавчого врегулювання особливостей досудового розслідування окремої категорії суспільно-небезпечних діянь – кримінальних проступків та їх судового розгляду, зокрема запровадження спрощеного порядку.

У такому контексті, слід дійти висновку про те, що запровадження спрощеного порядку розслідування злочинів невеликої тяжкості надасть достатню можливість зосередити діяльність слідчих апаратів на розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів.

Однак, на нашу думку, окремі положення Закону, якими забезпечується введення кримінального проступку в площину кримінального процесуального права, мають суперечливий характер у співвідношенні з діючим законодавством.

Так, зокрема, запропоновані зміни, виокремлюючи коло уповноважених суб'єктів на провадження досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання, передбачають доповнення статті 3 Кримінального процесуального кодексу України [4] пунктами 4¹ та 7¹, в яких надані визначення термінів «дізнавач» та «керівник органу дізнання». Аналіз змісту даних категорій, дає можливість констатувати, що законодавець перелічуючи підрозділи дізнання

уповноважених правоохоронних органів, відніс до їх переліку також органи Служби безпеки України.

У той же час, відомче законодавство чітко закріплює, що попередження, припинення, виявлення та розкриття кримінальних проступків не належить до завдань вітчизняної спецслужби, адже її діяльність спрямовується саме на припинення й розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України (державних злочинів) (ст.ст. 2, 5) [5].

На нашу думку, в цій частині між положеннями Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» [1] та Закону України «Про Службу безпеки України» [5] є неузгодженість.

Вважаємо, що для забезпечення належної нормативно-правової регламентації кримінальної-процесуальної діяльності в цілому, а також забезпечення функціонування уповноважених суб'єктів, зазначені вище норми потребують усунення протиріч. У такому контексті врахування компетенції Служби безпеки України сприятиме уточненню орієнтирів для організації діяльності учасників відносин, а також напрями досягнення фактичних цілей правового регулювання досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22.11.2018 № 2617. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.

2. Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15.02.2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0009525-08>.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» : Указ Президента України від 08.04.2008 № 311/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.12. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–13. Ст. 88.

5. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-12 (у редакції від 03.07.2019 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>.

Таран Олена Вікторівна,

провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник;

Тарасенко Олександр Сергійович,

заступник начальника відділу професійної підготовки управління професійної освіти та науки Департаменту персоналу, організації освітньої та наукової діяльності МВС України, кандидат юридичних наук

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ

Процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім визначених статтею 84 КПК України, визначено пояснення осіб, результати медичного освідування, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису.

Такі процесуальні джерела доказів не можуть бути використані у кримінальному провадженні щодо злочину, окрім як на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора (ст. 298-1 КПК України).

Отже, процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки є:

Показання відповідно до ст. 95 КПК України – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження.

Підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право давати показання під час досудового розслідування та судового розгляду.

Свідок, експерт зобов'язані давати показання слідчому, прокурору, слідчому судді та суду в установленому КПК України порядку.

Суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому ст. 225 КПК України. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них.

Особа дає показання лише щодо фактів, які вона сприймала особисто, за винятком випадків, передбачених КПК України.

Речові докази – матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення (ст. 98 КПК України).

Документи – спеціально створені з метою збереження інформації матеріальні об'єкти, які містять зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження.

До документів можуть належати:

1) матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні);

2) матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України;

3) складені в порядку, передбаченому КПК України, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії;

4) висновки ревізій та акти перевірок.

Висновок експерта, спеціаліста. Висновок спеціаліста має відповідати вимогам до висновку експерта. У ст. 101 КПК України передбачено, що висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи.

Кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях.

Висновок повинен ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження. Експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність.

Запитання, які ставляться експертові, та його висновок щодо них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта.

Висновок експерта не може ґрунтуватися на доказах, які визнані судом недопустимими.

Експерт, який дає висновок щодо психічного стану підозрюваного, обвинуваченого, не має права стверджувати у висновку, чи мав підозрюваний, обвинувачений такий психічний стан, який становить елемент кримінального правопорушення або елемент, що виключає відповідальність за кримінальне правопорушення.

Висновок експерта надається в письмовій формі, але кожна сторона має право звернутися до суду з клопотанням про виклик експерта для допиту під час судового розгляду для роз'яснення чи доповнення його висновку.

Якщо для проведення експертизи залучається кілька експертів, експерти мають право скласти один висновок або окремі висновки.

Висновок передається експертом стороні, за клопотанням якої здійснювалася експертиза.

Висновок експерта не є обов'язковим для особи або органу, яка здійснює провадження, але незгода з висновком експерта повинна бути вмотивована у відповідних постанові, ухвалі, вироку.

Відповідно до ст. 102 КПК України, у висновку експерта повинно бути зазначено:

1) коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта) та на якій підставі була проведена експертиза;

2) місце і час проведення експертизи;

3) хто був присутній при проведенні експертизи;

4) перелік питань, що були поставлені експертові;

5) опис отриманих експертом матеріалів та які матеріали були використані експертом;

6) докладний опис проведених досліджень, у тому числі методи, застосовані у дослідженні, отримані результати та їх експертна оцінка;

7) обґрунтовані відповіді на кожне поставлене питання.

У висновку експерта обов'язково повинно бути зазначено, що його попереджено про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

Якщо при проведенні експертизи будуть виявлені відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких не ставилися питання, експерт має право зазначити про них у своєму висновку. Висновок підписується експертом.

Пояснення осіб – це відомості, які надаються різними особами в усній або письмовій формі про відомі їм обставини, що мають значення для встановлення обставин кримінального проступку.

Відповідно до ст. 103, 104 КПК України хід і результати проведення процесуальних дій повинні фіксуватись у протоколі такої дії.

Ст. 18 КПК України, ст. 63 Конституції України забезпечують свободу особи від самовикриття та її право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї. Відповідно до цих правових приписів жодна особа не може бути притягнута до юридичної відповідальності за відмову від дачі пояснень щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів. Щодо будь-якої особи існує заборона застосування примусу для отримання самовикривальних пояснень та пояснень, що свідчать про причетність до вчинення кримінального правопорушення членів сім'ї та близьких родичів.

Зазначені правові норми є важливими юридичним гарантіями свободи особи від самовикриття та її права не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї під час отримання відомостей шляхом використання такого процесуального засобу, як пояснення [1, с. 317].

Результати медичного освідування. Зважаючи на те, що окремого виду освідування та його правової регламентації для проваджень про кримінальні проступки не передбачено, потрібно звернутись до ст. 241 КПК України для визначення його мети, підстав, порядку здійснення, гарантій захисту прав осіб, стосовно яких здійснюватиметься медичне освідування.

Відповідно ст. 241 КПК України слідчий, прокурор здійснює освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу.

Освідування здійснюється на підставі постанови прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря. Освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідується. Слідчий, прокурор не вправі бути присутнім при освідуванні особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу, що підлягає освідуванню.

Перед початком освідування особі, яка підлягає освідуванню, пред'являється постанова прокурора. Після цього особі пропонується добровільно пройти освідування, а в разі її відмови освідування проводиться примусово.

При освідуванні не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або небезпечні для її здоров'я. За необхідності здійснюється фіксування наявності чи відсутності на тілі особи, яка підлягає освідуванню, слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет шляхом фотографування, відеозапису чи інших

технічних засобів. Зображення, демонстрація яких може розглядатись як образлива для освідуваної особи, зберігаються в опечатаному вигляді і можуть надаватися лише суду під час судового розгляду.

Про проведення освідування складається протокол згідно з вимогами КПК України. Особі, освідування якої проводилося примусово, надається копія протоколу освідування.

Як убачається зі змісту ст. 298-1 КПК України, у провадженні про кримінальні проступки проводиться медичне освідування, якщо немає потреби проводити експертизу (визначення стану сп'яніння або інших властивостей і ознак, що мають значення для провадження). Проведення інших видів освідування можливе у порядку ст. 300 КПК України, у якій передбачено, що для досудового розслідування кримінальних проступків дозволяється виконувати всі слідчі (розшукові) дії передбачені КПК України.

Одночасно із врученням повідомлення про підозру особа інформується про результати медичного освідування та висновку спеціаліста за їх наявності. У разі незгоди з результатами медичного освідування або висновком спеціаліста особа протягом сорока восьми годин має право звернутися до дізнавача або прокурора з клопотанням про проведення експертизи. У такому разі дізнавач або прокурор має право звернутися до експерта для проведення експертизи із дотриманням правил, передбачених цим Кодексом (ч. 2 ст. 298-4 КПК України).

Показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису. Такі прилади і засоби можуть використовуватися особами (у тому числі правопорушником) з різною метою, працювати в автоматичному режимі (наприклад, для нагляду за виконанням правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, відеоспостереження у громадських місцях тощо).

У ст. 40 ЗУ «Про Національну поліцію», передбачено застосування технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису.

Поліція для забезпечення публічної безпеки і порядку може закріплювати на форменому одязі, службових транспортних засобах, монтувати/розміщувати по зовнішньому периметру доріг і будівель автоматичну фото- і відеотехніку, а також використовувати інформацію, отриману із автоматичної фото- і відеотехніки, що знаходиться в чужому володінні, з метою:

1) попередження, виявлення або фіксування правопорушення, охорони громадської безпеки та власності, забезпечення безпеки осіб;

2) забезпечення дотримання правил дорожнього руху.

Відповідно до Рішення КМР від 5 липня 2018 року № 1195/5259 «Про затвердження Положення про комплексну систему відеоспостереження міста Києва», така система являє сукупність засобів відеофіксації, програмних засобів та інших технічних засобів, за допомогою яких здійснюється обробка даних в системі.

Засоби відеофіксації – технічні засоби, які призначені для обробки даних (камери з функціями детектування державних номерних знаків транспортних засобів, детектування облич, охорони периметру, керування трафіком, визначення задимлення, вибухів, несанкціонованого залишення предметів тощо);

інші технічні засоби – засоби вимірювання, прилади візуалізації (в тому числі тепловізори) тощо.

До об'єктів відеоспостереження в місті Києві відносяться об'єкти соціальної, економічної, житлово-комунальної, транспортної, інженерної та іншої інфраструктури міста Києва.

Доступ до інформації в системі надається зокрема посадовим (службовим) особам правоохоронних органів та військових формувань [2].

Подібні системи працюють і у інших містах. Також поширена практика застосування таких приладів і засобів приватним бізнесом та громадянами, зазвичай з метою безпеки.

Список використаних джерел

1. Лисаченко С. Окремі примусові засоби отримання відомостей від особи у кримінальному досудовому провадженні у контексті свободи від самовикриття та права не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 316–321.

2. Про затвердження Положення про комплексну систему відеоспостереження міста Києва : рішення Київської міської ради від 5 лип. 2018 р. № 1195/5259. URL: http://kmr.ligazakon.ua/SITE2/1_docki2.nsf/alldocWWW/8C1A12C3D23D6ADEC22582D600687956?OpenDocument.

Удалова Лариса Давидівна,

директор інституту підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Хабло Оксана Юрійівна,

доцент кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Запровадження інституту кримінальних проступків у вітчизняному законодавстві є безумовно позитивним кроком. Адже диференціація розслідування кримінальних правопорушень залежно від їх тяжкості звільнить слідчих від розслідування кримінально карних діянь, які визнаються проступками. Це дозволить зосередити увагу слідчих на розслідуванні злочинів, тобто тих діянь, якими завдано суттєвої шкоди особі, суспільству, державі. Адже на сьогодні навантаження на одного слідчого обраховується сотнями кримінальних проваджень, що не дозволяє йому якісно, швидко та ефективно здійснювати їх розслідування. Окрім цього, запровадження процедури розслідування кримінальних проступків сприятиме досягненню процесуальної економії та розумності строків кримінального провадження.

Втім, аналіз положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» дозволяє виділити певні проблеми, на які варто було б звернути увагу при подальшому вдосконаленні кримінального процесуального законодавства.

Вказаним вище законом ст. 299 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) викладається в наступній редакції «Під час досудового розслідування кримінальних проступків як тимчасовий запобіжний захід застосовується затримання особи на підставах та в порядку, визначених цим Кодексом, а також такі запобіжні заходи, як особисте зобов'язання та особиста порука. Підозрюваному роз'яснюється його обов'язок з'явитися за першим викликом до дізнавача, прокурора або суду» [1]. Цією нормою (як і попередньою її редакцією) передбачено, що під час розслідування кримінальних проступків до підозрюваного можуть застосовувати два

найлегших за суворістю запобіжні заходи – особисте зобов'язання та особиста порука.

Підтримуючи в цілому таке положення, маємо певні зауваження щодо кримінальної процесуальної форми застосування цих запобіжних заходів. Адже дотримання загального порядку застосування запобіжних заходів та виконання вимог ст. ст. 179, 180, 184, 185, 186, 187 КПК України потребує значних затрат часу, адже передбачає необхідність звернення до слідчого судді з клопотанням про застосування запобіжного заходу, погодженим з прокурором. Процедура розгляду такого клопотання також потребує як часу, так і вжиття організаційних заходів щодо явки до суду осіб, щодо яких обираються запобіжні заходи.

Отже, із запровадженням процесуальної форми досудового розслідування кримінальних проступків в процедурі вирішення питання про застосування запобіжного заходу спрощення не відбулося, а тому, на нашу думку, це питання потребує окремої уваги. Зокрема, особисте зобов'язання є найбільш м'яким запобіжним заходом. Звернення із відповідним клопотанням до суду та його розгляд займає у слідчого, прокурора та суду багато часу та у окремих випадках носить формальний характер. Аналогічна ситуація склалася і під час обрання до підозрюваного запобіжного заходу у вигляді особистої поруки.

При цьому, застосування особистого зобов'язання та особистої поруки суттєво не обмежує прав підозрюваного. А за своєю суттю вони схожі на такі запобіжні заходи як підписка про невиїзд та особиста порука, які були передбачені КПК України в редакції 1960 року та застосовувалися за рішенням слідчого. Окрім цього, контроль за виконанням підозрюваним цих запобіжних заходів під час досудового розслідування здійснює слідчий (дізнавач), тобто фактично він сам відповідає за дотримання підозрюваним покладених на нього обов'язків.

Враховуючи викладене, з метою забезпечення ефективності та оперативності досудового розслідування кримінальних проступків вважаємо, що під час досудового розслідування кримінальних проступків слід передбачити, що запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання та особистої поруки застосовуються дізнавачем за погодженням із прокурором.

Окремої уваги потребує також процесуальна форма початку досудового розслідування кримінальних проступків. Так, у ч. 3 ст. 214 КПК закріплюється, що «Для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути: 1) відібрано пояснення; 2) проведено медичне освідчування; 3) отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають

функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; 4) вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей» [1].

Такі нововведення зазнали суттєвої критики експертів. Так у Зауваженнях Головного юридичного управління щодо цих доповнень до КПК зазначалося, що «запропоновані в цій частині зміни встановлюють нерівні можливості при здійсненні досудового розслідування кримінальних проступків та злочинів і створюють передумови для можливих зловживань. Адже стосовно злочинів залишаються чинними вимоги частини третьої статті 214 КПК» [2]. А тому є небезпідставні побоювання щодо того, що і заяви про злочини будуть перевірятися таким же чином.

Вважаємо, що вирішити цю проблему можна шляхом запровадження такої процедури перевірки заяв і повідомлень про кримінальні проступки як загальне правило. Тобто, процедуру «дослідчої перевірки» слід передбачити не лише для розслідування кримінальних проступків, а і для розслідування злочинів. Адже, під час отримання інформації про кримінальне правопорушення досить складно одразу ж точно визначити кваліфікацію цього діяння та вирішити, які процесуальні дії можна здійснювати для її перевірки. Окрім цього науковці неодноразово звертали увагу на неврегульованості способів перевірки заяв та повідомлень про вчинені злочини до внесення відомосте до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Отже, викладене вище свідчить про доцільність перегляду окремих положень регулювання процесуальної форми досудового розслідування кримінальних проступків та злочинів з метою системного унормування кримінального процесуального законодавства.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22 листопада 2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>

2. Зауваження до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928

Федотова Ганна Валеріївна,

начальник науково-організаційного відділу
Державного науково-дослідного інституту
МВС України, доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

ВПЛИВ ПРИНЦИПУ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЇ НА ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Завданнями кримінального судочинства є правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також швидке і повне розслідування кримінальних правопорушень, викриття винних та забезпечення правильного застосування Закону з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний.

Відповідно принцип процесуальної економії виявляється невід'ємним фактором, який впливає на формування кримінально-процесуальної форми в бік її спрощення. Спираючись на контекст кримінальної та кримінально-процесуальної політики ідея спрощення відображається у диференціації процесу досудового розслідування кримінального правопорушення за ступенем тяжкості вчиненого кримінально караного діяння.

За останні роки питання диференціації процесуальної форми набуло яскраво вираженої правової ознаки. Зокрема, Кримінальним процесуальним кодексом України від 13 квітня 2012 року (далі – КПК) [1], в главі 25 «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків» викладено процедуру проведення досудового розслідування щодо кримінальних проступків у формі дізнання. Натомість, до набуття чинності норм матеріального кримінального права, якими буде врегульовано дефініція кримінального проступку, розслідування будь-якого кримінального правопорушення визначається за єдиною процедурою та здійснюється однією уповноваженою особою – слідчим органу досудового розслідування. За таких умов досудові органи зазнають великого навантаження.

22 листопада 2018 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (№ 7279-д), (далі – Закон) [2]. Чинності Закон набере з 1 січня 2020 року та введе в дію положення щодо

урегулювання питання кримінальних проступків, наділяючи вказану категорію статусом одного з видів кримінального правопорушення, за яке передбачено кримінальну відповідальність, використовуючи при цьому відокремлюючі критерії – ступінь суспільної небезпеки, вид і міру покарання. Відповідно до положень Закону «кримінальним проступком» є передбачене Кримінальним кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Особливістю кримінальних проступків є те, що вони мають значно менший рівень суспільної небезпеки ніж злочин, тому й покарання за них не пов'язане з позбавленням волі, оскільки цей вид є найсуворішим у загальній системі покарань. Крім того, за готування до вчинення кримінального проступку (на відміну від злочину) особа не притягатиметься до відповідальності. Обраний на сьогодні законодавцем підхід щодо декриміналізації готування кримінальних проступків, на нашу думку, є вірним. Про незначну суспільну небезпеку підготовчих діянь або її відсутність, як правило, свідчить і те, що від продовження вчинення таких діянь особа може відмовитися або ж перетворити їх результати навіть на такі, що будуть корисні у подальшому. Крім того, такі діяння надзвичайно важко процесуально довести, що також часто унеможлиблює притягнення особи до кримінальної відповідальності за готування.

Враховуючи ступінь небезпеки проступку і особи, яка підозрюється у ньому, інструменти для розслідування також мають набагато менше обмежувати його права і свободи. Через значно меншу ступінь суспільної небезпеки, обмеження прав підозрюваних застосовуватиметься у виключних випадках. Під час досудового розслідування кримінальних проступків як тимчасовий запобіжний захід обиратиметься затримання особи на підставах та в порядку, визначених Кримінальним кодексом, а також такі запобіжні заходи, як особисте зобов'язання та особиста порука.

Затримання підозрюваного у вчиненні кримінального проступку на одну добу може бути застосоване у разі, якщо особа перебуває в нетверезому стані і своїми діями створює небезпеку для оточуючих. Затримання особи на 72 години відбуватиметься в тому випадку, якщо порушник у відповідь на вимогу правоохоронця припинити протиправну поведінку чинить опір або ж продовжує вчинення проступку або намагається втекти.

У невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань про вчинення кримінального проступку уповноважена особа (дознавач) має право: оглянути місце події; відібрати пояснення; провести медичне обстеження; отримати висновок спеціаліста і зняти показання технічних приладів та

технічних засобів; вилучити знаряддя вчинення проступку, речі і документи, все це є процесуальними джерелами доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки.

Законом встановлено чіткі строки дізнання кримінальних проступків за скороченою процедурою: протягом сімдесяти двох годин – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи; протягом двадцяти діб – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, якщо підозрюваний не визнає вину або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або вчинення кримінального проступку неповнолітнім; протягом одного місяця – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку якщо заявлено клопотання про проведення експертизи.

Затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок здійснюється без ухвали слідчого судді, суду, як ми вже наголошували у виключних випадках, лише за умови, що ця особа: 1) відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір; 2) намагається залишити місце вчинення кримінального проступку; 3) під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи; 4) перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим.

Затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, здійснюється не більш як на три години з моменту фактичного затримання та у разі затримання особи, яка керувала транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції з обов'язковим доставленням такої особи до медичного закладу для забезпечення проходження відповідного медичного освідування. Під час затримання особі негайно повідомляються підстави затримання, оголошується кримінальне правопорушення, у якому вона підозрюється, а також роз'яснюється її право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти неї, негайно повідомити інших осіб про своє затримання і місце перебування, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права.

До особливостей закінчення дізнання належить те, що дізнавач зобов'язаний у найкоротший строк, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту затримання особи, подати прокурору всі зібрані матеріали дізнання разом із повідомленням про підозру, про що невідкладно письмово повідомляє підозрюваного, його захисника,

законного представника, потерпілого. У свою чергу прокурор зобов'язаний не пізніше трьох днів після отримання матеріалів дізнання разом з повідомлення про підозру, а в разі затримання особи протягом двадцяти чотирьох годин прийняти рішення про закриття кримінального провадження, а у випадку затримання особи – про негайне звільнення затриманої особи; повернути дізнавачу кримінальне провадження з письмовими вказівками про проведення процесуальних дій з одночасним продовженням строку дізнання до одного місяця та звільнити затриману особу (у разі затримання особи); звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або про звільнення від кримінальної відповідальності; направити кримінальне провадження для проведення досудового слідства, у разі встановлення ознак злочину.

Суд, отримавши обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку, має протягом п'яти днів або в разі затримання підозрюваного у визначені терміни затримання призначити судовий розгляд. Якщо обвинувачений не заперечує встановлені обставини порушення та згоден з розглядом обвинувального акта, суд розглядає обвинувальний акт без розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження. Тобто людина може відмовитися від участі у суді, водночас механізм такої відмови не передбачений і не визначений: чи присутній при цьому захисник, а також не встановлено форму відмови, яку має скласти обвинувачений, відповідно засади кримінального процесу, – право на справедливий суд; змагальність, яка проявляється у можливості надавати докази; брати участь в розслідуванні; право ознайомлюватися з матеріалами справи, брати участь в усіх процесуальних діях; оскаржувати незаконність дій правоохоронних органів у конкретному випадку, стають для обвинуваченого недоступними.

Отже, законодавець небезпідставно вважає, що спрощений порядок досудового розслідування у формі дізнання всіх кримінальних правопорушень невеликої тяжкості сприятиме зменшенню навантаження на органи досудового слідства. За положеннями розглянутого Закону розслідування проступків проводитимуть за скороченою процедурою у формі досудового дізнання, тривалість якого не повинна перевищувати чітко встановлених термінів за конкретними випадками обставин провадження. Запровадження спрощеної кримінально-процесуальної форми відбувається з додержанням принципів процесуальної економії, уніфікації та диференціації, які знаходяться в тісній взаємозалежності та забезпечують ефективне виокремлення загальних засад кримінального проступку.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-ВІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–13. Ст. 88.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України (№ 7279-д). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928.

Черней Володимир Васильович,
ректор Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор

ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ОБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ: АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ

Будь-яка галузь права має свій специфічний об'єкт правового регулювання – групи однорідних суспільних відносин. Кримінально-правові норми виконують охоронну функцію, захищаючи суспільні відносини від злочинних посягань. Тож розташування норм Особливої частини Кримінального кодексу (КК) України певними статтями та розділами залежить від соціальної ієрархії об'єктів кримінально-правового захисту. Традиційно теорія вітчизняного кримінального права розрізняє поняття загального, родового та безпосереднього об'єктів злочину [1].

Галузь права може включати в себе певний масив кодифікованих джерел, залишаючись єдиною внаслідок специфіки предмета правового регулювання. Так, у фінансовому праві виокремлюють підгалузі бюджетного, податкового, страхового, банківського права тощо. Однак суспільно небезпечні діяння, що посягають на відносини, регламентовані такими підгалуззями, доцільно розглядати все ж таки як єдину групу злочинів у сфері господарської діяльності.

До прийняття КК України в нинішній редакції систему «господарських злочинів» не було чітко визначено [2, с. 48–49], адже таке широке поняття, як «сфера господарської діяльності» охоплює як різноаспектне підприємництво, так і некомерційну діяльність суб'єктів господарювання [3, с. 400].

Під час ухвалення оновленої редакції КК України законодавець суттєво удосконалив систему злочинів у цій сфері (розділ VII Особливої частини). По-перше, декриміналізовано цілу низку діянь, які за КК «радянського» зразка вважалися злочинними; по-друге, застосування кримінальної відповідальності поширено на цілу низку «нових» правопорушень, зокрема у сфері приватизації державного або комунального майна, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) доходів тощо; по-четверте, усунуто інститут адміністративної преюдиції та ін.

Учені різних історичних періодів висловлювали неоднозначні думки щодо змісту родового об'єкта злочинів у сфері господарської діяльності, зокрема виокремлювали нетотожні за змістом та обсягом: господарство (Є. Л. Стрельцов); інтереси господарства або розвитку його галузей (В. В. Сташис); відносини у сфері економіки (Ф. А. Лопушанський); систему господарювання (В. О. Навроцький, М. Й. Коржанський) тощо.

З переходом України до ринкових засад в економіці, що супроводжувався прийняттям чисельних нормативно-правових актів, нерідко неузгоджених між собою, поняття «господарська діяльність» та «підприємництво», що раніше багато вчених розглядали як тотожні, почали відрізнятися як де-юре, так і де-факто. Певний час автори значної кількості навчальних посібників і підручників з господарського права уникали порівняльного аналізу цих понять, хоча в науковій літературі траплялися різні варіанти їх співвідношення.

На наш погляд, обидва поняття не можна визнати однаковими з огляду хоча б на різні їх законодавчі дефініції. Категорія «господарська діяльність» включає в себе як виробничу діяльність, у процесі якої виробляються продукція, вироби народного споживання та інші матеріальні цінності, так і невиробничу, пов'язану з виконанням різних видів робіт, наданням послуг, результати яких відчужуються як товар. Господарська діяльність має здійснюватися належним чином та давати якісні результати, що можна забезпечити, якщо суб'єкти господарювання матимуть достатні знання, навички, досвід, а це досягається, коли така діяльність здійснюється постійно у вигляді промислу. Тобто важливою ознакою господарської діяльності є її систематичність, здійснення на професійній основі.

Залежно від мети і механізму здійснення, господарська діяльність поділяється на підприємницьку (комерційну) і непідприємницьку (некомерційну). На відміну від підприємництва, одержання прибутку не є головною ознакою некомерційної господарської діяльності. Підприємництвом слід вважати також

створення (заснування) інших юридичних осіб, а також набуття прав на корпоративні права в передбачених законом випадках. Не випадково законодавець залишив кримінальну відповідальність саме за фіктивне підприємництво (ст. 205 КК України), по суті обмежуючи суспільні відносини у сфері господарювання лише комерційною сферою.

Отже, поняття «господарська діяльність» та «підприємництво» співвідносяться як ціле та частина. Спільними їх ознаками є безпосередність, систематичність, організований характер, а також мета, яка полягає в одержанні матеріальних і нематеріальних благ. Водночас для некомерційної господарської діяльності мета одержання прибутку не є обов'язковою ознакою, а підприємництво (комерційна господарська діяльність) полягає в ініціативній діяльності з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг з метою одержання прибутку, а також інших комерційних вигод.

Список використаних джерел

1. Гришук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина: навч. посіб. для студ. юрид. фак. вищ. навч. закл. Київ: Ін Юре, 2006.

2. Перепелица А. И. Новое в уголовном законодательстве об ответственности за хозяйственные преступления (комментарий к действующему законодательству). *Збірник наукових праць Харківського центру вивчення організованої злочинності*. Харків., 2000. Вип. 1.

3. Кримінальне право України: Особлива частина: підруч. для студ. юрид. вузів і фак. / [Андрусів Г. В., Андрушко П. П., Лихова С. Я. та ін.]; за ред. П. С. Матишевського та ін. Київ: Юрінком Інтер, 1999.

Шаповаленко Євген Володимирович,
старший викладач кафедри оперативнорозшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ

Відзначимо, що правоохоронні органи для розшуку злочинців, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, з метою отримання фактичних даних, використовують різні телекомунікаційні мережі. Оскільки особи, які вчиняють злочини найчастіше

користуються, під час обміну інформацією між собою, різними видами електров'язку.

Законодавець надає можливість отримувати данні про осіб з транспортних телекомунікаційних мереж, передбачаючи це Кримінальним процесуальним кодексом України у статті 273 [1], Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» у статті 8 [2] та ін.

При цьому Закон України «Про телекомунікації» розглядає термін «транспортні телекомунікаційні мережі» як – мережі, що забезпечують передавання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду між підключеними до них телекомунікаційними мережами доступу, де «телекомунікаційна мережа доступу» – це частина телекомунікаційної мережі між пунктом закінчення телекомунікаційної мережі та найближчим вузлом (центром) комутації включно [3]. У свою чергу, «телекомунікаційна мережа» – комплекс технічних засобів телекомунікацій та споруд, призначених для маршрутизації, комутації, передавання та/або приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду по радіо, проводових, оптичних чи інших електромагнітних системах між кінцевим обладнанням [3].

Дослідження проблематики щодо зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (каналів електров'язку) займалися такі науковці, а саме В. Б. Бобрицький, В. С. Рудей, М. С. Шумило, М. В. Кобець та ін.

З погляду кримінального процесуального права, під зняттям інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, професор М. С. Шумило та Р. М. Шаховцев, розуміють різновид втручання у приватне спілкування, під час якого за допомогою спеціальних технічних засобів уповноваженими оперативно-технічними підрозділами правоохоронних органів на підставі ухвали слідчого судді та за дорученням слідчого проводиться спостереження, відбір, фіксація змісту інформації, яка передається особою, а також одержання, перетворення і фіксація різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку, без відома осіб, що використовують засоби телекомунікації, для встановлення обставин, які мають значення для кримінального провадження [4, с. 579]. Проте зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж у кримінальному процесуальному праві мають право ініціювати не тільки слідчий, а також, відповідно до частини 2 статті 93 КПК України, сторона обвинувачення та, відповідно до частини 3 статті 93 КПК України, сторона захисту [1]. Також слід зазначити, що ініціювати такий захід у оперативно-розшуковому напрямі мають

право оперативні підрозділи, відповідно до статті 5, 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2].

З погляду оперативно-технічних заходів – зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж М.В. Кобець розглядає як оперативно-розшуковий (оперативно-технічний) захід, який передбачає отримання під час з'єднання, фіксування і відтворення інформації, що передається каналами електрозв'язку, даних як про факт взаємного з'єднання телекомунікаційних мереж, так і зміст розмови, що здійснюється каналами електрозв'язку [5, с. 55]. Проте захід із зняттям інформації з транспортних телекомунікаційних мереж здійснюється не тільки під час оперативно-технічних заходів, а й під час негласних слідчих (розшукових) дій.

Аналізуючи наведене вважаємо, що під зняттям інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, з метою встановлення місцезнаходження підозрюваного або обвинуваченого, слід розуміти негласну слідчу (розшукову) дію та оперативно-розшуковий захід, які здійснюються для фіксації інформації про особу, або одержання різних видів сигналів, знаків, що передаються каналами електрозв'язку уповноваженими особами, у встановленому законодавством порядку, що мають значення у кримінальному провадженні.

Отже, питання особливостей зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, з електронних інформаційних систем, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу є важливим з теоретичної і практичної точок зору. Крім того, для забезпечення активної протидії злочинності правоохоронна діяльність має постійно удосконалюватися залежно від можливостей новітніх науково-технічних засобів, ефективності тактичних прийомів, методів і способів їх застосування. Тому вдосконалення кожного з елементів науково-технічного забезпечення розкриття і розслідування злочинів здійснюється з урахуванням сучасних науково-технічних досягнень та потреб практики і має важливе процесуальне і оперативно-розшукове значення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар: у 2 т. / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдаль та ін. ; за заг. ред. В.Я. Тація. Харків : Право, 2012. Т. 1. 768 с.

2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 1992. № 22. Ст. 303.

3. Про телекомунікації : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 12. Ст. 155.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / за заг. ред. В. Г. Гончаренко, В. Т. Нора, М. Є. Шумило. Київ : Юстініан, 2012. 1328 с.

5. Засоби і системи зв'язку ОВС : навч. посіб. / М. В. Кобець, Е. В. Ланевський, О. В. Яковенко. Київ : НАВСУ, 2004. 83 с.

Шумило Микола Єгорович,

керівник Центру проблем правосуддя та формування єдиної судової практики Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України

КРИТЕРІЇ СПРОЩЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ

Після прийняття КПК (2012 р.) набула практика створення в його структурі спрощених проваджень. Дана тенденція є закономірним явищем. Причиною цього є відсутність можливості регулювати нові неоднорідні процесуальні ситуації загальними нормативними приписами, а також пов'язано з матеріальними і організаційними міркуваннями, необхідністю швидкості і простоти судочинства, по справам невеликої тяжкості. У такий спосіб автономізуються окремі процесуальні провадження та встановлюється загальний та диференційовані процесуальні порядки. Диференціація процесуальної форми призводить до розвитку системи кримінального процесу, яка відповідає суспільним потребам, що обумовлюється стрімким розвитком суспільних відносин і здатна ефективно вирішувати завдання кримінального процесу. Важливо також мати на увазі і те, що диференційована процесуальна форма похідна від ординарної форм У такий спосіб відбувається розчленування провадження на окремі його частини. Визнаючи об'єктивний характер таких диференціації, слід зауважити, що спрощення повинні мати певні допустимі критерії, під якими слід розуміти обставини, які законодавець враховує при створенні диференційованих форм кримінального провадження. Їх поділяють на матеріально-правові і процесуальні. Зрозуміло, що диференціація у кримінальному праві виступає передумовою диференціації кримінально-процесуальних форм. В науці кримінального процесу напрацьовані загальні критерії допустимості спрощення процесуальної форми до числа яких відносяться: 1) недопустимість утворення проваджень, що суперечать меті кримінального процесу; 2) забороняється погіршувати процесуальний статус учасників кримінального провадження, або гарантій їх забезпечення, за виключенням випадків, коли учасник провадження добровільно відмовляється від наданих законом йому прав); 3) спрощення судової процедури допускається лише при проведенні

повноцінного досудового провадження. 4) кримінальна процесуальна форма повина відповідати вимогам єдності і базуватися на єдиних принципах, закріплених у ст. 7 КПК; 5) забороняється обмежувати право особи на судовий захист, включаючи доступ до судових процедур; 6) спрощені провадження не повинні застосовуватися у справах про тяжкі чи особливо тяжкі злочини; 7) всі спрощення допускаються лише по ініціативі або за згодою зацікавлених учасників, якщо вони не суперечать важливим публічним інтересам; 8) у прискорених і спрощених провадженнях законодавець зобов'язаний встановлювати додаткові гарантії як компенсаторні механізми забезпечення прав і свобод учасників кримінального провадження. На жаль, в Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року окремі його положення не в повній мірі відповідають вище зазначеним допустимим критеріям спрощення кримінальної процесуальної форми. Наприклад, у ст. 298/1/ «Процесуальні джерела доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки» пропонується розширити процесуальні джерела доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки у порівнянні з ч. 2 ст. 84 чинного КПК, до числа котрих віднести: пояснення осіб, результати медичного освідчування, висновок спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису. Крім, цього пропонується у ч. 3 ст. 214 чинного КПК дозволити до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань: отримання пояснень; проведення медичного освідчування; отримання висновків спеціаліста та зняття показань з технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; вилучення знарядді і засобів вчинення кримінального проступку, речі і предмети, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей. Дана корекція кримінального процесуального закону не узгоджується з його базовими положеннями щодо видів доказів у кримінальному провадженні, призводить до дублювання із змістом ст. 99 чинного КПК, а також по суті надає можливості проведення процесуальних дій направлених на збирання доказів до внесення даних в Єдиний реєстр досудового розслідування.

Шехавцов Руслан Миколайович,

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ВПЛИВ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Зміни нормативних приписів статті 300 КПК України, які набудуть чинності з 01 січня 2020 року, збагатять пошуково-пізнавальні можливості дізнання негласними слідчими (розшуковими) діями, передбаченими у частині другій статті 264 та статті 268 КПК України. Такі зміни стали наслідком сприйняття українським законодавцем багаторічної практики Європейського суду з прав людини (далі ЄСПЛ) та досвіду діяльності органів досудового розслідування цілого ряду європейських країн, який був систематизований та викладений у Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про «особливі методи розслідування» тяжких злочинів, у тому числі терористичних актів» N Rec (2005) 10 від 20 квітня 2005 р.

Так, підрозділ «а» Розділу II Додатка до цих Рекомендацій містить загальні принципи використання особливих методів розслідування на державному рівні, якими є обов'язок держав у відповідності до вимог Європейської конвенції з прав людини: 1) вказати у державному законодавстві обставини та умови, за яких компетентні органи правомочні застосувати особливі методи розслідування; 2) прийняти належні законодавчі заходи, щоб дозволити, відповідно до пункту 1, використання особливих методів розслідування, аби зробити їх доступними для використання компетентними органами у тій мірі, в якій це необхідно в демократичному суспільстві для ефективного кримінального розслідування та переслідування; 3) прийняти належні законодавчі заходи, щоб забезпечити належний контроль за застосуванням спеціальних методів розслідування судовими органами та іншими незалежними органами шляхом попередньої видачі дозволу на їх використання, контролю під час розслідування або подальшого перегляду.

В контексті зазначених Рекомендацій розвивається й практика ЄСПЛ щодо застосування так званих особливих методів розслідування. По суті ці рекомендації були вироблені з урахуванням встановлених ЄСПЛ невідповідностей положенням ст. 6, 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод законодавства окремих держав Європи, в тому числі й України, та практики його застосування.

З прив'язкою до різновидів НС(Р)Д, які відповідно до статті 300 КПК України передбачені для досудового розслідування кримінальних проступків, та використання їх результатів у кримінальному провадженні ЄСПЛ приймав рішення щодо:

- зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК) – «Великий брат стежить проти Великобританії» від 13.09.2018 р.;

- установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК) – «Бен Файза проти Франції» від 08.02.2018 р.;

- ознайомлення з матеріалами застосування спеціальних методів розслідування – «Едвардс проти Сполученого Королівства» від 27.10.2004, «Леас проти Естонії» від 06.03.2012 р., «Матанович проти Хорватії» від 04.04.2017, «Якуба проти України» від 19.02.2019.

Аналіз цих та багатьох інших рішень ЄСПЛ з питань застосування негласних слідчих (розшукових) дій в контексті практики здійснення кримінального провадження за КПК 2012 року свідчить про те, що питання невизначеності в законодавстві підстав, процедур прийняття процесуальних рішень щодо здійснення негласних актів розслідування, відсутності незалежного контролю, а саме судового контролю за дотриманням права підозрюваного, інших осіб під час їх проведення, відсутності порядку залучення у сферу доказування результатів таких актів розслідування зняті завдяки нормативним приписам КПК 2012 року.

Але зберігається імовірність таких порушень під час застосування негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків, на які вже звертав увагу ЄСПЛ:

- не достатнє обґрунтування щодо особливих обставин справи, зокрема, чому розслідування не могло бути проведене за допомогою інших менш суворих (інтрузивних) засобів (п. 113 рішення «Матанович проти Хорватії» від 4.04.2017 р.);

- не надання в повному обсязі для ознайомлення стороні захисту матеріалів проведення негласних слідчих (розшукових) дій (п. 33-39 рішення «Едвардс проти Сполученого Королівства» від 27.10.2004, п. 77 рішення «Леас проти Естонії» від 06.03.2012 р., п.п. 33-35 «Корелліс проти Кіпру», п. 161 рішення «Матанович проти

Хорватії» від 4.04.2017 р., п. 45 рішення «Якуба проти України» від 19.02.2019).

Вважаємо, що цим питанням, не дивлячись на значний досвід застосування негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування злочинів, треба приділяти увагу як під час проведення відповідних занять на курсах спеціалізації для майбутніх керівників органів дізнання та дізнавачів, так і у їхній практичних діяльності.

Юсупов Володимир Васильович,

провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник;

Черняховський Богдан Вікторович,

старший слідчий в особливо важливих справах Головного слідчого управління Національної поліції України

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Концепція реформування кримінальної юстиції України, затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008 (далі – Концепція) сформована на принципах багатовікових національних традицій правотворення і судівництва, положеннях вітчизняного права, які пройшли перевірку часом та виправдані практикою, прогресивних інститутах правових систем держав Європейського Союзу й норм міжнародного права. Аналіз питання щодо розмежування кримінальних правопорушень на категорію злочинів і кримінальних проступків свідчить про позитивний досвід такого законодавчого урегулювання низки європейських держав як Федеративна Республіка Німеччина, Естонія, Латвія, Швейцарія, Угорщина та ін.

Розділом II «Зміст та напрями реформування кримінальної юстиції України» Концепції визначено, що введення інституту кримінальних проступків у доктрині кримінального та кримінального процесуального права України покликано забезпечити гуманізацію кримінального законодавства, обмежити сферу застосування покарань, пов'язаних із позбавленням волі, замінивши їх, наприклад, штрафними санкціями.

У продовження започаткованих напрямів 22 листопада 2018 року прийнято Закон України № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (далі – Закон). Згідно з положень Закону розмежування злочинів та кримінальних проступків здійснено на основі наступних критеріїв:

ступінь небезпеки та правові наслідки кримінально караного діяння для особи, суспільства і держави;

практика застосування кримінального та адміністративного законодавства;

міжнародний досвід захисту людини, суспільства і держави від злочинів та проступків.

Такий підхід законодавця відповідає принципам, висвітленим в Експертному висновку Венеціанської комісії (Страсбург, 2 листопада 2011 DG-I (2011) 16) щодо чинного на сьогодні Кримінального процесуального кодексу України. При цьому застосування інституту кримінальних проступків забезпечить реалізацію механізму швидкого розслідування кримінальних правопорушень невеликої тяжкості та, відповідно зменшить постійно зростаюче навантаження на слідчих органів досудового розслідування, сконцентрувавши їх діяльність на розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів.

Так, серед передбачених Законом змін особливої уваги заслуговують фундаментальні особливості процедури здійснення кримінального провадження щодо кримінального проступку.

Особливостями початку досудового розслідування кримінального проступку є можливість до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань здійснювати: огляд місця події; відібрання пояснень (які є джерелом доказу); проведення медичного освідування; отримання висновку спеціаліста і зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; вилучення знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей [1]. Такий підхід обумовлений новою статтею 2981 «Процесуальні джерела доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки» КПК України (у редакції Закону), яка передбачає, що процесуальними джерелами доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки також є пояснення осіб, результати медичного освідування, висновок спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису [1].

Важливим елементом оперативності роботи дізнавачів є положення Закону щодо строків затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок. Зокрема, затримання здійснюється не більше як на три години з моменту доставлення до органу дізнання або шість годин з моменту фактичного затримання. У той же час при відмові виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинення опору, намагання залишити місце вчинення кримінального проступку чи під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконання законних вимог уповноваженої службової особи, затримання особи здійснюється на строк до сімдесяти двох годин. Або ж якщо особа перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим, уповноважена службова особа, за вчинення кримінального проступку уповноважена затримати таку особу на строк до двадцяти чотирьох годин.

Важливим для забезпечення прав особи на швидке розслідування є встановлення строків досудового розслідування кримінального проступку, які у відповідності до положень Закону передбачають закінчення такого розслідування протягом сімдесяти двох годин з моменту повідомлення особі про підозру в учиненні кримінального проступку (затримання особи в порядку передбаченому частиною 4 ст. 2982 КПК України). Однак, у випадках невизнання підозрюваним своєї вини, необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій чи учинення кримінального проступку неповнолітнім, строк розслідування складає до 20 діб. Винятком є досудове розслідування кримінального проступку протягом одного місяця, при заявленні особою клопотання про проведення експертизи, що обумовлене незгодою з результатами медичного освідування або висновком спеціаліста пред'явленими одночасно із врученням повідомлення про підозру.

Закінчення досудового розслідування у кримінальному провадженні про проступок здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, у той же час існують винятки, визначені главою 25 КПК України, зокрема порядок направлення кримінального провадження для проведення досудового слідства.

Так, у випадку встановлення під час дізнання достатніх відомостей, що особа вчинила злочин, дізнавач за погодженням з прокурором надсилає матеріали кримінального провадження керівнику органу досудового розслідування з урахуванням підслідності. Аналогічний порядок передбачений і для досудового слідства – у разі встановлення, що особа вчинила кримінальний проступок при відсутності у її діях складу злочину, слідчий за погодженням з прокурором надсилає матеріали кримінального

провадження керівнику органу дізнання з урахуванням підслідності. У даному випадку прокурор виносить постанову про перекваліфікацію кримінального правопорушення за відповідною статтею Кримінального кодексу України та вказує орган досудового слідства, до якого направляється кримінальне провадження.

Важливим є те, що процесуальні джерела доказів для кримінальних проступків не можуть бути використані у кримінальному провадженні щодо злочину. Однак, за клопотанням прокурора, на підставі ухвали слідчого судді, пояснення осіб, результати медичного освидування, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функцію фото- і кінозйомки, відеозапису чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису можуть бути визнані джерелами доказів у кримінальному провадженні про злочин.

З урахуванням зазначеного вище, констатуємо, що реалізація новітніх положень спрощення досудового розслідування потребує додаткового приведення розпорядчих актів Міністерства внутрішніх справ та Національної поліції України у відповідність до вимог Закону. У той же час одним із ключових аспектів запровадження інституту кримінальних проступків є укомплектування підрозділів дізнання кваліфікованим особовим складом, орієнтованим під час спеціальної підготовки на процесуальні особливості розслідування кримінальних проступків у чіткій відповідності до кримінального процесуального законодавства.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 листоп. 2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.

Яковенко Микола Олексійович,

доцент кафедри організації правоохоронних та судових органів Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ПІДРОЗДІЛІВ ДІЗНАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування є прерогативою реформування функціональної моделі правоохоронної системи. З метою реалізації цих принципів, з прийняттям нового Кримінального процесуального

кодексу України, було започатковано інститут кримінальних проступків, за якими з 1 січня 2020 року проводитиметься спрощене досудове розслідування у формі дізнання. Для втілення зазначених новел вирішального значення набуло прийняття Верховною Радою України 22 листопада 2018 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». У зв'язку з цим доцільно проаналізувати та змодельювати дію цих концептуальних змін у практичній площині. Предметом дискусії є низка аспектів, пов'язаних з визначенням штатної чисельності осіб, уповноважених здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків, розподілом навантаження між слідчими та дізнавачами, порядком передачі кримінальних проваджень, налагодження відомчого контролю та взаємодії суб'єктів, уповноважених проводити дізнання з іншими учасниками кримінального процесу тощо.

На сьогодні Кримінальний кодекс України містить приблизно 780 складів злочинів, із яких майже 200 (що становить чверть) за кваліфікацією є злочинами невеликої тяжкості. При цьому в загальній кількості розслідуваних злочинів тяжкі та особливо тяжкі складають четверту частину, а злочини невеликої тяжкості або середньої тяжкості, такі як некваліфіковані крадіжки, шахрайства (частини 1 статей 185, 190 КК України) та легкі тілесні ушкодження (стаття 125 КК України), становлять майже 50 % від усіх розслідуваних [1, с. 1]. Нескладно збагнути наскільки був перевантажений слідчий апарат і як це негативно позначилося на розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів.

Одним із найважливіших питань при розбудові системи органів, уповноважених здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків у формі дізнання, є визначення штатної чисельності співробітників цих підрозділів та розподілу між ними навантаження. Вважаємо, задля цього необхідно провести детальний статистичний аналіз стану розслідування злочинів невеликої тяжкості. Це дасть змогу визначити реальну ситуацію щодо розслідування проваджень наведеної категорії. Так, у 2018 році всього було обліковано 487 133 кримінальних правопорушень, з яких 106 768 (21,9 %) невеликої тяжкості. Змушені констатувати, що з них лише третина проваджень направляється до суду для вирішення по суті, решта залишаються без прийняття рішення. У звітному періоді кількість таких проваджень становила 303 604 (64,3 %). Така ж є ситуація спостерігається щодо нетяжких злочинів – 69 107 (64,7 %) [2].

Показником ефективності роботи слідчих підрозділів є кількість встановлених осіб, яким було надано процесуальний статус підозрюваного. Відповідно за усіма кримінальними правопорушеннями протягом звітного періоду було вручено

повідомлень про підозру 191 856 (39,4 %). Зокрема із 106 768 злочинів невеликої тяжкості (21,9 % від загальної кількості) повідомлень про підозру було вручено 38 553 (36,1 %), а закінчено з обвинувальним актом лише 35 015 (32,8 %) [2]. Тож, не викликає сумнівів, що запровадження спрощеного порядку досудового розслідування у формі дізнання всіх злочинів невеликої тяжкості, сприятиме зменшенню навантаження на слідчі підрозділи, що має покращити роботу, пов'язану з розслідуванням більш небезпечних та резонансних кримінальних правопорушень. Адже на сьогодні пріоритетність щодо проведення слідчих (розшукових) дій та інших заходів визначаються виходячи з наявної системи стимулів, показників і власного уявлення про пріоритетність проваджень. Результатами такого підходу є ігнорування розслідування нетяжких злочинів, особливо майнових (крадіжки чужого майна без кваліфікуючих ознак).

Однак, в процесі створення підрозділів дізнання слід визначити чітку та зрозумілу систему критеріїв розподілу навантаження кримінальних проваджень між дізнавачами (вважаємо, що в основу такої диференціації має покладена певна класифікація злочинів). Відтак, умовно спеціалізацію дізнавачів можливо згрупувати за найпоширенішими категоріями проваджень, а саме щодо: злочинів проти власності; злочинів проти життя та здоров'я особи; злочинів проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина; злочинів проти громадського порядку та моральності повідомлення тощо. Специфіка кожних із наведених видів злочинів визначає складність розслідування. Наприклад, крадіжки здебільшого характеризуються неочевидністю, їх розкриття є набагато складнішим і тому особу правопорушника значно тяжче встановити, ніж при розслідуванні незаконного зберігання наркотичних речовин чи нанесення легких тілесних ушкоджень. На наш погляд, не є ефективним розподіл проваджень за принципом пропорційності. Керівник підрозділу має спершу встановити оптимальну спеціалізацію дізнавачів щодо розслідування кримінальних проступків за окремими категоріями із врахуванням існуючої штатної чисельності працівників, географічні умови територіального органу та особливості оперативної обстановки. Для визначення системи розподілу проваджень та спеціалізації дізнавачів пропонуємо в якості орієнтиру враховувати показники офіційної статистики. Так, у 2018 році із 22 658 злочинів проти власності невеликої тяжкості вручено повідомлень про підозру 2 309 (10,2 %) особам, а закінчено з обвинувальним актом лише 2 015 (8,9 %), не прийнято рішень (про закінчення або зупинення) – 20 434 (90,2 %). Для порівняння зазначимо, що за майновими злочинами середньої тяжкості 66 570 (44,8 %) особам було вручено повідомлення про підозру, а закінчено з обвинувальним актом

62 818 (42,2 %) [2]. За цих умов зазначений напрямок роботи підрозділів дізнання має бути максимально посилений.

Водночас, з 27 571 проваджень про нетяжкі злочини проти життя та здоров'я особам було вручено повідомлень про підозру 14 727 (53,4 %), а закінчено з обвинувальним актом лише 14 010 (50,8 %), не прийнято рішень (про закінчення або зупинення) – 13 051 (47,3 %). Очевидно, ці показники є ефективніші через те, що нанесення легких тілесних ушкоджень характеризуються очевидністю, і як правило особа підозрюваного встановлюється майже відразу після звернення до поліції заявника. У цьому випадку розслідування зосереджується на доведенні вини уже встановленої особи, а не на його розшуку, що менш притаманно крадіжкам.

Така ж надзвичайно складна ситуація має місце при розслідуванні нетяжких злочинів проти громадської безпеки (з 235 злочинів, вручено лише 2 повідомлення про підозру, закінчено з обвинувальним актом взагалі 1), тоді як із 1050 злочинів середньої тяжкості повідомлень про підозру було вручено 745 (71 %), а закінчено з обвинувальним актом 699 (66,6 %) [2]. З цього простежується явний дисбаланс розподілу сил та засобів за критерієм тяжкості злочинів.

Проаналізуємо стан розслідування злочинів інших категорій. Так, у 6482 провадженнях про злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина було вручено повідомлень про підозру 2 637 (40,7 %), а закінчено з обвинувальним актом 2409 (37,2 %), не прийнято рішень (про закінчення або зупинення) – 3 893 (60 %). У 1 893 злочинах проти громадського порядку та моральності повідомлень про підозру вручено 1 008 (53,2 %) особам, а закінчено з обвинувальним актом 907 (47,9 %), не прийнято рішень (про закінчення або зупинення) – 919 (48,5 %) [2].

Найкраща ситуація спостерігається при розслідуванні нетяжких злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. З 1306 існуючих проваджень було вручено 1061 (81,2 %) повідомлень про підозру, а закінчено з обвинувальним актом 972 (74,4 %), не прийнято рішень (про закінчення або зупинення) всього 256 (19,6 %) [2].

Це пояснюється тим, що абсолютна більшість крадіжок без кваліфікуючих ознак (ст. 185 ч. 1 КК України), за якими особу підозрюваного не встановлено, має значно менший інтерес для скрупульозного розслідування. Набагато простішим є розслідування очевидних наркозлочинів, що зрештою значно краще відобразиться на загальних показниках підрозділу. Таким чином, вважаємо, що розподіл проваджень за спеціалізацією дізнавачів в розслідуванні кримінальних проступків окремих категорій сприятиме усуненню цих недоліків.

Таким чином, ми спробували розглянути потенційно-важливі аспекти щодо створення підрозділів дізнання в системі органів Національної поліції України. Можемо констатувати, що запровадження спрощеного розслідування кримінальних проступків у формі дізнання має активізувати роботу щодо розслідування злочинів невеликої тяжкості. Однак, успіх цього процесу неможливий без належної адаптації чинного законодавства України та відомих нормативно-правових актів у сфері організації роботи підрозділів дізнання. Слід чітко регламентувати порядок передачі матеріалів кримінального провадження від слідчого дізнавачу та навпаки, визначити межі їх процесуальної самостійності, розробити відповідні методичні рекомендації розслідування кримінальних проступків, передбачити ефективну перепідготовку поліцейських кадрів, уповноважених провадити дізнання, та внесенні відповідних штатних змін в структурі органів досудового розслідування. Зазначене потребує ретельного обговорення науковою спільнотою та практиками. Переконані, якісне проведення комплексу підготовчих заходів щодо реформатування функціональної моделі органів поліції в частині запровадження інституту кримінальних проступків поза сумнівом покращить ситуацію з протидії злочинності в Україні.

Список використаних джерел

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=63928&pf35401=453554>
2. Статистична інформація за 2017 рік про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113281&libid=100820&c=edit&_c=fo

Агажанова Інна Сергіївна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник: доцент кафедри публічного та приватного права факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат юридичних наук *Паламарчук І. В.*

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ЖИТЛОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

У відповідності до статті 41 Конституції України право приватної власності є непорушним, тобто, ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності [1].

Виходячи із базових законодавчо закріплених норм, слід звернути увагу, що під приватною власністю для кожної фізичної особи розуміється право розпоряджатися, володіти та користуватися належним їй рухомим або нерухомим майном. Також, відповідно до теми нашого дослідження беззаперечним видом нерухомого майна, яке належить фізичній особі на праві приватної власності є житло.

Так, статтею 47 Конституції України визначено, що кожен має право на житло, тому держава створює умови, за яких кожен громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду [1].

Відповідно до частини першої статті 379 Цивільного кодексу України житлом фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше жиле приміщення, призначені та придатні для постійного або тимчасового проживання в них [3].

В свою чергу, умови визначення житла такого, що придатне та призначене для постійного або тимчасового проживання в них, визначається у відповідності до Житлового кодексу Української РСР [2] та з урахуванням інших норм чинного законодавства.

Продовжуючи слід звернути увагу, що поліпшення житлових умов, забезпечення власним житлом, розширення житлових можливостей для кожної фізичної особи є життєвою необхідністю. В теперішніх реаліях вказана необхідність змушує таких фізичних осіб займатися накопиченням необхідних сум грошових коштів, віднаходити можливі способи набуття житла (іпотека; кредит; договір

довічного утримання) та залучатися до процесу, кінцевим результатом якого є набуття права власності на житло.

Зважаючи на різноманітність способів набуття права на житло, предметом розглянемо спосіб набуття житла шляхом його купівлі.

Такий процес складається із трьох етапів:

- підготовчий, який характеризується: процесами накопичення необхідних сум грошових коштів; пошуку відповідного житла, із можливим залученням на цивільно-правових домовленостях ріелторів; виявлення житла, яке відповідає вимогам та можливостям майбутнього покупця; встановлення першочергових домовленостей із майбутнім продавцем;

- основний, який характеризується: обумовлення умов передачі житла із однієї сторони до іншої; процесами укладення попередніх договорів та основних договорів, які супроводжуються державними або приватними нотаріусами; внесення плати за набуття житла; внесення нотаріусами відомостей до державних реєстрів;

- заключний, який характеризується процесами фактичної передачі житла у користування власнику.

З урахуванням зазначених етапів процесу набуття житла, в сучасних українських реаліях слід зазначити, що кожен з цих етапів може мати «шахрайську складову».

Відомо, що шахрайство в сфері обігу житла активно розвивається в Україні за сучасних умов, адже на це впливають не лише економічні, правові та організаційні аспекти, а також психологічне ставлення осіб до даного злочину як збоку осіб, які його вчиняють, так і збоку осіб, котрі потерпають від шахрайства.

Термін «шахрайство» визначає Кримінальний кодекс України, а саме частина перша статті 190 – заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою [4].

Беззаперечно, житло має досить високу споживчу вартість (особливо квартири та приватні будинки у великих містах), тому є досить привабливим для злочинців способом заробітку.

Злочини в цій сфері характеризується двома видами незаконних угод: купівля-продаж приватизованих квартир громадян і укладання попередніх договорів на майнові права (у випадку придбання майнових прав на майбутнє житло, яке має будуватися).

Здебільшого схема шахрайства в сфері обігу житла зазвичай однотипна, має полегшений варіант купівлі та спрямована на те, аби за короткий термін ввести в оману клієнтів та отримати кошти злочинним шляхом.

Звичайно людина, котра не досить добре розуміється по юридичним питанням в даній сфері обирає завжди варіант більш заощадливий, що в свою чергу породжує можливість введення в

оману, ключовим приводом для такого є, як показує практика, елементарне бажання зекономити. Однак, зазвичай така економія власних коштів на додаткові юридичні консультації та винайдення дешевих варіантів набуття житла є сумнівною.

Нині широкого поширення набув такий вид шахрайства, як шахрайство у сфері житлового будівництва [6]. Суть цього виду полягає в залученні коштів громадян з обов'язком інвестувати отримані гроші в будівництво та реконструкцію житлових будинків. По завершенні будівництва потерпілому повинна була надаватися квартира, передбачена умовами укладеного договору. Після закінчення терміну дії договору фірми свої зобов'язання не виконували, припиняли свою діяльність і кошти не повертали [5, с. 33]. Зазвичай такі види шахрайських схем мають ознаки цивільно-правових відносин, де одна сторона не виконала свої зобов'язання, які були передбачені відповідним укладеним договором.

Таким чином, з урахуванням зазначеного та практики розслідування шахрайських схем у сфері житлових правовідносин, слід зазначити, що нагальною необхідністю є приведення норм вітчизняного законодавства у сучасну реальність. Адже значна кількість відносин у сфері житла регулюється не у відповідності до законодавства, а за принципом невідповідності законодавства сучасному стану справ.

Тому, в першу чергу потребує розроблення та затвердження на законодавчому рівні нового варіанту Житлового кодексу України, яким нагально необхідно замінити не відповідаючий дійсності, нажаль, діючий Житловий кодекс Української РСР (1983 року).

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
2. Житловий кодекс Української РСР від 30.06.1983 № 5464-Х.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III.
5. Теоретичні засади розслідування шахрайства в сучасних умовах : монографія / О. Л. Мусієнко ; за ред. проф. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2009. 168 с.
6. Журавлев С. Ю. Расследование экономических преступлений. М. : Юрлитинформ, 2005. С. 144.

Атаманов Олександр Михайлович,
адвокат, аспірант кафедри досудового
розслідування навчально-наукового
інституту № 1 Національної академії
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПОВІДОМЛЕННЯ ОСОБИ ПРО ПІДОЗРУ У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ

В Україні у 2012 році був прийнятий новий Кримінальний процесуальний кодекс (далі КПК), який запровадив поняття «кримінальне правопорушення», що об'єднує дві категорії – власне, злочини, та кримінальні проступки. Матеріальним джерелом кримінального права на майбутнє визначено «закон України про кримінальну відповідальність» – під ним розуміються законодавчі акти України, які встановлюють цю відповідальність: Кримінальний кодекс України та закон України про кримінальні проступки. КПК встановив низку спрощених процедур при розслідуванні кримінальних проступків, які застосовуються з дня введення в дію відповідного закону [1].

Разом із тим, окремого закону України про кримінальні проступки прийнято так і не було. Законодавцем було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (далі – Закон), який опубліковано в квітня 2019 року та набуває чинності 01.01.2020.

Відповідно до Закону, кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки та злочини. Кримінальним проступком є передбачене цим Кримінальним кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі [2].

На сьогодні інститут повідомлення особи про підозру у вчиненні кримінального правопорушення займає особливе місце в структурі етапів досудового розслідування, адже воно є початковим моментом притягнення особи до кримінальної відповідальності. Справа в тому, що особливої актуальності вказане питання набуло після внесення у 2014 році законодавчих змін щодо набуття статусу підозрюваного особою, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень (ч. 1 ст. 42 КПК).

Законом не передбачено особливого порядку повідомлення про підозру особі у вчиненні кримінального проступку, тому підлягають застосуванню загальні положення КПК, відповідно до яких порядок вручення повідомлення про підозру визначено главою 22 (ст. 276-279 КПК).

Відповідно до ч. 1 ст. 278 КПК, письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень.

Вручення повідомлення про підозру повинно здійснюватися слідчим або прокурором безпосередньо, оскільки ст. 278 КПК передбачено саме вручення повідомлення про підозру, а не його передачу в будь-який спосіб.

Відповідно до академічного тлумачного словника української мови **вручення** – Дія за значенням **вручити (вручати)** – Давати комусь що-небудь особисто, безпосередньо в руки [3, т. 1, с. 762].

Згідно з ч.ч. 1 та 3 ст. 111 КПК повідомлення у кримінальному провадженні є процесуальною дією, за допомогою якої слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд повідомляє певного учасника кримінального провадження про дату, час та місце проведення відповідної процесуальної дії або про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію. Повідомлення у кримінальному провадженні здійснюється у випадках, передбачених цим Кодексом, у порядку, передбаченому главою 11 цього Кодексу (ст. 133–143 КПК), за винятком положень щодо змісту повідомлення та наслідків неприбуття особи.

Згідно з ст. 133 КПК слідчий, прокурор під час досудового розслідування має право викликати підозрюваного, свідка, потерпілого або іншого учасника кримінального провадження у встановлених цим Кодексом випадках для допиту чи участі в іншій процесуальній дії.

Відповідно до ч. 1 ст. 136 КПК належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є *розпис особи про отримання повістки*, в тому числі на поштовому повідомленні, *відеозапис вручення особі повістки, будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом*.

З огляду на вищенаведені положення ст. 111, 136, 276–279 КПК належним підтвердженням отримання особою письмового повідомлення про підозру або ознайомлення з його змістом іншим шляхом може вважатися лише розпис особи про отримання письмового повідомлення про підозру, відеозапис вручення особі повідомлення про підозру, чи будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі письмового повідомлення про підозру або ознайомлення з його змістом.

Практика застосування вказаної правової норми при не встановленні місцезнаходження особи вже виявила непоодинокі порушення вимог законодавства з боку сторони обвинувачення, що призводить до постановлення слідчими суддями судових рішень про визнання незаконними дії слідчого, прокурора при повідомленні про підозру.

Окремо необхідно зазначити, що положення ч. 1 ст. 42 КПК про те, що підозрюваним є особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок не встановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень суперечать підпункту «а» пункту 3 статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, згідно з яким кожен обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причину обвинувачення проти нього [4].

Отже, відповідно до приписів ч. 1 ст. 42 КПК, враховуючи положення п. 4 ст. 9 КПК та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і практики Європейського суду з прав людини, підозрюваним є тільки та особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276–278 КПК, повідомлено про підозру та особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення.

Особливості повідомлення про підозру у вчиненні кримінального проступку вводяться в дію даним Законом, який доповнює КПК ст. 298-4, відповідно до якої письмове повідомлення про підозру у вчиненні кримінального проступку складається дізнавачем за погодженням із прокурором у випадках та порядку, передбачених цим Кодексом. Однак, дана стаття не передбачає права дізнавача на вручення повідомлення про підозру у вчиненні кримінального проступку, що на практиці може призвести до порушення законності при здійсненні такої процесуальної дії, як вручення повідомлення про підозру.

Оскільки передбачені Законом зміни до Глави 25 КПК не надають права дізнавачу вручити повідомлення про підозру у вчиненні кримінального проступку, мають бути застосовані загальні положення КПК, відповідно до яких таке повідомлення має право вручити лише прокурор.

Окрім цього, необхідно зазначити про те, що Закон також не передбачає відповідних змін до статей 111, 135, 136, 276–279 КПК, в частині введення дізнавача до суб'єктів, як мають право здійснити повідомлення та виклик у кримінальному провадженні.

Не вирішення цих проблем та їх недостатня урегульованість в чинному законодавстві, обумовлюють актуальність та необхідність

проведення подальшого науково-теоретичного дослідження, спрямованого на отримання цілісного уявлення про особливості повідомлення про підозру особі, в тому числі у вчиненні кримінального проступку, з метою вироблення конкретних рекомендацій з її удосконалення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. №4651-VI (зі змін. та допов. від 18 жовтня 2019 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 листоп. 2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.

3. Академічний тлумачний словник української мови (1979–1980) : словник укр. мови : в 11 т. URL: <http://sum.in.ua/s/vruchaty>.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

Буртовий Єгор Олександрович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
Марков М. М.

КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ В УКРАЇНІ ТА ІНШИХ ДЕРЖАВАХ

У кримінально-правовій літературі вже достатню кількість років обговорюється думка, що класифікацію правопорушень за ступенем тяжкості треба вдосконалювати і, поряд зі злочинами, передбачити і такий вид правопорушення, як кримінальний проступок. Останній має займати місце між злочином і адміністративним деліктом.

Ряд українських вчених підтримують цю ідею. Більше того, до їх кола все частіше входять науковці, які нещодавно категорично заперечували цю ідею, або, принаймні, ставилися до неї критично.

Аргументи на користь введення окремого виду правопорушень - кримінальних проступків полягають у тому, що:

– необхідно провести зміни в Кримінальний кодекс України від передбачення діянь, котрі не становлять значної суспільної

небезпечності. А такі за чинним Кримінальним кодексом становлять близько половини всіх кримінально караних діянь;

– можна буде скоротити застосування кримінальної репресії, насамперед – позбавлення волі;

– це забезпечить подальшу диференціацію кримінальної відповідальності;

– стане можливим спростити процесуальні процедури, зекономити репресію – адже щодо проступків можна ширше застосовувати процедури спрощеного провадження;

– збільшиться можливість реалізації щодо проступків низки нових, невідомих вітчизняній правовій системі, інститутів або відновлення чи розширення їх застосування (кримінальної відповідальності юридичних осіб, медіації, адміністративної преюдиції);

– треба реалізувати вимоги ратифікованих Україною міжнародно-правових угод щодо відмови від застосування арешту, конфіскації майна за деякі адміністративні правопорушення (дрібну крадіжку, дрібне хуліганство, незаконне полювання тощо);

– існує позитивний зарубіжний досвід виокремлення кримінальних злочинів і кримінальних проступків (у Франції, Німеччині, Польщі, інших країнах).

Пропонуються такі варіанти введення інституту кримінального проступку до вітчизняного законодавства:

1) створення окремого кодексу кримінальних проступків із загальною та особливою частинами;

2) доповнення чинного Кримінального кодексу України новою частиною, в якій передбачити склади кримінальних проступків;

3) введення складів кримінальних проступків до Особливої частини Кримінального кодексу України шляхом доповнення його статей новими частинами, а також включення деяких нових статей.

Два останніх варіанти дозволять використати систему кримінального закону і певним чином структурувати Загальну частину Кримінального кодексу України при її доповненні.

Серед українських криміналістів є й категоричні противники запровадження такого виду правопорушення, як кримінальний проступок. Доводами, які висуваються проти виокремлення в кримінальному законодавстві кримінального проступку, є, зазвичай, такі:

– поняття «кримінальний проступок» є внутрішньо суперечливим. Адже вказівка на те, що він кримінальний означає, що йдеться про злочинне діяння, а слово проступок означає, що він близький до інших правопорушень;

– юридична природа всіх діянь, передбачених Кримінальним кодексом України, має бути єдиною – всі вони мають визнаватися злочинами;

– надання частині злочинів статусу кримінальних проступків населення сприйматиме як послаблення боротьби з відповідними діяннями;

– встановлення відповідальності як за кримінальний проступок щодо деяких діянь, які нині визнаються адміністративними правопорушеннями, означатиме серйозне розширення сфери криміналізації, що суперечить сучасним тенденціям розвитку кримінального права України [1].

Згідно з Кримінальним кодексом Республіки Казахстан законодавець закріпив на нормативному рівні поняття «кримінальне правопорушення», «злочин» і «кримінальний проступок», фактично одним із перших на пострадянському просторі реформував таким чином чинну понад дев'яносто років систему кримінальної відповідальності (її конкретних форм) лише за злочин [3]. Такий підхід казахстанського законодавця заслуговує на увагу й з погляду необхідності реалізації у Кримінальному кодексі України положень прийнятого 13 квітня 2012 р. Кримінального процесуального кодексу України, який закріпив на нормативному рівні співвідношення понять «кримінальне правопорушення», «злочин» та «кримінальний проступок» і передбачив розуміння змісту поняття «закон України про кримінальну відповідальність» залежно від тих законодавчих актів України, які встановлюють кримінальну відповідальність.

Проте, незважаючи на вельми актуальний характер окреслених вище проблем, в юридичній літературі України вони ще не були предметом окремого, самостійного аналізу. Адже в навчальній літературі основна увага зосереджується лише на загальному, поверховому розумінні сутності кримінального правопорушення без належного обґрунтування підстав (критеріїв) його поділу на злочини та кримінальні проступки [3].

Варто зазначити, що поняття «кримінальний проступок» ще у 2008р. пропонувалося ввести в законодавство, створивши Кодекс про кримінальні проступки [2].

Оскільки інститут кримінального проступку є відносно новим для українського законодавства, з метою дослідження його змісту необхідно звернутися до досвіду іноземних держав. Насамперед, варто зауважити, що на території сучасної України в «Уложенні про покарання кримінальні та виправні» 1845 року уже використовувався термін «проступок», ним вважалось «порушення правил, призначених для охорони визначених законами прав громадської або особистої безпеки і користі». Дещо іншого змісту проступок набуває в кримінальному законодавстві Сполучених Штатів Америки та

Великобританії, де має назву «misdemeanour», та являє собою категорію найменш небезпечних злочинів, які знаходяться на межі з адміністративними правопорушеннями. Кримінальні проступки за законодавством Франції виступають складовою частиною трьохланкової системи поділу кримінальних правопорушень на злочини, проступки і порушення [2].

Список використаних джерел

1. Основні переваги нового Кримінально-процесуального кодексу України. URL: <http://uprav.ck.minjust.gov.ua/htmls/new_kpk.html>.

2. Усманов Ю. Кримінальний проступок – спосіб пом’якшити відповідальність? *Правова консультація*. URL: <<http://www.praviconsult.com.ua/shho-take-kriminalnijprostupok-i-z-chim-jogoyidat-v-ukrayini/#ixzz44UbUj9OL>>.

3. Ковальчук Д. Поняття та ознаки кримінального проступку. *Юридичний колос*. URL: <<http://jurkolos.com.ua/materials/darina-kovalchuk2/>>.

Буряченко Олеся Анатоліївна,

здобувач ступеня вищої освіти магістра навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор ***Письменний Д. П.***

ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Верховною Радою України в листопаді 2018 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», що набуде чинності з 01 січня 2020 року [1].

Законодавець привів у відповідність Кримінальний кодекс України до положень Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України), зміст якого, з моменту набрання ним чинності у листопаді 2012 року та передбачив положення, що стосуються кримінального провадження щодо кримінальних проступків і які мали б вступити в дію одночасно з набранням чинності законом України про кримінальні проступки. Відсутність такого Закону, на нашу думку, блокувала можливість здійснювати кримінальне судочинство щодо

злочинів невеликої тяжкості у спрощеному порядку, а також тягла за собою безпідставне навантаження на органи досудового розслідування, що, в свою чергу, мало вплив на низький рівень якості проведення досудового розслідування у всіх кримінальних провадженнях.

Проте чи дійсно таке спрощення забезпечить дотримання прав усіх учасників кримінального провадження? Деякі запропоновані новації у цій частині уже отримали критику у адвокатському та науковому експертному середовищі. Як зазначає Головне юридичне управління Апарату Верховної Ради України «аналіз тексту законопроекту в частині змін до КПК України свідчить, що окремі його положення не враховують вимог статей 5, 6 та 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» [2].

Здавалося, що прийняття цього Закону мало б пом'якшувати кримінальну відповідальність, шляхом віднесення частини злочинів до групи «кримінальні проступки», особливою ознакою яких є відсутність судимості після відбуття засудженням покарання. Проте, народними депутатами було прийнято ряд змін, щодо посилення кримінальної відповідальності. Так, наприклад криміналізоване діяння, яке до цього часу було і є адміністративним правопорушенням, а саме доповнено Кримінальний кодекс України статтею 286-1 «Керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції». Крім того, прийнятий закон передбачає, що затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, передбачений вказаною вище статтею 286-1 Кримінального кодексу України, здійснюється не більш як на три години з обов'язковим доставленням такої особи до медичного закладу для забезпечення проходження відповідного медичного освідчування.

Відносно інших кримінальних проступків встановлено, що за наявності у службової особи органу, який проводить досудове розслідування, достатніх підстав вважати, що особа перебуває у стані сп'яніння або під впливом лікарських засобів, що знижують увагу та швидкість реакції, вона може затримати таку особу до двадцяти чотирьох годин без рішення суду. Тобто законодавцем звужено права людини в частині можливості відмовитись, без настання негативних юридичних наслідків для особи у вигляді притягнення її до кримінальної відповідальності, від проходження медичного освідчування на предмет перебування у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння або перебування під впливом лікарських засобів, що взагалі є медичною таємницею та охороняється законом, у випадку, якщо посадова особа Національної поліції матиме «підозру» щодо перебування особи в такому стані. Така норма в цілому порушує принцип презумпції невинуватості, який гарантований Конституцією України. Доречно згадати про нещодавнє Рішення Конституційного

суду України у справі про визнання неконституційною статті 368-2 Кримінального кодексу України про незаконне збагачення [3]. У ньому Суд дійшов висновку про неможливість за приписами статей 62, 63 Конституції України законодавчо формулювати склад такого злочину, яким буде покладено на особу обов'язок підтверджувати доказами правомірність своїх діянь, тобто доводити свою невинуватість та надавати стороні обвинувачення право вимагати від особи підтвердження доказами правомірності її дій (у даному випадку проходити медичне освідування).

Зазнала змін, що посилюють відповідальність громадян, також стаття 21 Кримінального кодексу України. Чинним на сьогодні Кримінальним кодексом України визначено, що особа, яка вчинила злочин у стані сп'яніння внаслідок вживання алкоголю, наркотичних засобів або інших одурманюючих речовин, підлягає кримінальній відповідальності. Проте положення щодо вчинення злочину внаслідок вживання особою «інших одурманюючих речовин» було замінено на вчинення кримінального правопорушення під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції. Зазначений підхід є досить дивним, оскільки вживання алкоголю та наркотичних засобів зазвичай є вибором особи, у той час, коли вживання деяких ліків, які знижують увагу та швидкість реакції є життєвою необхідністю для певних осіб. Тобто побічні ефекти, які можуть мати місце після прийняття таких ліків особою, здебільшого не є метою такої особи, а внаслідок прийняття вищевказаного положення закону особа, взагалі може відмовитись від вживання необхідних їй ліків та поставити своє життя, яке, до речі, за Конституцією України є найвищою цінністю, під загрозу через побоювання настання негативних наслідків у вигляді притягнення до кримінальної відповідальності.

Відповідно до нової редакції ст.219 КПК України досудове розслідування кримінальних проступків залежно від обставин має бути закінчене в строк від 72 год. до одного місяця, що є коротшим, ніж термін досудового розслідування злочинів. Так само передбачені скорочені строки судового розгляду справ про кримінальні проступки. Відповідно до змінених статей 381, 382 КПК України суд у п'ятиденний строк, а в разі затримання особи – невідкладно, признає судовий розгляд. При цьому справа розглядається за відсутності учасників провадження, якщо обвинувачений не оспорує встановлених під час дізнання обставин і згоден з обвинувальним актом. Отже, прийнятий закон змінив процедуру розгляду обвинувального акта. Нині розгляд останнього можливий за відсутності обвинуваченого, але з обов'язковою участю захисника. Натомість нововведення виключає розгляд обвинувального акта за відсутності обвинуваченого, але дозволяє розгляд справи без

захисника. Вбачається, що нова редакція ст.381 КПК України погіршує становище особи в суді.

Вважаємо, що спрощене провадження щодо притягнення особи до кримінальної відповідальності в Україні, за умови якісного виконання своїх обов'язків дізнавачами, має забезпечити швидке розслідування кримінальних проступків, а також надати можливість зосередити діяльність слідчих апаратів Національної поліції на розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів, сприяти зменшенню навантаження на органи досудового слідства.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : зауваження до проекту Закону України. 2019. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:-mcLnIfjpTEJ:https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34%3Fid%3D%26pf3511%3D63928%26pf35401%3D469212+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19>.

Васюта Юлія Володимирівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: доцент кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент *Мельник О. В.*

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

01.01.2020 набуває чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». Його прийняття викликано необхідністю законодавчого врегулювання застосування положень Кримінального процесуального кодексу

України стосовно особливостей досудового розслідування кримінальних проступків. Відтепер з'являється реальна можливість здійснювати кримінальне судочинство щодо злочинів невеликої тяжкості у спрощеному порядку, що має посприяти розвантаженню органів досудового розслідування і підвищенню рівня якості проведення досудового розслідування у всіх кримінальних провадженнях.

Досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими КПК України, з урахуванням положень глави 25 КПК України. Дізнання проводять підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України. Дізнавач, що є службовою особою підрозділу дізнання, наділяється повноваженнями слідчого [1].

Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань або без такого внесення не допускається. Проте, у невідкладних випадках може бути проведений огляд місця події, відібрано пояснення, проведено медичне освідування, отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, а також вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей [2].

Вказана норма викликає занепокоєння у Я. Бондаренко. На її думку, якщо поєднати зазначене з прийнятим положенням, згідно з яким у разі встановлення органом дізнання факту, що особа вчинила злочин, дізнавач за погодженням із прокурором надсилає матеріали кримінального провадження керівнику органу досудового розслідування з урахуванням підслідності, можна припустити, що більшість злочинів спочатку буде розслідуватись як кримінальний проступок, з метою отримання доказів стороною обвинувачення за зручним спрощеним провадженням [3].

Особу може бути затримано без ухвали слідчого судді, суду підозрювану у вчиненні кримінального проступку лише у випадках, якщо ця особа:

1) відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір;

2) намагається залишити місце вчинення кримінального проступку;

3) під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи;

4) перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим [2].

Затримання особи здійснюється не більш як на три години з моменту фактичного затримання.

Затримання особи, яка керувала транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, здійснюється не більш як на три години з обов'язковим доставленням такої особи до медичного закладу для забезпечення проходження відповідного медичного освідчення.

Відносно інших кримінальних проступків встановлено, що за наявності у службової особи органу, який проводить досудове розслідування, достатніх підстав вважати, що особа перебуває у стані сп'яніння або під впливом лікарських засобів, що знижують увагу та швидкість реакції, вона може затримати таку особу до двадцяти чотирьох годин без рішення суду. Т. Шатарська переконана, що цим законодавцем звужено права людини в частині можливості відмовитись, без настання негативних юридичних наслідків для особи у вигляді притягнення її до кримінальної відповідальності, від проходження медичного освідчення на предмет перебування у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння або перебування під впливом лікарських засобів, що взагалі є медичною таємницею та охороняється законом, у випадку, якщо посадова особа Національної поліції матиме «підозру» щодо перебування особи в такому стані. На думку науковця, така норма грубо порушує принцип презумпції невинуватості, який гарантований Конституцією України [4].

Скорочено строки досудового розслідування кримінальних проступків. З дня повідомлення особі про підозру досудове розслідування повинно бути закінчене протягом 72 годин; протягом 20 діб – якщо підозрюваний не визнає вину або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, вчинення кримінального проступку неповнолітнім; або протягом одного місяця – якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи. За необхідності проведення додаткових слідчих і розшукових дій строк дізнання може бути продовжений прокурором до тридцяти днів. Про продовження строку дізнання прокурор виносить постанову.

Дізнавач зобов'язаний не пізніше 72 годин з моменту затримання особи подати прокурору всі зібрані матеріали дізнання разом із повідомленням про підозру, про що невідкладно письмово повідомляє підозрюваного, його захисника, законного представника, потерпілого. Прокурор зобов'язаний не пізніше 3 днів після отримання матеріалів

дизнання разом з повідомленням про підозру, а в разі затримання особи – протягом 24 годин здійснити одну із зазначених дій:

1) прийняти рішення про закриття кримінального провадження, а в разі затримання особи - про негайне звільнення затриманої особи;

2) повернути дівнавачу кримінальне провадження з письмовими вказівками про проведення процесуальних дій з одночасним продовженням строку дізнання до одного місяця та звільнити затриману особу (у разі затримання особи);

3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або про звільнення від кримінальної відповідальності;

4) у разі встановлення ознак злочину направити кримінальне провадження для проведення досудового слідства [2].

Копії матеріалів дізнання надаються (надсилаються) особі, яка вчинила кримінальний проступок, або її захиснику, потерпілому чи його представнику.

Отже, в Україні запроваджується спрощений порядок досудового розслідування у формі дізнання. Вказана законодавча ініціатива покликана забезпечити швидкий, ефективний та якісний розгляд кримінальних проступків, а також дотримання таких процесуальних строків уповноваженими особами органів дізнання та судом. Водночас спрощене провадження щодо притягнення особи до кримінальної відповідальності, в умовах відсутності повної та якісної переатестації правоохоронних органів, може призвести до зловживань з боку сторони обвинувачення через розширення їхніх повноважень і звузити права людини.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.

3. Бондаренко Я. Що приховано законом про кримінальні проступки, який передбачає спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень? URL: <https://protocol.ua/ua>.

4. Шатарська Т. Кримінальні проступки: основні аспекти. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/kriminalni-prostupki-osnovni-aspekti.html>.

Калінніков Олексій Валерійович,
аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ ЗА ВІДСУТНОСТІ ПІДОЗРЮВАНОВОГО

З огляду на положення пункту 1 Прикінцевих положень Кримінального процесуального кодексу України (надалі КПК України) введення в дію норм, які стосуються кримінальних проступків, поставлено в пряму залежність від прийняття відповідного закону про кримінальні проступки [1].

На протязі тривалого часу такий закон був відсутній, що призводило до необґрунтованої тяганини при розслідуванні злочинів невеликої тяжкості.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 2617-VIII від 22 листопада 2018 року (надалі – Закон № 2617-VIII від 22 листопада 2018 року) з 01 січня 2020 року фактично запроваджується інститут досудового розслідування кримінальних проступків [2].

Вказаним нормативним актом передбачені особливості досудового розслідування кримінальних проступків та визначено поняття кримінальний проступок як передбачене Кримінальним кодексом України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

З огляду на положення Закону № 2617-VIII від 22 листопада 2018 року досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими цим Кодексом, з урахуванням положень глави 25 КПК України.

Розділом глави 241 КПК України «Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень» визначається порядок досудового розслідування (in absentia) за відсутності підозрюваного, який спрямований на реалізацію принципу невідворотності покарання в випадках, коли підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності, та на забезпечення прав та законних інтересів потерпілих від кримінальних правопорушень [3, с. 62].

Частина 2 статті 2971 КПК України містить положення про те, що спеціальне досудове розслідування (in absentia) здійснюється на

підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо злочинів, зокрема, передбачених частиною 1 статті 3641 «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», частиною 1 статті 3652 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги» та 445 «Незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала» Кримінального кодексу України (надалі КК України), які відносяться до кримінальних проступків [4].

Закон № 2617-VIII від 22 листопада 2018 року виключає статтю 445 КК України з положень статті 2971 КПК України, а статті 3641 та 3652 КК України залишаються.

Проте, незважаючи на наведене, положення спеціального досудового розслідування, передбачені главою 241 КПК України, не підлягають застосуванню при здійсненні досудового розслідування кримінальних проступків, оскільки статтею 2971 КПК України встановлено, що спеціальне досудове розслідування здійснюється лише щодо злочинів, а глава 25 КПК України, яка визначає особливості досудового розслідування кримінальних проступків, не передбачає можливості розповсюдження процедури спеціального досудового розслідування при досудовому розслідуванні кримінальних проступків.

Отже, досудове розслідування кримінальних проступків за відсутності підозрюваного повинно здійснюватися в порядку, визначеному главою 25 «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків» КПК України без застосування положень глави 241 КПК України «Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень».

Положеннями статті 2985 КПК України, які набувають чинності з 01 січня 2020 року, визначається, що перебіг строку дізнання зупиняється у випадку, передбаченому статтею 280 цього Кодексу.

Частиною 1 статті 280 КПК України встановлено, що досудове розслідування може бути зупинене після повідомлення особі про підозру у разі, якщо:

- 1) підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком;
- 2) оголошено в розшук підозрюваного;
- 21) слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування;
- 3) наявна необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва.

Зважаючи на вищезазначене, така правова підстава для зупинення кримінального провадження як відмова слідчого судді у

задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування не може бути використана під час досудового розслідування кримінальних проступків.

Згідно з частиною 1 статті 281 КК України якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме або особа перебуває за межами України та не з'являється без поважних причин на виклик слідчого, прокурора за умови його належного повідомлення про такий виклик, то слідчий, прокурор оголошує його розшук.

При цьому, Законом № 2617-VIII від 22 листопада 2018 року до положень частини 1 статті 281 КПК України внаслідок запровадження інституту досудового розслідування кримінальних проступків зміни не вносились.

Внаслідок наведеного, під час досудового розслідування кримінального проступку тільки прокурор може оголосити підозрюваного в розшук в випадку не з'явлення підозрюваного на виклик лише прокурора, тобто у дізнавача відсутні повноваження оголошувати підозрюваного у розшук, що призведе до зниження самостійності дізнавача та необгрунтованої завантаженості прокурора.

Отже, при відсутності підозрюваного прокурором вноситься постанова про зупинення кримінального провадження, а перебіг строку дізнання зупиняється.

В випадку розшуку підозрюваного досудове розслідування кримінального проступку на підставі статті 282 КПК України підлягає відновленню.

Таким чином, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 2617-VIII від 22 листопада 2018 року встановлено, що під час досудового розслідування кримінальних проступків при відсутності підозрюваного прокурором оголошується його розшук, і на цій підставі зупиняється перебіг строку дізнання, а у випадку розшуку підозрюваного досудове розслідування кримінального проступку відновляється та здійснюється із загальними правилами досудового розслідування, з урахуванням положень глави 25 КПК України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22 лист. 2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.

3. Калінніков О. В. Спеціальне досудове розслідування (in absentia): теоретичні та практичні проблеми законодавства. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 1 (17). С. 62–78. URL: <https://lawjournal.naiu.kiev.ua/index.php/lawjournal/article/view/1062/1072> doi: 10.33270/04191701.62.

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

Кучерук Галина Леонідівна,

ад'юнкт кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

22 квітня 2019 року Президентом України було підписано Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», який вступає в силу 1 січня 2020 року.

У міжнародній практиці кримінальний проступок є широко застосовуваним інститутом у системі загального та континентального права, зокрема широко застосовується у ФРН, Естонії, Латвії, Швейцарії, Угорщині, Туреччині.

Необхідність прийняття даного закону в Україні викликана низкою аргументованих об'єктивних причин та критичною ситуацією, яка склалася у процесі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаною із перевантаженістю органів досудового слідства та неефективністю та затягуванням розслідування дійсно тяжких і особливо тяжких злочинів – вбивств, звалтувань, контрабанди тощо.

Крім того, його запровадження допоможе сприяти гуманізації українського законодавства, наближенню до європейських стандартів та оптимізації діяльності органів кримінальної юстиції, оскільки гуманізація кримінального права є загально світовою тенденцією і проявляється в його соціально-відновлювальній та попереджувальній функціях.

Також, передумовою прийняття такого Закону була необхідність на законодавчому рівні врегулювати застосування Кримінального- процесуального кодексу України, де положення про досудове розслідування кримінальних проступків та їх судовий розгляд до цього, носило лише декларативний характер. Саме для впорядкування та диференційованого проведення досудового розслідування відповідно злочинів та кримінальних проступків, виникла необхідність внесення змін до Кримінального та

Кримінального-процесуального кодексів України, окресливши таким чином, коло кримінальних правопорушень, які на думку законодавця, не несуть значної суспільної небезпеки та не завдають значної фізичної або матеріальної шкоди та які становлять майже половину від усіх розслідуваних в Україні, та до яких може бути застосовано спрощену диференційовану форму досудового розслідування у формі дізнання та судового розгляду. [1, с. 212–214].

Згідно вищевказаного Закону, кримінальний проступок є одним з видів кримінального правопорушення, за вчинення якого передбачено кримінальну відповідальність. У коло кримінальних проступків входять всі діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення яких передбачено основне покарання у виді штрафу не більше 51 тис. грн. або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Крім того, законодавець не передбачає кримінальну відповідальність за готування до вчинення кримінального проступку на відміну від злочину. Якщо людину засудили за кримінальний проступок після відбуття покарання, вона буде вважатися такою, яка не має судимості [2].

Впровадивши інститут кримінальних проступків та регламентувавши особливості проведення досудового розслідування них у формі дізнання, законодавець доволі якісно виписав матеріальну частину (зміни до Кримінального кодексу України), але в процесуальній частині, що стосуються змін до Кримінального-процесуального Кодексу України, на мою думку, законодавець не врегулював ряд процесуально вагомих питань, які можуть ускладнити процес доказування у кримінальних провадженнях та реалізацію конституційного принципу правосуддя та реалізації права власності громадянина у ході проведення дізнання.

Так, згідно статті ч.3 ст. 214 Кримінального-процесуального кодексу України здійснення досудового розслідування, крім випадків, передбачених цією частиною, до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. У невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути проведений огляд місця події (відомості вносяться невідкладно після завершення огляду). Для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути : відібрано пояснення, проведено медичне освідування, отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку,

або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей [2].

Причому у статті 298-1, якою було доповнено Кримінальний-процесуальний кодекс України, передбачено, що результати вищевказаних дій у вигляді : пояснення осіб, результатів медичного освідчування, висновку спеціаліста, показань технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису є процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки на рівні з джерелами доказів, передбачених статтею 84 цього Кодексу щодо злочинів [2].

Одночасно Кримінальний-процесуальний кодекс не містить визначення таких понять як «висновок спеціаліста» та «пояснення», що ускладнює вирішення питання про допустимість доказів та використання їх у процесі доказування у кримінальному провадженні стосовно кримінального проступку.

Також у статті 298-1 Кримінального-процесуального кодексу України, міститься положення про те, що такі процесуальні джерела доказів не можуть бути використані у кримінальному провадженні щодо злочину, окрім як на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора [2].

Однак у самому законі не регламентовано процесуальний порядок вирішення цього питання та умов та підстав використання таких джерел доказів у кримінальних провадженнях щодо злочину, а це одночасно із відсутністю взагалі будь-якого визначення таких понять як «висновок спеціаліста» та «пояснення», є прямим порушенням ст.62 Конституції України, де регламентовано один із конституційних принципів правосуддя щодо допустимості таких доказів [4].

Це також стосується регламентації доповнення частини другої статті 217 Кримінального-процесуального кодексу України, згідно якої не можуть бути об'єднані в одне провадження матеріали досудових розслідувань щодо кримінального проступку та щодо злочину, крім випадків, коли це може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду [2].

Також, аналізуючи статтю 298-3 Кримінального-процесуального кодексу України, згідно якої вилучені речі і документи, що є знаряддям та/або засобом вчинення кримінального проступку чи безпосереднім предметом посягання, виявлені під час затримання, особистого обшуку затриманої особи або огляду речей, у виняткових випадках можуть бути повернуті володільцеві до розгляду провадження про кримінальний проступок по суті в суді [2].

Однак, законодавець не регламентує ніяким чином, які саме випадки хоча б приблизно мають трактуватися як виключні, а це

ставити під сумнів обмеження права особи на вільне володіння своїм майном, «на умовах, передбачених законом», як того вимагає Протокол 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також порушує ст.41 Конституції України, що регламентує реалізацію права власності громадянина[3,4].

Отже, підсумовуючи викладене, можливо зробити висновок про те, що більш широке практичне запровадження в слідчу й судову практику інституту кримінальних проступків та дізнання потребує вдосконалення основних положень цього інституту, зокрема у частині конкретизації визначення процесуальних джерел доказів та їх допустимості при здійсненні досудового розслідування кримінальних проступків та процесуального порядку використання таких джерел у кримінальних провадженнях щодо злочинів, забезпечення чіткої юридичної визначеності окремих понять, які стосуються реалізації конституційного права громадян на власність при проведенні дізнання, шляхом внесення відповідних змін у Кримінальний-процесуальний кодекс.

Список використаних джерел

1. Кримінальний-процесуальний кодекс України : станом на 12 черв. 2018 р. Київ : Паливода А. В., 2018. 407 с.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 17. Ст. 71. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.

3. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зі змінами, внесеними Протоколом № 11 (994_536) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535.

4. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141) із змінами, внесеними згідно із Законами № 2222-IV від 08.12.2004, ВВР, 2005, № 2, ст. 44, № 2952-VI від 01.02.2011, ВВР, 2011, № 10, ст. 68 № 586-VII від 19.09.2013, ВВР, 2014, № 11, ст.142, № 742-VII від 21.02.2014, ВВР, 2014, № 11, ст.143 № 1401-VIII від 02.06.2016, ВВР, 2016, № 28, ст.532, № 2680-VIII від 07.02.2019, ВВР, 2019, № 9, ст. 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

Кметь Інна Миколаївна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра факультету заочної форми навчання Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології ННІ № 2 НАВС, кандидат юридичних наук, доцент **Климчук М.П.**

ПРИЙНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ СЛІДЧИМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У теорії права побутує думка, що будь-який правозастосовний процес завершується стадією прийняття рішення та доведенням його змісту до відома зацікавлених осіб [1, с. 137]. Фактично йдеться про визначення того, як треба діяти в конкретному випадку, якому варіанту поведінки надати перевагу, щоб досягти поставленої мети [2, с. 23–24]. Слід зазначити, що об'єктивно існуючі особливості кримінальної процесуальної діяльності зумовлюють необхідність врахування специфічних рис, притаманних рішенням слідчого.

Уповноважені органи провадять діяльність із розслідування кримінальних правопорушень у межах повноважень суб'єктів кримінального процесу відповідно до процесуальної форми шляхом здійснення процесуальних дій. Така діяльність супроводжується прийняттям певних рішень і оформленням їх у вигляді кримінальних процесуальних документів. Саме їх аналізують суб'єкти кримінального процесу на всіх стадіях судочинства з метою формулювання висновків про доведення вини особи в учиненні злочину [3, с. 57].

Діяльність слідчого із застосування норм кримінального процесуального права передбачає різноманітні дії, у т. ч. прийняття рішень, які породжують певні юридично значущі наслідки, та є різними за своїм характером і функціональним призначенням, у сукупності спрямовані на реалізацію завдань кримінального провадження.

Чіткий розподіл функцій між слідчим та іншими учасниками кримінального провадження, їх офіційний характер викликають потребу у відповідних засобах закріплення результатів діяльності слідчого. Такими зазвичай є його різноманітні процесуальні акти – документи, рішення, які стосуються кримінального провадження та адресовані конкретному суб'єкту. Процесуальні акти-документи,

рішення слідчого визначають динаміку кримінального провадження, рух досудового розслідування до підсумкового встановлення його юридичних наслідків. Таким чином, усі дії слідчого щодо здійснення кримінального провадження підлягають формалізації у відповідних процесуальних актах – документах, рішеннях офіційного характеру. Виконуючи функцію юридичного факту, вони слугують специфічною підставою виникнення, зміни або припинення конкретних кримінальних процесуальних відносин [4, с. 879].

Поділяємо точку зору А.Б. Соловйова, що процесуальне рішення слідчого є реалізацією його повноважень, необхідним елементом його процесуальної діяльності, сутність якого полягає в обранні з-поміж визначених законом альтернативних цілей і засобів тих, які впливають із встановлених на момент прийняття рішення фактичних даних, висловлюють владне волевиявлення слідчого, спрямовані на виконання завдань розслідування та представлені у формі правового акту, тобто є правовим рішенням [5, с. 227]. Саме наявні в арсеналі слідчого докази зобов'язують його прийняти як одне з альтернативних процесуальних рішень. І лише воно має бути визнане єдино правильним у цій ситуації, а інші – необґрунтованими [6, с. 78–79].

Процесуальні рішення можуть підсумовувати певний обсяг процесуальної діяльності (рішення про закриття кримінального провадження) або бути підставою для здійснення процесуальних дій (рішення про проведення обшуку). Ці рішення вправі ухвалювати учасники кримінального провадження, наділені владними повноваженнями (з боку обвинувачення та суду) [7, с. 25].

Отже, можна стверджувати, що рішеннями слідчого є індивідуальні правові акти, у яких слідчий як суб'єкт кримінального провадження в межах своїх повноважень у визначеному кримінальним процесуальним законом порядку, на підставі закону та встановлених обставин формулює владні приписи, спрямовані на виконання завдань кримінального провадження. У рішеннях слідчого формалізуються його повноваження, що становлять основу його кримінальної процесуальної компетенції. Процесуальні рішення слідчого: становлять акти застосування норм права; мають правовий характер і соціальне значення; спрямовані на досягнення завдань кримінального провадження; покликані вирішувати процесуально-правові питання, які виникають у конкретному кримінальному провадженні. Ці рішення приймає слідчий як спеціально уповноважена на те посадова особа (одноосібно або за участі прокурора, слідчого судді), дотримуючись встановленої кримінальним процесуальним законодавством форми.

У чинному КПК України визначено рішення, які приймає слідчий, серед яких: вимога (п. 3 ч. 7 ст. 42); розпорядження (п. 3 ч. 7 ст. 42); доручення (п. 3 ч. 2 ст. 40, ч. 1 ст. 69); постанова (ч. 3 ст. 110); повідомлення (ст. 111); виклик (ст. 133); обвинувальний акт (ст. 291); клопотання (п. 5 ч. 2 ст. 40, ч. 4 ст. 176, ст. 292); запит про міжнародну правову допомогу (ст. 551); прохання про тимчасову передачу особи (ч. 1 ст. 565) [8] тощо.

Відповідно до КПК України, слідчий уповноважений приймати рішення щодо: початку досудового розслідування (п. 1 ч. 2 ст. 40); проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій (п. 2 ч. 2 ст. 40); доручення проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам (п. 3 ч. 2 ст. 40); звернення за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій (п. 5 ч. 2 ст. 40); повідомлення особі про підозру (п. 6 ч. 2 ст. 40); закриття кримінального провадження (п. 8 ч. 2 ст. 40) [8] тощо.

Приймаючи будь-яке рішення, слідчий має враховувати особливості як предмета обґрунтування, так і його меж, зокрема зважати на функціональне призначення відповідного акту й тих конкретних життєвих обставин, на врегулювання яких він спрямований. Аналізуючи такі обставини, прокурор, слідчий суддя зможуть установити достатність (недостатність або надмірність) обґрунтування конкретного рішення, а отже, з'ясувати законність і обґрунтованість його прийняття.

Крім підсумкових рішень, під час кримінальної процесуальної діяльності слідчий приймає чимало поточних процесуальних рішень, з-поміж яких вирізняються рішення, означені достатнім рівнем доведеності (приміром, щодо повідомлення про підозру), та рішення, фактичні підстави для яких не потребують такого рівня доведеності (наприклад, про застосування відповідного запобіжного заходу). Прийняття або ухвалення таких рішень ще не означає наявності остаточних висновків у кримінальному провадженні.

Рішення про провадження слідчих (розшукових) дій, юридичною підставою для яких є санкція прокурора або ухвала слідчого судді, зокрема про застосування окремих заходів із забезпечення кримінального провадження, проведення негласних слідчих (розшукових) дій, обшуку тощо, одночасно здебільшого є також і тактичними, оскільки передбачають вибір слідчим способу встановлення обставин, що належать до предмета доказування.

Насамкінець зазначимо, що процесуальні рішення слідчого забезпечують реалізацію його повноважень, опосередковують покладені на нього функції. Усі вони спрямовані на виконання завдань кримінального провадження щодо захисту особи, суспільства й держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження. Необхідною умовою прийняття раціональних тактичних і процесуальних рішень є врахування та правильна оцінка ситуації в конкретному кримінальному провадженні з урахуванням слідчої ситуації та перспектив її розвитку.

Список використаних джерел

1. Тарханов И. А. Юридическая квалификация: понятие и место в правоприменительном процессе. *Российский юридический журнал*. 2012. №3. С. 130–140.
2. Тихомиров Ю. А. *Управленческое решение*. М.: Наука, 1972. 288 с.
3. Басиста І. В. Процесуальні рішення слідчого, що виражаються у формі постанови: окремі проблемні аспекти. *Криміналістичний вісник*. 2012. №1 (17). С. 56–62.
4. Марочкін О. І. Процесуальні рішення слідчого як вираження його кримінальних процесуальних функцій. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20–21 листопада 2013 р.). Харків: Нац. акад. прав. наук України, 2013. С. 876–880.
5. Соловьев А. Б. *Получение и использование доказательств на предварительном следствии*: монография. М.: Юрлитинформ, 2012. 256 с.
6. Groshewiy Ю. М., Stakhivskiy С. М. Докази та доказування в кримінальному процесі: наук.-практ. посіб. Київ: КНТ, 2006. 272 с.
7. Лобойко Л. М. *Кримінальний процес: підручник*. Київ: Істина, 2014. 432 с.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. №4651-VI. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1458049476321499>. (Дата звернення 02.05.2019 р.).

Колеснікова Аліна Валеріївна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра факультету заочної форми навчання Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології ННІ № 2 НАВС, кандидат юридичних наук, доцент **Климчук М.П.**

ПРАВОВИЙ СТАТУС СЛІДЧОГО СУДДІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

На сьогодні, коли перед суспільством та державою поставили невідкладні завдання розбудови правової держави, задекларованої у ст. 1 Конституції України, не втратили своєї актуальності питання правового статусу слідчого судді. КПК визначає слідчого суддю як суб'єкта, який під час досудового розслідування вирішує питання, пов'язані з обмеженням конституційних прав і свобод осіб, та розглядає скарги на рішення, дії чи бездіяльність у кримінальному процесі.

Вважаємо, що при розгляді питання про роль та місце слідчого судді у кримінальному провадженні недостатньо обмежуватись лише організаційними основами його діяльності. Необхідним є аналіз обсягу його повноважень, закріплених в Конституції та законах України, засад діяльності слідчого судді, його правового статусу, відповідальності тощо.

В юридичній теорії існують різні наукові погляди щодо структурних елементів правового статусу. Поділяємо позицію О.Ф. Скаун, що ключовими структурними елементами правового статусу особи виступають суб'єктивні права, законні інтереси, юридичні обов'язки, гарантії здійснення прав і обов'язків [1, с. 129]. На нашу думку, до базових елементів правового статусу слідчого судді слід віднести: рівні гарантії діяльності слідчого судді; повноваження (права та обов'язки); юридичну відповідальність. З дійсномо їх короткий аналіз.

Законодавчо визначено, що слідчий суддя - це суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому ст. 247 КПК, - слідчий суддя Апеляційного суду АРК, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя [2].

Таким чином, за своїм правовим статусом слідчий суддя є суддею місцевого чи апеляційного суду [3].

Кримінальні процесуальні гарантії є складовою процесуального статусу слідчого судді та знаходяться з ним у нерозривному зв'язку, адже з набуттям процесуального статусу слідчого судді, така особа отримує гарантії реалізації своїх повноважень як представник судової влади.

Під гарантіями діяльності слідчого судді слід розуміти сукупність загальних та спеціальних способів і засобів реалізації повноважень слідчого судді. Однією з таких гарантій та, одночасно елементом правового статусу слідчого судді є принципи його діяльності. Виходячи з того, що під принципами права варто розуміти основоположні ідеї, нормативні засади позитивного права, що визначають сутність та спрямованість правового регулювання, в національному законодавстві допускається отождоження та взаємозаміна таких термінів, як «принцип» та «засада» [4, с. 14].

Слідчого суддю як суб'єкта кримінального процесу наділено кримінально-процесуальною компетенцією. Її структурними елементами є: кримінально-процесуальна функція (кримінальне переслідування, захист, правосуддя); предмет відання (підслідність, підсудність); владні повноваження (гарантована законом міра прийняття процесуальних рішень та здійснення процесуальних дій) [5, с. 5]. Отже, термін «компетенція» є більш широким порівняно з терміном «повноваження», оскільки останній належить до його структурних елементів.

Поняття «повноваження» включає одночасно права та обов'язки. Повноваження слідчого судді мають державно-владний характер, оскільки вони надаються державою, спираються на її авторитет, а в необхідних випадках і забезпечуються державним примусом. Їх реалізація можлива тільки в системі процесуальних відносин.

У п. 18 ст. 3 КПК регламентовано спрямованість діяльності слідчого судді як «здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні», тим самим підтримавши найбільш поширену у кримінально-процесуальній доктрині наукову позицію про функціональну спрямованість діяльності суду (судді) у досудовому провадженні. Однак, як слушно зазначається у науковій літературі, повноваження слідчого судді виходять за межі здійснення тільки судового контролю [6, с. 62].

Характерною ознакою повноважень слідчого судді є те, що реалізуються вони лише на стадії досудового розслідування, тобто з

моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і до моменту закриття кримінального провадження або до моменту направлення до суду обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Відповідно до ч. 3 ст. 26 КПК України слідчий суддя в кримінальному провадженні вирішує лише ті питання, що винесені на його розгляд сторонами та віднесені до його повноважень КПК України. Зокрема, слідчий суддя наділений правом: заборонити застосування технічних засобів при проведенні окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального провадження (п. 11 ч. 3 ст. 42 КПК України); встановлювати процесуальні строки у межах граничного строку, передбаченого КПК України, з урахуванням обставин, встановлених під час відповідного кримінального провадження (ч. 1 ст. 114 КПК України); здійснити судовий виклик певної особи, якщо встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або її участь у процесуальній дії є обов'язковою (ч. 1 ст. 134 КПК України); при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, має право в окремих випадках не визначити розмір застави в кримінальному провадженні (ч. 4 ст. 183 КПК України) [2] тощо.

Рішенням слідчого судді притаманні всі ознаки державно-владних актів. Вони мають обов'язковий характер для учасників кримінального провадження.

Кримінальне процесуальне законодавство визначає обов'язки слідчого судді: забезпечення проведення досудового розслідування у розумні строки в частині строків розгляду питань, віднесених до його компетенції (ч. 2 ст. 28 КПК України); оцінка обставин, що враховуються при обранні запобіжного заходу (ч. 1 ст. 178 КПК України); роз'яснення прав підозрюваному, який прибув або доставлений для участі у розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу (ч. 2 ст. 193 КПК України); розгляд клопотань про продовження строку тримання під вартою до закінчення строку дії попередньої ухвали згідно з правилами, передбаченими для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу (ч. 4 ст. 199 КПК України) [2] та ін.

Складовою правового статусу слідчого судді є юридична відповідальність. Тому невідворотне настання відповідальності судді за вчинене правопорушення, з одного боку, є ефективним засобом забезпечення законності в цій специфічній сфері суспільних відносин,

а з другого, – виступає чинником незалежності суддівського корпусу, забезпечення реалізації конституційно-правового статусу слідчого судді [7, с. 81]. Слідчі судді в Україні несуть кримінальну відповідальність на загальних підставах. КК України поряд зі службовими злочинами передбачено також злочини, які можуть бути вчинені слідчими судьями як посадовими особами, що реалізують свої повноваження на стадії досудового розслідування. Склади цих злочинів і покарання за них визначаються Розділом XVIII «Злочини проти правосуддя».

Отже, дослідивши сутність та зміст правового статусу слідчого судді, можна виокремити такі його елементи, як гарантії діяльності, права та обов'язки (повноваження), юридичну відповідальність слідчого судді. Варто також вказати на генеруючий характер щодо правового статусу слідчого судді виконуваної ним функції захисту прав, свобод та законних інтересів особи.

Список використаних джерел

1. підруч.: 2-ге вид. Харків: Консум, 2005. 556 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. №4651-VI. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1458049476321499>. (Дата звернення 03.05.2019 р.).
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 р №2453-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>. (Дата звернення 03.05.2019 р.).
4. Юхимюк О. Особливості викладу принципів права у національному законодавстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. Вип. 6. Херсон, 2013. Т. 1. С. 12–15.
5. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція: поняття і структура. *Юридична Україна*. 2005. №3. С. 73–77.
6. Банах С., Штогун С. Особливості повноважень слідчого судді щодо захисту прав людини. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. №4. С. 61–65.
7. Гончаренко О. В. Актуальні питання притягнення суддів до відповідальності. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. №1 (5). С. 81–82.

Федоренко Оксана Анатоліївна,

молодший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Сучасний стан розвитку кримінально-правового регулювання вимагає створення адекватних засобів реагування на злочинні прояви. Динамічні аспекти дії кримінально-правової заборони розглядаються виключно у сенсі аналізу правореалізації: питань кваліфікації злочинів, призначення покарання тощо. І не останню роль в цьому відіграє необхідність відпрацювання гнучкого механізму визначення на правовому рівні суспільної небезпеки або шкідливості певного діяння) [1] Як наслідок, в останні роки в Україні актуальним на теоретичному та законодавчому рівні і стало питання поділу кримінально караних деліктів на злочини та проступки.

Реформування адміністративного та кримінального законодавства необхідно здійснювати на основі положень Конституції України при комплексному підході до реформування інших галузей законодавства (цивільного, трудового, фінансового тощо) [2].

Запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб, що є прямою вимогою численних актів міжнародного права, в тому числі Конвенцій Ради Європи та актів Європейського Союзу. Юридичні особи повинні нести кримінальну відповідальність за кримінальні проступки.

Порушення встановлених вимог у європейських країнах довгий час вважалося кримінально караними діяннями. Історичне походження адміністративних порушень з кримінального права полягає в тому, що всі види порушень в європейських державах розглядалися виключно в межах кримінального законодавства.

Оглянувши досвід законодавства зарубіжних країн, більшість з них в системі кримінального законодавства мають статті, норми яких передбачають склади злочинів, і статті, в яких передбачаються склади кримінального проступку (наприклад, Франція, Нідерланди, Великобританія, США, тощо). За вчинення кримінального проступку в основному передбачені невисокі стягнення, які не тягнуть за собою судимості.

Система покарань у Франції побудована, виходячи із класифікації злочинних діянь за ступенем тяжкості на певні групи. Так, злочини караються кримінальними покараннями, проступки –

виправними, а за так звані «порушення» (infractions) також передбачено окремі види покарань [3]. З метою реалізації принципу індивідуалізації покарання особи Французький кримінальний кодекс за таким критерієм класифікації покарань як юридична значущість виділяє основні, додаткові покарання і покарання, які можуть бути призначені в якості як основних, так і додаткових. Додаткові покарання для юридичних осіб передбачені лише за вчинення проступків. Такі «punishments» також можуть замінити основне покарання, передбачене за дане правопорушення [3]

Французький кримінальний закон, на відміну від українського, поділяє кримінальні правопорушення, що скоєні юридичною особою, на злочини та проступки, а додаткові покарання, хоча і визначені законом як, власне, «додаткові», однак, на розсуд суду можуть застосовуватися як основні. Такий підхід однозначно вирішує питання індивідуалізації покарання не лише фізичних, але й юридичних осіб

Система покарань Королівства Нідерландів будується за схожою схемою – шляхом виділення основних та додаткових покарань за скоєні злочини та проступки.

Покарання за кримінальними кодексами Франції та Королівства Нідерландів утворюють певну логічну систему, яка залежить не лише від класифікації цих покарань за ознакою основні-додаткові, але й залежно від самого виду протиправного діяння. Однак, побудова системи покарання Франції (на відміну від системи покарань Королівства Нідерландів) будується, виходячи із чіткого поділу кримінальних правопорушень на три групи. Крім того, суттєво відрізняються додаткові види покарань обох країн, що пояснюється врахуванням особливостей їх суспільного устрою [4]. Додатковими покараннями за Кримінальним кодексом Королівства Нідерландів є: позбавлення спеціальних прав (займати публічну посаду; служити в збройних силах; обирати членів загальних представницьких органів або виставляти свою кандидатуру на виборах в ці органи; бути радником в судах та займати адміністративні посади; займатися певною діяльністю); поміщення особи в трудовий табір; публікація судового рішення; конфіскація майна.

У жодній з країн «усталеної демократії» немає єдиного нормативного акта, в якому об'єднуються склади адміністративних деліктів. Хоча більшість держав мають закони змішаного характеру, в яких об'єднують загальні матеріальні положення (про адміністративні порушення, суб'єктів відповідальності, стягнення і т. п.) і процедурні положення про порядок застосування адміністративних стягнень. Такі закони притаманні для Німеччини, Швейцарії, Австрії, Італії та Португалії [1].

Своєрідний спектр злочинних діянь наявний у Великобританії, країні англосаксонської правової сім'ї. Історично першим і ключовим

упродовж усього часу існування права цієї країни було і є прецедентне право. Незважаючи на те, що нині статутним правом урегульовано значну частину кримінально-правового матеріалу в цій галузі англійського права, воно зберігає другорядну значимість стосовно прецедентного права як джерело права. Це зумовлено не лише історичними особливостями, а й відсутністю об'єднуючого весь масив кримінального права акта – кримінального кодексу [5].

Таким чином, запровадження в слідчу й судову практику інституту кримінальних проступків та дізнання потребує забезпечення їх чіткої юридичної визначеності, узгодження з конституційними принципами правосуддя загалом і принципом верховенства права зокрема, згідно з одним із постулатів якого «закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України та повинні відповідати їй».

Передбачається, що практичне застосування інституту кримінальних проступків сприятиме забезпеченню швидкого розслідування кримінальних правопорушень невеликої тяжкості та зменшенню навантаження на слідчих органів досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Кримінальний проступок у доктрині та законодавстві : монографія / В. О. Туляков, Г. П. Пімонов, Н. І. Мітрицян [та ін.] ; за заг. ред. В. О. Тулякова. Одеса : Юридична література, 2012. 424 с.
2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. Ст. 141.
3. Кримінальний кодекс Франції від 1992 р. (Code pénal. Dernière modification: 09/06/2018. URL: <http://codes.droit.org/CodV3/penal.pdf>.
4. Кримінальний кодекс Голландии 1881 р. : пер. с англ. И. В. Мироновой. СПб.: Юридический центр Пресс. 2000. URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242430&subID=100100457,100100458,100100510,100101139>.
5. Есаков Г. А. Уголовное право зарубежных стран : учеб. пособ. / Г. А. Есаков, Н. Е. Крылова, А. В. Серебникова. М. : Проспект, 2008. 336 с.

Черванчук Вікторія Валеріївна,

аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ОСІБ, ЯКІ ДАЮТЬ ПОЯСНЕННЯ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ

16 листопада 2017 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування» [1]. Однією із новел цього закону стало введення нового учасника кримінального провадження – іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування.

Частина 1 ст. 3 КПК України була доповнена пунктом 16-1, в якому вказується, що інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, – це особа, стосовно якої (в тому числі щодо її майна) здійснюються процесуальні дії, визначені КПК України.

Також п. 25 ч. 1 ст. 3, ч. 6 ст. 28, ч. 1 ст. 303 та ч. 1 ст. 308 КПК України було доповнено положеннями щодо участі у кримінальному провадженні нового учасника – іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування.

Як вказується, ці зміни є вагомим внеском у національне кримінальне процесуальне законодавство, адже з моменту набрання Законом чинності, якщо стосовно особи або її майна було проведено бодай одну процесуальну дію, тобто дію, передбачену КПК України, і це дає підстави вважати, що цим були обмежені її права чи законні інтереси, вона автоматично є учасником кримінального провадження [2].

Однак, на наш погляд, положення кримінального процесуального закону стосовно цього учасника кримінального провадження ще потребують системного узгодження та подальшого удосконалення, зважаючи, зокрема, на те, що, якщо відповідно до п. 16-1 ч. 1 ст. 3 КПК України інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, – це особа, стосовно якої (в тому числі щодо її майна) здійснюються процесуальні дії, визначені КПК України, то виникають запитання: чи будь-яка особа, відносно якої здійснюються процесуальні дії, визначені КПК України, є іншою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування? У чому основна відмінність цього учасника кримінального провадження від іншого учасника – третьої особи,

щодо майна якої вирішується питання про арешт (п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України) і т.п.?

Окрім того, невизначеність кримінального процесуального закону щодо правового статусу іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, на фоні лише визначення її поняття, створює умови для віднесення до числа таких учасників доволі невизначеного кола осіб із невизначеними правами та обов'язками.

Так, наприклад, Л. Ю. Слухай та Л. А. Чиж вважають, що до таких осіб можуть відноситися: статисти під час пред'явлення особи для впізнання; особи, щодо яких здійснюється досудове розслідування, проте про підозру їм ще не повідомлено; особи, в яких проводиться обшук; інші особи, які беруть участь в кримінальному провадженні [3]. Серед останніх можна вказати, зокрема осіб, які дають пояснення у кримінальному провадженні (ч. 8 ст. 95 КПК України).

Відповідно до чинної на цей момент редакції ч. 8 ст. 95 КПК України сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою пояснення, які не є джерелом доказів.

Однак, вже з 1 січня 2020 року відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року пояснення учасників кримінального провадження та інших осіб матимуть доказове значення у випадках, передбачених КПК України (ч. 8 ст. 95 КПК України у новій редакції), зокрема у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, а також за ухвалою слідчого судді, постановленою за клопотанням прокурора, – у кримінальному провадженні щодо злочину (ст. 298-1 КПК України) [4].

При цьому, як вказує Д. С. Васильков, незавершеним питанням реформування кримінального процесуального законодавства України залишається використання у ньому пояснення не тільки як невизначеного терміна, а і як невизначеної за своїм змістом процесуальної дії, внаслідок чого пояснення трактується і як дія, направлена на отримання інформації, що позбавлена процесуальної форми, і як документ, що може набувати доказового значення, і як суто інформацію, що може мати значення для кримінального провадження [5, с. 59].

У зв'язку із вищевказаним, питання належного унормування процесуального статусу особи, яка дає пояснення в кримінальному провадженні, набувають особливого значення.

Вважаючи за необхідне конкретизувати перелік прав та обов'язків інших осіб, права чи законні інтереси яких обмежуються під

час досудового розслідування, Л. Ю. Слухай та Л. А. Чиж вбачають два шляхи вирішення цього питання, зокрема: 1) ухвалення роз'яснення Верховним Судом щодо прав та обов'язків інших осіб, права чи законні інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування; 2) доповнення КПК України статтею із зазначенням вичерпного переліку прав та обов'язків інших осіб, права чи законні інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування, а також передбачення відповідальності за їх порушення. За аналогією зі статтями 56, 57 КПК України автори пропонують передбачити такі права іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування: 1) бути повідомленим про свої права та обов'язки; 2) заявляти відводи та клопотання; 3) за наявності відповідних підстав – на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та житла; 4) давати пояснення, показання або відмовитися їх давати; 5) оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду; 6) мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг; 7) давати пояснення, показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, безоплатно за рахунок держави користуватися послугами перекладача в разі, якщо він не володіє державною мовою чи мовою, якою ведеться кримінальне провадження; 8) знайомитися з матеріалами, які безпосередньо стосуються слідчих дій, які проводяться стосовно зазначених осіб; 9) застосовувати технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь, відповідно до вимог чинного законодавства; 10) одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення; 11) користуватися іншими процесуальними правами, а також такі обов'язки: 1) не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення; 2) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю [3].

За своїм змістом отримання пояснень від осіб представляє собою отримання відомостей, відображених у пам'яті людей, і подальше їх закріплення у письмовому документі, а значить воно є суміжним до такої слідчої (розшукової) дії, як допит. Відмінності між ними мають скоріше формально-юридичний характер і обумовлені більше особливостями нормативної регламентації, а не безпосереднім змістом.

Зважаючи на те, що з моменту набуття чинності вищевказаним Законом України пояснення учасників кримінального провадження та інших осіб матимуть доказове значення у випадках, передбачених КПК України [4], процесуальний статус осіб, які дають пояснення у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки, на наш

погляд, має бути аналогічним до процесуального статусу свідка у кримінальному провадженні з урахуванням особливостей провадження, встановлених главою 25 КПК України.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування : Закон України від 16 листоп. 2017 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2213-19>.

2. Іванець А. Довгоочікувані зміни до КПК // Взгляд юриста: юридический блог компании Jurimex [сайт]. URL: <http://jurblog.com.ua/2017/11/dovgoochikuvani-zmini-do-kpk/>.

3. Слухай Л. Ю., Чиж Л. А. Правовий статус іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/10630/17_%D0%A1%D0%BB%D1%83%D1%85%D0%B0%D0%B9%2C%20%D0%A7%D0%B8%D0%B6_356-359.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII. *Голос України*. URL: <http://www.golos.com.ua/article/316343>.

5. Васильков Д. С. Актуальні проблеми пояснення у кримінальному процесі України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2016. Вип. 2. Т. 3. С. 59–63.

Швец Андрій Володимирович,

аспірант кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ Ч. 1 СТ. 321 КК УКРАЇНИ, У ФОРМІ ДІЗНАННЯ

Кримінальним проступком є передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі [1].

Розслідування кримінального правопорушення за ч. 1 ст. 321 КК України здійснюється у формі дізнання. Суб'єктами уповноваженими

здійснювати розслідування за ч. 1 ст. 321 КК України відповідно до ч. 3 ст. 38 КПК України є: 1) підрозділи дізнання органів Національної поліції; або 2) уповноважені особи інших підрозділів вищезазначених органів [2].

Підрозділи дізнання є структурними підрозділами апарату центральних та територіальних органів Національної поліції; органів безпеки; органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; органів Державного бюро розслідувань; Національного антикорупційного бюро України, які відповідно до кримінального процесуального законодавства здійснюють досудове розслідування кримінальних проступків, віднесених до їх підслідності.

Начальником підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань є керівник органу дізнання. В разі відсутності підрозділу дізнання, повноваження керівника органу дізнання покладаються на керівника органу досудового розслідування (ч. 2. ст. 38 КПК України) [2]. Керівник органу дізнання зобов'язаний застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування (ч. 5 ст. 38 КПК України). На відміну від керівника органу досудового розслідування, закон не наділяє керівника органу дізнання правом здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків, користуючись повноваженнями дізнавача (п. 6 ч. 2 ст. 39, ст. 39-1 КПК України).

Статус дізнавача визначений у ст. 40-1 КПК України. Дізнавачем є службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, у випадках, установлених КПК України, уповноважена особа іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків (п. 4-1 ст. 3 КПК України) [2].

Дізнавач, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК України, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення дізнавача (ч. 5 ст. 40-1 КПК України). Таким чином, дізнавач наділений правом приймати рішення через власне внутрішнє переконання, ґрунтуючись на положеннях ст. 2 КПК України за винятком випадків, коли закон передбачає отримання згоди прокурора чи слідчого судді.

Дізнавач при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого (ч. 1 ст. 40-1 КПК України). Слід зауважити, що дізнавач користується повноваженнями слідчого лише в межах досудового розслідування кримінальних проступків. Якщо при здійсненні дізнання буде встановлено, що особа вчинила злочин, дізнавач за погодженням із прокурором надсилає матеріали кримінального провадження керівнику органу досудового розслідування з урахуванням підслідності (ч. 4 ст. 218 КПК України). У той же час, дізнавач наділений особливими (притаманними лише йому) повноваженнями, такими як:

1) починати дізнання за наявності підстав, передбачених КПК України (п. 1 ч. 2 ст. 40-1, ч. 1 ст. 214, ст. 298 КПК України);

2) проводити огляд місця події (п. 2 ч. 2 ст. 40-1, ч. 3 ст. 214 КПК України), обшук затриманої особи (п. 2 ч. 2 ст. 40-1, ч. 3 ст. 214, ч. 6 ст. 298-2 КПК України), опитувати осіб (п. 2 ч. 2 ст. 40-1, ч. 3 ст. 214 КПК України), вилучати знаряддя і засоби вчинення правопорушення, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку або виявлені під час затримання (п. 2 ч. 2 ст. 40-1, ч. 3 ст. 214, ст. 298-3 КПК України), а також проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, установлених КПК України (п. 2 ч. 2 ст. 40-1, ч. 3 ст. 214, ст. 300 КПК України);

3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, КПК України, відповідним оперативним підрозділам (п. 3 ч. 2 ст. 40-1, ч. 1, 2 ст. 41 КПК України);

4) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій (п. 4 ч. 2 ст. 40-1, ст. 300, ч. 3 ст. 214 КПК України);

5) повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру у вчиненні кримінального проступку (п. 5 ч. 2 ст. 40-1, ст. 298-4 КПК України);

6) за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження (п. 6 ч. 2 ст. 40-1, ст. 301 КПК України);

7) приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК України, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених статтею 284 КПК України (п. 7 ч. 2 ст. 40-1, ст.ст. 284, 298-5 КПК України);

8) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України (п. 8 ч. 2 ст. 40-1, ст. 214 КПК України) [3, с. 13–14].

Дізнавач зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються в письмовій формі (ч. 3 ст. 40-1 КПК

України, наказ Генеральної прокуратури України № 51 від 28 березня 2019 р. «Про затвердження Порядку організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні»), а також він несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення дізнання (ч. 1 ст. 40-1 КПК України).

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон від 22 листоп. 2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 12 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.

3. Досудове розслідування кримінальних проступків: метод. рек. / С. С. Чернявський, М. С. Цуцкірідзе, В. В. Бурлака та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 160 с.

Шмерего Олександр Борисович,

завідувач відділу досліджень з питань безпеки життєдіяльності, пожежно-технічних і електротехнічних досліджень лабораторії інженерно-технічних видів досліджень Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України

РОЗШИРЕННЯ ГАЛУЗІ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПОЖЕЖНО- ТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ТА ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Здебільшого, при проведенні судових пожежно-технічних експертиз, замовників їх проведення цікавлять питання щодо місцезнаходження осередку пожежі та причини її виникнення, але останнім часом все частіше ставляться питання на вирішення згаданої експертизи щодо дотримання вимог пожежної безпеки, ефективності дій пожежних підрозділів під час гасіння пожеж, при проведенні пожежно-рятувальних робіт тощо [1, 3].

У зв'язку з цим співробітниками НДУІСЕ МЮ проводиться наукова робота за темою: «Розробка методики з теоретичних та практичних основ проведення судових пожежно-технічних експертиз».

Зазначена Методика має охоплювати більш широкий спектр вирішуваних питань.

Пожежно-технічна експертиза – це процес дослідження явищ, процесів та матеріальних об'єктів, пов'язаних з горінням, виниклими пожежами, застосуванням пожежно-рятувального обладнання, що

використовується для їх гасіння, відповідності прийнятих рішень нормативним вимогам щодо дій пожежно-рятувальних підрозділів, елементів і систем протипожежної автоматики та виявлення обставин виникнення горіння, динаміки пожеж, розвитку і їх поширення, відповідності досліджуваних об'єктів вимогам будівельних та пожежних норм, технологічних регламентів виробничих процесів, на предмет відповідності прийнятих конструктивних рішень щодо застосованої протипожежної автоматики у цих процесах, виробленої продукції на предмет її стійкості до виникнення і поширення пожеж, у тому числі із застосуванням стандартизованих методів випробування на вогнестійкість.

Ці дослідження проводяться фахівцями (експертами), які володіють спеціальними знаннями у галузі дослідження обставин виникнення і поширення пожеж та дотримання вимог пожежної безпеки з метою встановлення фактичних даних, які цікавлять замовника проведення експертизи (експертного дослідження) із використанням експертних атестованих методик та зареєстрованих в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України, літератури рекомендованої для використання при проведенні судових експертиз, інших інформаційних джерел, необхідних для вирішення поставлених питань.

Основними завданнями пожежно-технічної експертизи є встановлення із застосуванням спеціальних знань механізму виникнення пожежі (горіння), процесу її розвитку і способів застосованих при гасінні, визначення явищ, процесів, умов виникнення пожежі, визначення обставин, які передували виникненню пожежі та сприяли її розповсюдженню, встановлення відповідності до нормативних вимог оперативного тактичних дій щодо гасіння пожежі, у тому числі із застосуванням сил і засобів пожежно-рятувальних підрозділів, встановлення відповідності протипожежного стану об'єкта, технологічного процесу, виробленої продукції тощо вимогам протипожежних норм і правил, а також встановлення причинного зв'язку між недотриманням вимог пожежної безпеки з виниклою пожежею та невідповідністю дій пожежно-рятувальних підрозділів вимогам нормативних документів, що призвело до поширення виниклої пожежі, з встановленням причинного зв'язку між не вжитими відповідними заходами органів, що здійснюють наглядово-контрольні функції щодо дотримання вимог пожежної безпеки на об'єктах, які ними перевірялись, у тому числі коли на такому об'єкті сталася пожежа.

Виходячи із наведеного у вказаній Методиці визначено нову редакцію предмета пожежно-технічної експертизи, об'єктів досліджень та завдань, які ця експертиза має вирішувати.

У зв'язку з вищенаведеним при призначенні пожежно-технічної експертизи особа, що її призначає, має правильно сформулювати питання, які потребують вирішення. Поставлені на вирішення питання повинні бути конкретними і безпосередньо пов'язаними з подіями, стосовно якої проводиться досудове розслідування або з'ясування її обставин, зокрема у тих випадках, коли проводяться експертні дослідження. Нерідко, коли з місця пожежі практично не вилучені ніякі матеріальні об'єкти, експерту надаються матеріали справи, і ставиться тільки одне питання: «Яка причина пожежі?». Це значно ускладнює роботу експерта тому, що він, у такому випадку мусить займатися аналізом слідчих версій і показань свідків, що перебуває на межі використання спеціальних знань і оцінки ситуації в галузі знань юриспруденції - що експерту робити заборонено. Експертні висновки в подібних випадках можуть не мати достатнього доказового значення [3].

Список використаних джерел

1. Методика огляду місця пожеги / Пракшин Ю. К., Зернов С. И. 1988, К. : РІО МВД УССР (р/код у реєстрі методик судових експертиз МІО України, 10.8.14).
2. Пожарно-техническая экспертиза / А. И. Федотов и др. М. : Стройиздат, 1986. 271 с.
3. Анисимов А. С. Рекомендации по выявлению причин пожаров. К. : РІО МВД УССР, 1979. 104 с.

Шевченко Тетяна Володимирівна,
доцент кафедри оперативної розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ОРГАНІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ, АНАЛІЗУ РИЗИКІВ ТА КОМУНІКАЦІЇ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Сучасний кримінальний світ продовжує невпинно винаходити і одразу втілювати в життя різноманітні схеми, що дозволяють безкарно викрадати бюджетні кошти, вчиняти шахрайство з фінансовими ресурсами, злочини, пов'язані з наркобізнесом, торгівлею людьми. Поширюються та набувають високих кількісних показників кримінальні діяння насильницького і корисливо-насильницького спрямування, що завдають значної шкоди як окремим громадянам, так і суспільству, і державі загалом.

Окрім того, вже більше п'яти років наша країна здійснює постійну протидію відкритій військовій агресії Російської Федерації,

яка анексувала Автономну Республіку Крим, окупувала частину Донбасу і продовжує вести загарбницьку війну на нашій суверенній території.

Усе це неминуче криміналізує українське суспільство. Зростає кількість злочинів, що вчиняються з більшою жорстокістю, зухвалістю та з використанням незаконно придбаної зброї та боєприпасів.

У таких умовах законна та ефективна робота працівників поліції в цілому та кримінального блоку, зокрема, є запорукою спокою та ефективної боротьби зі злочинністю в державі.

Підрозділи кримінальної поліції завжди відігравали та відіграють важливу роль у боротьбі із злочинністю. Це особлива оперативно-розшукова інституція, якій властиві спеціальні форми та засоби виявлення і документування кримінальних діянь, що дозволяють ефективно протидіяти злочинності.

Разом з тим вважаємо, що доцільно було б створити підрозділ, який би здійснював стратегічне планування та комунікацію у сфері боротьби зі злочинністю. Відтак повинна існувати продумана цілісна система професійної взаємодії по формуванню відповідних знань, вмінь і навичок необхідних для здійснення ефективної роботи по взаємодії між всіма оперативними підрозділами кримінального блоку Національної поліції України з метою її оптимізації та пришвидшення прийняття важливих рішень.

На даний час у різних державних органах наявні різноманітні аналітичні підрозділи, які виконують завдання у сфері аналізу та створюють накопичувальні бази даних.

Так, тільки різними підрозділами поліції наповнюються та підтримуються в актуальному стані наступні бази (банки) даних Міністерства внутрішніх справ, стосовно:

- осіб, щодо яких поліцейські здійснюють профілактичну роботу;
- виявлених кримінальних та адміністративних правопорушень, осіб, які їх учинили, руху кримінальних проваджень; обвинувачених, обвинувальний акт щодо яких направлено до суду;
- розшуку підозрюваних, обвинувачених (підсудних) осіб, які ухиляються від відбування покарання або вироку суду;
- розшуку осіб, зниклих безвісти;
- установлення особи невідомих трупів та людей, які не можуть надати про себе будь-яку інформацію у зв'язку з хворобою або неповнолітнім віком;

- зареєстрованих в органах внутрішніх справ кримінальних або адміністративних правопорушень, подій, які загрожують особистій чи публічній безпеці, надзвичайних ситуацій;

- осіб, затриманих за підозрою у вчиненні правопорушень (адміністративне затримання, затримання згідно з дорученнями органів правопорядку, затримання осіб органами досудового розслідування, адміністративний арешт, домашній арешт);

- осіб, які скоїли адміністративні правопорушення, провадження у справах за якими здійснюється поліцією;

- зареєстрованих кримінальних та адміністративних корупційних правопорушень, осіб, які їх учинили, та результатів розгляду цих правопорушень у судах;

- іноземців та осіб без громадянства, затриманих поліцією за порушення визначених правил перебування в Україні;

- викрадених номерних речей, цінностей та іншого майна, які мають характерні ознаки для ідентифікації, або речей, пов'язаних із учиненням правопорушень, відповідно до заяв громадян;

- викрадених (втрачених) документів за зверненням громадян;

- знайдених, вилучених предметів і речей, у тому числі заборонених або обмежених в обігу, а також документів з ознаками підробки, які мають індивідуальні (заводські) номери;

- викрадених транспортних засобів, які розшуковуються у зв'язку з безвісним зникненням особи, виявлених безгосподарних транспортних засобів, а також викрадених, втрачених номерних знаків;

- виданих дозвільних документів у сфері безпеки дорожнього руху та дозволів на рух окремих категорій транспортних засобів;

- зброї, що перебуває у володінні та користуванні фізичних і юридичних осіб, яким надано дозвіл на придбання, зберігання, носіння, перевезення зброї;

- викраденої, втраченої, вилученої, знайденої зброї, а також добровільно зданої зброї із числа тієї, що незаконно зберігалася;

- ряд інших бази даних, що формуються різними підрозділами кримінальної поліції в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності відповідно до закону;

- забезпечується збирання, накопичення мультимедійної інформації (фото, відео-, звукозапис) та біометричних даних (дактилокартки, зразки ДНК);

- у Департаменті протидії наркозлочинності аналізується інформація, пов'язана з наркозлочинами;

- у Департаменті карного розшуку – інформація щодо загальнокримінальної злочинності тощо.

Однак, у зв'язку з відсутністю належної взаємодія між всіма державними органами щодо обміну аналітичною інформацією та єдиної системи зі збирання, накопичення, а також її систематизації інколи можливі випадки невідповідності цієї інформації загальним критеріям її оцінювання, до яких відносять:

Актуальність. Інформація може стосуватися різноманітних галузей. Така інформація має бути не застарілою, адже інформаційний продукт є річчю «швидкокопсувною».

Важливість. Інформація буде відповідати критерію важливості, якщо вона є релевантною, змістовною, тобто відповідає завданню, має зв'язок зі стратегічним напрямом роботи. Важливість інформації може бути визначена трьома категоріями: а) відомості, які потребують негайного реагування; б) відомості, які не потребують негайного реагування, але мають суттєве значення для прийняття подальших стратегічних рішень; в) відомості, які на даний момент безпосередньо не впливають на прийняття рішень, але мають довідковий характер та при належному підході можуть бути використані для вирішення проміжних завдань.

Достовірність. Це критерій, який визначає об'єктивність інформації, тобто її відповідність дійсності. Цей факт визначається за принципом верифікації, тобто осмислення можливості його існування взагалі. Достовірність може встановлюватися пошуком відповідей на такі запитання: чи можливий є факт взагалі?; чи не суперечить отримана інформація самій собі?; як співвідноситься нова інформація із тою, що вже відома?; якщо нова інформація не співвідноситься з існуючою, то яка з них є достовірною? Достовірність залежить від надійності джерела здобутої інформації.

Корисність. Такий критерій визначає прийнятність інформації для вирішення конкретних завдань. Зрозуміло, що отримана інформація може мати довідковий, загальний характер. Але таке узагальнення авжди стосується головного об'єкту впровадження.

Своєчасність. Інформація повинна бути корисною саме у теперішній час, якщо вона потребує негайного реагування.

Повнота (комплектність). Такий критерій визначатиме наскільки інформація з'ясовує та описує проблему, подію чи явище. Він окреслює, чи встановлено вичерпний перелік складових, наявність яких є достатньою для прийняття відповідного рішення.

Безперервність. Інформація не може бути дискретною, разовою. Висвітлення тих чи інших процесів та подій має носити постійний, безперервний, циклічний характер.

Прогностичність. Це комплексний критерій. Він передбачає властивість інформації сприяти визначенню ймовірних тенденцій та перспектив розвитку ситуацій. В свою чергу, прогнозування є процесом неоднорідним та охоплює: а) прогнози, як імовірнісні твердження про майбутні події та процеси з відносним великим ступенем ймовірності; б) передбачення, як самоочевидні (не імовірнісні) твердження про майбутні події та процеси, що ґрунтуються на абсолютній достовірності; в) антиципації, як логічно сконструйовані моделі майбутнього з досі не визначеним ступенем ймовірності; г) сценарії, які не передбачають майбутнього, а лише формують його варіанти.

Окрім того, необхідно відмітити, що аналітична робота не може здійснюватися окремо від інформаційної. В процесі аналізу інформації постійно виникають нові обставини та необхідність додаткового отримання інформації. Інформація є основою, фундаментом для аналітики та подальшого прогнозування.

Разом з тим, постає питання захисту накопиченої інформації, оскільки поняття інформаційної безпеки включає в себе з одного боку забезпечення якісного інформування громадян та комунікації. Саме тому необхідно звернути увагу на забезпечення високого рівня захисту інформації, що накопичується оперативними підрозділами.

Таким чином, можемо зробити висновок, що рішення цієї комплексної проблеми дозволить захистити інтереси суспільства і держави, а також сприяти реалізації права громадян на отримання всебічної та якісної інформації.

Цього можна досягнути завдяки:

1. Здійсненню системного аналізу організації інформаційно-аналітичного забезпечення Національної поліції України та визначенню специфіки її функціонування;

2. Введення єдиної методології, а також системи збору й обліку інформації, що буде використовуватися працівниками поліції залежно від поставлених завдань;

3. Ухвалення на державному рівні єдиних методичних рекомендацій щодо ведення інформаційно-аналітичної діяльності за єдиним зразком правоохоронних органів розвинутих країн, які надають свої звіти до ООН;

4. Створення єдиної загальної накопичувальної бази даних, яка буде давати змогу оперативно отримувати інформацію під час здійснення Національної поліції України аналітичних заходів;

5. Розробка теоретичних основ забезпечення безпеки інформації;

6. Створення системи органів, відповідальних за безпеку інформації;
7. Вирішення проблеми керування захистом інформації і її автоматизації;
8. Створення нормативно-правової бази, що регламентує рішення всіх завдань забезпечення безпеки інформації;
9. Організація підготовки відповідних фахівців;
10. Створення на базі Національної поліції України підрозділ, який буде мати доступ до цієї єдиної державної бази даних та матиме можливість аналізувати отриману інформацію з майбутнім здійсненням прогнозування ризиків виникнення та розвитку певного виду злочинності.

Юріков Олександр Олександрович,

старший інспектор відділення організації служби Київського центру первинної професійної підготовки «Академія поліції» (м. Київ) Національної академії внутрішніх справ

ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

В останні роки в Україні проводиться правова реформа, яка стосується всіх сфер діяльності країни. Не є виключенням і процесуальна діяльність органів досудового розслідування. В Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК) були внесені зміни щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень [1, 2]. З 01 січня 2020 року досудове розслідування кримінальних проступків буде здійснюватися дізнавачами згідно з положеннями глави 25-ї та загальними правилами, які передбачені положеннями КПК України. Керівництво дізнавачами здійснюватимуть керівники органу дізнання (ст. 39-1 КПК). Тому визначення суб'єктів доказування під час розслідування кримінальних проступків є актуальним.

Перед тим, як розглядати питання щодо визначення поняття та класифікації суб'єктів доказування під час розслідування кримінальних проступків, необхідно з'ясувати, що собою являє кримінальне процесуальне доказування. Поняття «суб'єкт доказування» та класифікації суб'єктів доказування, поняття «доказування» визначено на законодавчому рівні, так, відповідно до ч. 2 ст. 91 КПК України, доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Для того, щоб класифікувати суб'єкти доказування, спочатку необхідно визначити поняття «суб'єкт доказування».

В.Т. Нор зазначає, що суб'єкт доказування це органи та особи, які або зобов'язані здійснювати доказування (збирають, перевіряють, оцінюють докази) і є відповідальними за нього, або мають право на активну участь в процесі доказування, маючи при цьому свої охоронювані законом інтереси [4, с. 86].

Схожу думку має С.М. Стахівський, який зазначав, що суб'єкт доказування – це державні органи і посадові особи, на яких законом покладено обов'язок щодо збирання, перевірки, оцінки доказів та їх процесуальних джерел, обґрунтування рішень, прийнятих у процесу кримінально-процесуального доказування, а також інші особи, які вправі брати участь в цій діяльності [6, с. 40].

Враховуючи вищевказані погляди, зазначимо, що суб'єкти доказування під час розслідування кримінальних проступків – це державні органи та посадові особи, на яких законом покладено обов'язок щодо збирання, перевірки та оцінки доказів в рамках розслідування кримінальних проступків, а також інші особи, які вправі брати участь у такій діяльності.

Визначивши поняття суб'єктів доказування під час розслідування кримінальних проступків, перейдемо до проблеми їх класифікації.

В юридичній літературі класифікують суб'єкти доказування під час розслідування кримінальних правопорушень за такими критеріями: за функціональним критерієм, за відношенням суб'єктів до обов'язку доказування, за порядком отримання інформації про обставини і мету доказування, за процесуальними інтересами.

Варто зазначити, що у процесуальній літературі немає єдності думок щодо класифікації суб'єктів доказування в кримінальному провадженні. Так, В.М. Тертишник та С.В. Слінько виділяють лише одну групу суб'єктів доказування в кримінальному процесі, зокрема – це органи дізнання, слідчий, прокурор і суд за участю інших суб'єктів кримінально-процесуальних відносин [7, с. 52].

Р. Ю. Савонюк поділяє суб'єктів кримінально-процесуального доказування на три групи: 1) державні органи та службові особи, на яких законом покладено обов'язок доказування; 2) особи, які мають право брати участь у доказуванні; 3) особи, які притягуються або залучаються до участі у доказуванні за рішенням органів і службових осіб, які здійснюють процесуальну діяльність у зв'язку з розслідуванням справи [5].

Г. М. Мамка пропонує таку класифікацію: 1) суб'єкти кримінально-процесуального доказування зі сторони обвинувачення – прокурор, слідчий, начальник слідчого відділу, особа, яка провадить дізнання, потерпілий, цивільний позивач, їх представники та законні

представники; 2) суб'єкти кримінально-процесуального доказування зі сторони захисту – підозрюваний, обвинувачений, підсудний, їх захисники, законні представники, цивільний відповідач, його представник; 3) суд як орган, що здійснює правосуддя і вирішує справу по суті [3, с. 6].

Слушною, на наш погляд, є позиція тих вчених-правників, які виділяють дві класифікаційні групи суб'єктів доказування: 1) державні органи та посадові особи, на які покладено обов'язок здійснювати доказування; 2) особи, які мають право брати участь у процесі доказування. Таку класифікацію підтримують В. Т. Нор [4, с. 86], Л. Д. Удалова [8, с. 29; с. 134] та ін.

Спірним залишається питання щодо ролі суду у процесі доказування.

Проте, враховуючи що відповідно до ч. 1 ст. 22 КПК України кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, суд виступає арбітром між сторонами захисту та обвинувачення, здійснює функцію правосуддя, а тому визначати суд суб'єктом доказування в кримінальному провадженні, є недоцільним.

Отже, враховуючи вищевикладене, суб'єктами доказування під час розслідування кримінальних проступків є державні органи та посадові особи, на яких законом покладено обов'язок щодо збирання, перевірки та оцінки доказів в рамках розслідування кримінальних проступків, а також інші особи, які вправі брати участь у такій діяльності, а класифікувати їх слід на: 1) державні органи та посадові особи, на які покладено обов'язок здійснювати доказування в рамках розслідування кримінальних проступків та 2) особи, які мають право брати участь у процесі доказування в рамках проведення розслідування кримінальних проступків.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*, 2013. № 9–13. Ст. 88. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : від 22 листоп. 2018 р. № 2617-VIII. *Відомості Верховної Ради України*, 2019. № 17. Ст. 71. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.

3. Мамка Г. М. Начальник слідчого відділу як суб'єкт кримінально-процесуального доказування : автореф. Київ, 2012. 16 с.

4. Нор В. Т. Проблеми теорії і практики судових доказів. Львів: Видавництво при Львівському державному університеті видавничого об'єднання «Вища школа», 1978. 112 с.

5. Савонюк Р. Ю. Суб'єкти доказування в кримінальному процесі й проблеми їх класифікації. *Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України*. 1999. № 3. 113–120 с.

6. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монографія. Київ : НАВСУ, 2005. 272 с.

7. Тертышник В. М. Теория доказательств : учеб. изд. / В. М. Тертышник, С. В. Слинько. Харків : Арсис, 1998. 256 с.

8. Удалова Л. Д., Рибалка О. В. Суб'єкти кримінально-процесуального доказування : навч. посіб. О. В. Рибалка. Київ : КНТ, 2012. 160 с.

Новачук Сергій Андрійович,

аспірант кафедри криміналістики та
судової медицини Національної
академії внутрішніх справ

ДОПИТ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ВИМОГ РЕЖИМУ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Допит традиційно і справедливо вважається одним з основних засобів отримання доказів та іншої інформації, що має значення для провадження. Водночас, при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України він має певну специфіку.

Насамперед, йдеться про обстановку злочинної діяльності та особу правопорушника. Так, злочин вчиняється в зоні відчуження, досудове розслідування проводиться відповідним територіальним органом Національної поліції, більшість осіб, які вчиняють злочин не вдаються до активної протидії розслідуванню. Загальна ситуація досудового розслідування має помітні ознаки обмеженої або закритої системи, де правопорушники часто мають певний зв'язок з зоною відчуження (проживають на суміжних територіях, працюють, працювали раніше в зоні відчуження тощо), а слідчі мають досвід розслідування таких правопорушень та обізнані про особливості функціонування зони відчуження. Ці чинники впливають на загальну тактику розслідування і на тактику проведення слідчих (розшукових) дій зокрема.

На відміну від інших кримінальних правопорушень, свідками (очевидцями) учинення злочину у даному випадку малоімовірно можуть бути випадкові особи (хоча, можна припустити що свідком може стати інший правопорушник або особа, яка перебуває в зоні відчуження на законних підставах (працівники підприємств,

відвідувачі), тому допит очевидців зазвичай не проводиться, а про спосіб учинення злочину допитується правопорушник.

У якості свідків, залежно від обставин провадження, можуть бути допитані:

особи, яким правопорушник повідомляв про намір проникнення до зони відчуження та переміщення предметів злочинного посягання або яким відомо про такий намір від інших осіб;

особи, яких правопорушник схилив до спільного учинення злочину;

особи, які надавали знаряддя вчинення злочину. Їм могло бути відомо або невідомо про намір злочинця використання певного предмета у якості знаряддя;

особи, які придбали радіаційно забруднені предмети не знаючи про їх походження або злочинець залишив такі предмети на зберігання;

особи, яким не було відомо про вчинення злочину, проте вони вчиняли певні дії на виконання злочинного задуму (наприклад, перевезення предмета злочинного посягання, який був схований злочинцем у транспортному засобі без відома власника);

працівники, керівники підприємств, якщо особа там працює;

сусіди по гуртожитку, співробітники та ін.

Предмет допиту визначається обставинами розслідування та слідчою ситуацією, але у будь-якому випадку має бути спрямований на встановлення співучасників злочину, інші факти протиправної поведінки, з'ясування способу учинення злочину.

Окрему категорію допитуваних становлять представники органів державної влади, які здійснюють несення служби на території зони відчуження: Держприкордонслужба, Національна поліція.

Ці органи (підрозділи) виконують завдання у межах зони та періодично здійснюють спільне несення служби на визначених маршрутах, по зовнішньому периметру зони, на КПІ (на постах Національної поліції), у прилеглих до зони акваторіях річок. Органи (підрозділи) Держприкордонслужби інформують про виявлення ознак порушення (підготовки до порушення) правового режиму у ЗВІБ(О)В та інші дані обстановки, що можуть впливати на виконання завдань з контрольно-пропускового режиму під час в'їзду/виїзду з таких зон, публічної (громадської) безпеки і порядку на територіях ЗВІБ(О)В.

Згаданих осіб допитують про час, місце і характер виконуваних завдань, обставини виявлення правопорушення (правопорушника), затримання правопорушника, його поведінку та пояснення, чи чинив опір, як пояснив своє перебування у зоні і його мету, з'ясовують спосіб

дій, шлях потрапляння до зони (виходу з неї), характеристики предмета злочинного посягання, які документи були складені.

Крім того, доцільно допитати осіб, які здійснюють радіаційний контроль. Під час допиту потрібно з'ясувати за яких обставин проводилась перевірка особи і які предмети були предметом перевірки (транспортний засіб, вантаж особисті речі), де проводилось вимірювання (оглядовий майданчик, КПП, прохідна), чи було поставлено відмітку у (штамп) у перепустці про наслідки радіаційного контролю, який запис було внесено до журналу радіаційного контролю, кого і у який спосіб було інформовано про виявлене перевищення контрольних рівнів допустимих показників (потужність дози), чи складено протокол вимірювань (якщо перевищено рівень радіаційного забруднення).

На практиці поширена ситуація, коли особу затримано на території зони відчуження при здійсненні спроби переміщення предмета злочинного посягання за межі зони. Часто допит проводиться у безконфліктній ситуації, тому основними завданнями є встановлення обставин затримання правопорушника, способу проникнення до зони відчуження, обізнаності про предмети злочинного посягання, що є на території зони, їх наявності, місцезнаходження у певному місці, доступності, планів щодо переміщення за межі зони, майбутнього розпорядження, та деталізація інших фактів, що цікавлять слідство.

Конфліктна ситуація переважно виникає у випадку учинення злочину групою осіб та/або за участю службових осіб. Зміст показань та поведінка допитуваних визначається метою уникнення відповідальності, роллю учасника злочинної діяльності, реальністю впливу на інших учасників, можливостями приховування фактів і обставин, що стосуються злочинної події та ін.

Слід враховувати, що такі особи зазвичай обізнані про особливості та недоліки фізичної охорони зони відчуження, організацію охорони публічного порядку, практику притягнення до відповідальності (кримінальної, адміністративної), мають зв'язки у правоохоронних органах та інших установах, можуть здійснювати вплив (тиск) на свідків.

Допит службових осіб, які вчинили кримінальне правопорушення має бути орієнтований на встановлення повної картини злочинної діяльності та всіх її учасників, адже у такому випадку, вчинити злочин одноосібно мало ймовірно. Службові особи мають бути допитані про перелік і зміст їх обов'язків, порядок несення служби.

За показаннями допитуваних потрібно максимально відтворити модель злочинної діяльності та з'ясувати місце і роль кожного її учасника. Перелік запитань може конкретизуватися із урахуванням рекомендацій, що розроблені для розслідування злочинів у сфері службової діяльності.

Князєв Сергій Миколайович,

здобувач Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ПРОВЕДЕННЯМ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ: АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Головне покликання судового контролю над здійсненням негласних слідчих дій полягає у створенні додаткових гарантій обґрунтованості рішення, що приймає суб'єкт розслідування. Однак у різних державах обсяги такого контролю та його співвідношення з прокурорським різняться. На пострадянському просторі державою-лідером у цьому контексті є Латвія. У цій країні всі 11 передбачені КПК таємні дії (контроль легальної кореспонденції; контроль засобів зв'язку; контроль даних, що знаходяться в електронній інформаційній системі; контроль вмісту трансльованих даних; аудіоконтроль місця або особи; відеоконтроль місця; спостереження і стеження за особою; спостереження за об'єктом; спеціальний слідчий експеримент; отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження, у спеціальний спосіб; контроль злочинної діяльності) проводяться виключено з дозволу суду (ст. 212) [1].

У Грузії функції суддівського контролю на етапі досудового розслідування здійснює «суддя-магістрат». С. Г. Коновалов у своєму дослідженні висловлює думку про те, що грузинський інститут судді-магістрата утворений не за германським, а за англо-американським зразком. Проте магістрат у США, стверджує автор, – це не просто суб'єкт досудового розслідування, який контролює репресивну діяльність поліції, а особлива ланка судової системи. При цьому сфера його діяльності виходить за межі не лише досудового слідства, а й кримінального процесу загалом. У Грузії ж цим терміном позначають суддю районного суду, сфера діяльності якого обмежена конкретною судовою дільницею [2, с. 131].

Звертаючись до країн романо-германської правової системи, інститут слідчого судді широко застосовують у Франції, Швейцарії, Італії, Бельгії і Нідерландах. КПК цих країн запроваджено процесуального суб'єкта – слідчого суддю, який, не приймаючи справу до свого провадження, вирішує питання, пов'язані з досудовим розслідуванням, включаючи санкціонування проведення негласних слідчих дій [3, с. 53].

Австрійське кримінально-процесуальне законодавство також включає інститут слідчого судді. Так, відповідно до вимог § 149-б розділу V КПК Австрії, рішення про контроль за передачею повідомлень за допомогою засобів зв'язку приймається судом першої інстанції, який здійснює нагляд за провадженням дізнання і слідства. Водночас у невідкладних випадках таке рішення може бути прийняте одноособово слідчим суддею з подальшим отриманням дозволу суду першої інстанції [4, с. 100]. Необхідно також зауважити, що внаслідок впровадження реформи 2008 р. повноваження слідчого судді значно звужились і у практиці цієї країни переважає прокурорський нагляд, адже більшість його дій не вимагають дозволу судді.

У країнах англосаксонської правової сім'ї, зокрема, Великій Британії та США, судовий контроль є складовою системи «стримувань та противаг» згідно принципу поділу влади. У цих країнах судовий контроль у кримінальному процесі виступає складовою загальної системи судового нагляду.

Крім власне суддівського, у США існує процедура отримання внутрішньовідомчих дозволів на проведення низки негласних слідчих дій. Прокурори і слідчі, які з дозволу суду здійснюють записи телефонних розмов та відеозаписи, повинні чітко дотримуватись положень федерального Закону про перехват інформації, що проходить через дротові або електронні системи зв'язку. Крім цього, у правоохоронних органів, наприклад ФБР, є суворі інструкції щодо отримання внутрішньовідомчих дозволів, які необхідні або перед наданням до суду клопотання про видання санкції на прослуховування телефонних розмов, або до початку легендованої операції. Протягом всієї легендованої операції співробітники правоохоронних органів перебувають у постійному зв'язку з федеральним прокурором, відповідальним за її проведення [5, с. 91].

Контроль за проведенням негласних слідчих дій у Великій Британії також не обмежується одноосібним наданням відповідного дозволу та залежить від виду здійснюваного заходу. Постанову про виїмку кореспонденції надає особисто Міністр внутрішніх справ. Крім того, контрольні функції у цьому напрямі покладено на

Уповноваженого з перехоплення даних (Interception of Communications Commissioner) та спеціальний орган – Трибунал з слідчих повноважень (Investigatory Powers Tribunal). Санкціонувати інтрузивне спостереження у Великій Британії може відповідний міністр або спеціально уповноважені посадові особи, перелік яких визначений законом. До них, зокрема, належать шефи відповідних органів поліції, Генеральний директор Національного кримінального агентства тощо. Дозвіл на проведення моніторингу банківських операцій у даній країні надається або Судом Корони (Crown Court), або Верховним судом залежно від характеру розслідування [6, с. 291–298].

Аналіз зарубіжного досвіду реалізації судового контролю за здійсненням негласних слідчих дій засвідчив, що загалом його стандарти в Україні максимально наближаються до рівня міжнародних. Однак, разом із безумовними досягненнями у цьому напрямі, можна констатувати наявність низки недоліків та проблем, що супроводжують імплементацію даного інституту в нашій країні, які вже знайшли певні шляхи вирішення у кримінально-процесуальній практиці інших країн. Вважаємо, що переважна більшість ускладнень пов'язана насамперед з тим, що у вітчизняній правосвідомості «слідчий суддя» ще не сприймається в якості окремого суб'єкта судової ланки, діяльність якого спрямована на реалізацію одного з найважливіших завдань кримінального судочинства – дотримання прав людини під час розслідування.

Отже, вивчення практики здійснення судового контролю за проведенням негласних слідчих дій, а також наукових джерел з даної проблематики, дало змогу назвати проблеми, характерні для вітчизняної практики:

по-перше, несприйняття слідчого судді як автономного елемента судової ланки та поєднання контрольних функцій з іншими напрямками судової діяльності, а відтак – надмірне збільшення навантаження на суддів, недотримання термінів розгляду клопотань тощо (у цьому сенсі позитивним уявляється досвід Молдови, судова система якої була доповнена «суддею з кримінального переслідування» як автономного елемента, що є незалежним по відношенню до інших правоохоронних органів та судових інстанцій);

по-друге, відсутність відповідної підготовки слідчих суддів, а також чітко встановлених вимог для призначення на виконання таких функцій, які є вкрай необхідними, зважаючи на високий ступінь довіри та відповідальності слідчого судді як гаранта дотримання прав і свобод людини (у багатьох країнах законодавчо закріплені вимоги до

кандидатів на посаду слідчого судді та передбачена їх окрема попередня підготовка);

по-третє, недостатня обізнаність слідчих та прокурорів із положеннями КПК України щодо мети негласних слідчих (розшукових) дій, необхідності обґрунтування у клопотаннях про проведення таких дій неможливості отримання відомостей іншим чином, а також про недостатнє розуміння винятковості застосування зазначених дій з урахуванням конституційних вимог Конституції.

Незважаючи на ускладнення, що виникають під час упровадження та реалізації функції судового контролю за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій, значення даного інституту важко переоцінити. Вкрай важливо, що судді досудового слідства працюють за єдиними правилами і стандартами кримінального процесу, зокрема, враховуючи пріоритет захисту прав людини під час санкціонування негласної діяльності правоохоронних органів, що пов'язана з обмеженням приватних прав людини під час кримінального переслідування. Крім того, провідною ідеєю функціонування інституту слідчого судді є його незалежність, адже на протигагу прокуророві, який представляє інтереси суспільства, слідчий суддя під час розслідування є нейтральним суб'єктом, головною метою якого є встановлення істини та неупереджене дослідження доказів.

Список використаних джерел

1. Уголовно-процессуальный кодекс Латвии от 21 апр. 2005 г. URL: <http://www.pravo.lv>.
2. Коновалов С. Г. Элементы германской модели досудебного производства в уголовном процессе постсоветских государств: дис. ... канд. юрид. наук. М., 2018. 220 с.
3. Бондюк А. Ф. Процессуальні основи статусу слідчого судді у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 241 с.
4. Тагієв Р. С. Зарубіжний досвід проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2015. Вип. 13(2). С. 98–101.
5. Сюзан М. Ринглер. Как предъявить обвинения высокопоставленным чиновникам: Практические соображения американского прокурора. Чистые руки. М., 2000. № 4. С. 89–93.
6. Багрій М.В., Луцик В.В. Процесуальні аспекти негласного отримання інформації: вітчизняний та зарубіжний досвід: монографія. Харків: Право, 2017. 376 с.

Шумейко Дмитро Олександрович,
старший викладач кафедри
кримінального процесу Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПОСТАНОВЛЕННЯ ВИРОКУ У СПЕЦІАЛЬНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ (З МАТЕРІАЛАМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)

У ч. 5 ст. 374 КПК України передбачено, що у разі ухвалення вироку за наслідками кримінального провадження, у якому здійснювалося спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження (*in absentia*), суд окремо обґрунтовує, чи були здійснені стороною обвинувачення всі можливі передбачені законом заходи щодо дотримання прав підозрюваного чи обвинуваченого на захист та доступ до правосуддя з урахуванням встановлених законом особливостей такого провадження.

Вивчення вироків, винесених за процедурою *in absentia* показало, що суди не завжди приділяють належну увагу цим обставинам, що потрібно вважати суттєвим недоліком, а у деяких випадках невиконанням вимог КПК України.

Декілька прикладів з судової практики.

У вирокі Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області зазначено, що оскільки ОСОБА_2 обвинувачувався у вчиненні злочинів, зазначених у частині 2 статті 297-1 КПК України, оголошений у міждержавний розшук, знав про розпочате кримінальне провадження, однак переховувався від суду на території Російської Федерації, судовий розгляд у кримінальному провадженні здійснювався за відсутності обвинуваченого (*in absentia*). Про час та місце проведення судового розгляду обвинувачений повідомлявся належним чином, а саме через ЗМІ в газеті «Урядовий кур'єр» [1]; у іншому вирокі згадане обґрунтування обмежується наступним: обвинувачений ОСОБА_1, будучи повідомленим в порядку, передбаченому КПК України, про місце, дату та час розгляду кримінального провадження, в судове засідання не з'явився, про причини неявки суду не повідомив [2].

Ширше обґрунтування у наступному прикладі.

У вирокі суду зазначено, що аналіз наявних в матеріалах справи численних документів на підтвердження завчасних належних викликів ОСОБА_11 до слідчого (прокурора), направлених їй повідомлень з

приводу її прав та обов'язків, оголошеної підозри, висунутого обвинувачення та руху спеціального судового провадження свідчить про те, що вона мала підстави усвідомлювати, що проти неї розпочато кримінальне провадження, вона отримала чи мала б отримати оголошену підозру, відповідні виклики та пред'явлене обвинувачення, мала можливість бути обізнаною із усіма своїми правами, в тому числі, на захист та доступ до правосуддя. Відтак, держава Україна під контролем сторони захисту та суду використала всі можливості для того, щоб обвинувачена мала право під час судового провадження як мінімум на такі гарантії: а) бути терміново і докладно повідомленою мовою, яку вона розуміє, про характер і підставу обвинувачення; б) мати достатній час і можливості для підготовки свого захисту, обрати самою захисника; в) бути судженою в її присутності і захищати себе особисто або за посередництвом обраного нею захисника, бути повідомленою про це право і мати призначеного захисника безоплатно. Така ситуація узгоджується із взятими на себе зобов'язаннями, яких повинна дотримуватися держава Україна з тим, щоб забезпечити реальне використання права, яке гарантується статтею 6 Європейської Конвенції з прав людини та ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Натомість, ОСОБА_11 скористалась своїми правами на власний розсуд за відсутності будь-яких перешкод для їх реалізації на території України та з боку останньої. ... Суд вважає, що наявні у справі документи свідчать про відмову ОСОБА_11, яка повинна знати про розпочате кримінальне провадження, від здійснення свого права предстати перед українським судом за діяння вчинені на території суверенної України, та захищати себе безпосередньо в такому суді, а так само свідчать про її наміри ухилитися від зустрічі з правосуддям держави Україна. Ухилення обвинуваченої від правосуддя суд оцінює як реалізацію останньою її невід'ємного права на свободу від самозвинувачення чи самовикриття (п/п. «г» п. 3 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ст. 63 Конституції України), як одну з ключових гарантій презумпції невинуватості [3].

У іншому вироку суд, на виконання вимог ч. 5 ст. 374 КПК України зазначає, що національне законодавство України щодо спеціального досудового провадження фактично ввело правову презумпцію повідомлення особи про підозру та обвинувачення. При цьому така презумпція є неспростовуваною.

Запровадження такої презумпції може бути розцінено Європейським судом з прав людини, як порушення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а саме права особи бути

негайно та детально поінформованою зрозумілою для неї мовою про характер і причини, висунутого проти неї обвинувачення (рішення Європейського суду з прав людини «Маттоціа проти Італії» від 25 липня 2000 року, «Абрамян проти Росії» від 9 жовтня 2008 року, «Камасінські проти Австрії» від 19 грудня 1989 року, «Пелісьє та Сассі проти Франції» від 25 березня 1999 року, «Вашенко проти України» від 26 червня 2008 року, «Жук проти України» від 21 жовтня 2010 року).

З урахуванням ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, в розрізі наведених вище рішень Європейського суду з прав людини, для суду було важливо до початку розгляду справи по суті, переконатися у тому, що ОСОБА_12 дійсно поінформований про характер і причини, висунутого проти нього обвинувачення.

З огляду на викладене, суд звертає увагу на наступне.

Згідно договору про надання правової допомоги останній укладений задля захисту інтересів ОСОБА_12 під час проведення слідства в кримінальному провадженні та отримання процесуальних документів щодо причин і підстав кримінального провадження. Заявою ОСОБА_12 про допуск адвокатів (захисників) підтвердив дійсність вказаного договору. Згідно договору про надання правової допомоги об'єднання представляє інтереси ОСОБА_12, забезпечує захист прав, свобод та законних інтересів у кримінальному провадженні.

У нотаріально посвідченій заяві ОСОБА_12 останній повідомляє всі правоохоронні органи та суди про адресу для листування з ним.

У нотаріально посвідченій заяві ОСОБА_12 останній повторно інформує про адресу для листування з ним.

У клопотанні ОСОБА_12 клопоче перед Печерським районним судом м. Києва про його допит саме у статусі підозрюваного в кримінальному провадженні.

У нотаріально посвідченому клопотанні ОСОБА_12 про забезпечення дотримання права особи на доступ до правосуддя, останній повідомляє суд, що йому відомо факт його кримінального переслідування органами досудового розслідування в кримінальному провадженні.

16.05.2017 ОСОБА_12 особисто повідомив про свою поінформованість щодо розгляду кримінального провадження стосовно нього Оболонським районним судом м. Києва та запевнив, що вже, навіть, підготувався до допиту свідків обвинувачення.

У заяві ОСОБА_12 про забезпечення виконання Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, останній вкотре повідомляє суд, що йому відомо про характер обвинувачення висунутого проти нього в кримінальному провадженні та він готовий до участі у розгляді справи стосовно нього.

Зважаючи на вищевикладені фактичні дані, до початку розгляду справи по суті у суду не було жодних сумнівів, що ОСОБА_12 детально поінформований про характер і причини, висунутого проти нього обвинувачення.

У своїх подальших зверненнях до Оболонського районного суду м. Києва, зокрема заяві від 17.04.2018, ОСОБА_12 неодноразово підтверджував свою поінформованість про характер і причини висунутого проти нього обвинувачення, про хід та стадії судового розгляду, стверджував, що адвокати Адвокатського об'єднання належним чином здійснюють його захист; узгоджував з захисниками правову позицію та підсилював сторону захисту залученням додаткових адвокатів на захист своїх прав у даному кримінальному провадженні.

За наведених обставин, посилення сторони захисту на порушення вимог п. «а» ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод є необґрунтованими [4].

Із урахуванням наведених та інших положень та матеріалів правозастосовної практики, визначено обставини, які суд має зазначити у вирокі, а саме: своєчасність направлення викликів та повідомлень, обставини отримання повідомлення про підозру, обізнаність про висунуте обвинувачення і його зміст, обізнаність обвинуваченого про його права, в тому числі, на захист та доступ до суду, відсутність перешкод для реалізації гарантованих прав на території України, обставини, на підставі яких суд дійшов висновку, що особа відмовилась від особистої участі у провадженні. Запропоновано доповнити ч. 5 ст. 374 КПК України відповідними положеннями.

Список використаних джерел

1. Вирок Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 30 вересня 2019 року. Справа № 308/6773/16-к. Провадження № 1-кп/303/134/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84602162>

2. Вирок Димитровського міського суду Донецької області від 16 вересня 2019 року. Справа № 242/5437/17. Провадження № 1-кп/226/20/2019 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84307011>

3. Ухвала Жовківського районного суду Львівської області від 2 жовтня 2019 року. Справа № 446/1917/16-к. Провадження № 1-кп/444/10/2019. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84718658>

4. Вирок Оболонського районного суду м. Києва від 24 січня 2019 року. Справа № 756/4855/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79393240>

Ікаєв Андрій Русланович,
викладач циклу спеціально-тактичних
дій та фізичної підготовки
Київського центру первинної
професійної підготовки
«Академія поліції» Національної
академії внутрішніх справ

ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Визначаючи обставини, які підлягають встановленню початковому етапі розслідування втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, слід виходити із ключових засад криміналістичної методики та періодизації процесу розслідування злочинів.

Вивчення емпіричних даних щодо розслідування втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність засвідчив, що попри наявні напрацювання, питання виокремлення обставин, які підлягають встановленню у кримінальних провадженнях даної категорії, залишаються повною мірою не вивченими, що викликає проблемні питання у практичних працівників та негативно позначається на стані досудового розслідування в цілому.

Слід зауважити, що приводами до початку кримінального провадження за ознаками злочинів, передбачених ст. 304 КК України, можуть служити всі передбачені кримінальним процесуальним законодавством джерела інформації.

Аналізуючи обставини, які підлягають встановленню на початковому етапі розслідування втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, необхідно окреслити ключові положення КПК України. Зокрема, слід керуватися ст. 91 КПК України.

Окрім того, законодавець у ст. 485 КПК України виокремлює коло обставин, які підлягають установленню в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, зокрема:

– повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно врахувати під час індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи він повністю усвідомлював значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними;

– ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння;

– умови життя та виховання неповнолітнього;

– наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення [1].

У контексті встановлення умов життя неповнолітнього, кримінальне процесуальне законодавство визначає, що конкретно підлягає з'ясуванню, зокрема:

– склад сім'ї неповнолітнього, обстановку в ній, взаємини між дорослими членами сім'ї та дорослими і дітьми, ставлення батьків до виховання неповнолітнього, форми контролю за його поведінкою, морально-побутові умови сім'ї;

– обстановку в школі чи іншому навчальному закладі або на виробництві, де навчається або працює неповнолітній, його ставлення до навчання чи роботи, взаємини з вихователями, учителями, однолітками, характер і ефективність виховних заходів, які раніше застосовувались до нього;

– зв'язки неповнолітнього поза домом, навчальним закладом, роботою [1].

З огляду на предмет нашого дослідження, вважаємо слушним акцентувати увагу на визначених у КПК України обставинах, які підлягають обов'язковому встановленню в кримінальних провадженнях за участю неповнолітніх.

Так щодо віку неповнолітнього, важливо, що у п. 1 ст. 485 КПК України сформульовано вимогу встановлення віку неповнолітнього з точністю до числа, місяця, року народження.

Установлення точного віку неповнолітнього є необхідним для з'ясування:

– чи досягла особа на момент учинення діяння віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за це діяння (ст. 22 КК України);

– чи є особа неповнолітньою на момент вирішення під час досудового розслідування і судового розгляду питання про забезпечення обов'язкової участі захисника (ч. 2 ст. 52 КПК України),

допуску до участі в провадженні законного представника та інших осіб (статті 44, 488, 491, 496 КПК України), застосування спеціального для неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого запобіжного заходу у виді передання під нагляд (ст. 493 КПК України);

– чи є ця особа неповнолітньою на момент вирішення судом питання про можливість застосування до неї примусових заходів виховного характеру (ст. 97, ч. 2 ст. 105 КК України);

– обставин, які пом'якшують покарання, якою відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 66 КК України є неповнолітній вік особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Відповідно до п. 6 Постанови Пленуму Верховного суду України №5 від 16 квітня 2004 р. «Про практику застосування судами законодавства у справах про злочини неповнолітніх», для підтвердження віку неповнолітнього до кримінального провадження необхідно долучити копії певних документів (свідоцтво про народження, паспорт, виписка з реєстрації актів цивільного стану, довідка органів внутрішніх справ за місцем реєстрації громадян, висновок експертизи). Визначення віку зі слів самого неповнолітнього, його родичів, педагогів та інших осіб не допускається [2]. Коли документи, що підтверджують вік неповнолітнього, відсутні, вичерпані всі можливості для їх отримання або викликає сумнів їх достовірність, то необхідно призначити експертизу для встановлення віку підозрюваного (п. 4 ч. 2 ст. 242 КПК). У цьому випадку днем народження вважається останній день того року, який визначений у висновку експертами, а при визначенні віку мінімальним і максимальним числом років слід виходити із зазначеного експертами мінімального віку такої особи.

Окрім обставин, які визначені ст. 91 та ст. 485 КПК України, і підлягають обов'язковому встановленню, при розслідуванні втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, слід встановити наявність таких обставин:

- чи був втягувач обізнаний про вік неповнолітнього;
- чи мали місце підготовчі дії дорослого по втягненню неповнолітнього у злочинну діяльність;
- який спосіб втягнення використовував дорослий;
- який умисел і мета втягувача неповнолітнього;
- яким мотивом керувався втягувач;
- як характеризується особистість дорослого втягувача;
- які відносини дорослого втягувача і неповнолітнього, якщо вони родичі, то яка ступінь споріднення;

- які віктимологічні якості характеризують особистість неповнолітнього;
- чи є причинний зв'язок між діями дорослого втягувача і наслідками для неповнолітнього;
- в які злочинні дії був втягнутий неповнолітній;
- які причини і умови сприяли залученню неповнолітнього в злочинну діяльність.

Серед обставин, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні, важливе значення має встановлення події кримінального правопорушення. Враховуючи те, що спосіб втягнення неповнолітніх у заняття злочинною діяльністю охоплює спосіб приготування, спосіб безпосереднього вчинення злочину та спосіб його приховання, під час досудового розслідування необхідно встановлювати усі зазначені елементи, а також джерела слідової інформації кожного етапу злочинної діяльності.

Досягнення завдань щодо розслідування втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність безпосередньо залежить від обставин, які повинні були з'ясовані саме на початковому етапі розслідування злочину. Саме криміналістика, і безпосередньо такий її розділ як криміналістична методика, пропонують алгоритм щодо окреслення таких обставин та формування шляху їх досягнення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. : [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-172>

2. Постанова Пленуму Верховного суду України №5 від 16 квітня 2004 р. «Про практику застосування судами законодавства у справах про злочини неповнолітніх». *Верховна Рада України*. : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va005700-04>

Бігунець Ірина Миколаївна,
аспірант кафедри кримінального
процесу Національної академії
внутрішніх справ

ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХИСНИКА ЯК ВАЖЛИВА ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Діяльність захисника є важливою гарантією забезпечення права на захист у кримінальному судочинстві, оскільки вона має соціальний характер і спрямована на спростування обвинувачення, встановлення

обставин, які пом'якшують відповідальність підзахисного, запобігання порушень його конституційних прав. При цьому діяльність захисника спрямована не лише на інтереси підозрюваного, обвинуваченого, а й на інтереси правосуддя [1, с. 59].

Як слушно зауважує В. О. Попелюшко, адекватне забезпечення права на захист можливе лише незалежною професійною самоврядною адвокатурою [2, с. 8–9]. Словник С.І. Ожегова визначає «захист» як «те, що захищає, слугує обороною» [3, с. 196]. Таким чином, захист тлумачиться крізь призму діяльності певних осіб.

Специфіка юридичної сфери та професійної діяльності адвоката зумовлює вузьке (конкретне) використання терміну «захист» у значенні «захист прав», оскільки у буквальному сенсі цього слова, тобто фізично адвокат не є охоронцем кого-небудь чи чого-небудь [4, с. 153-154].

Тлумачення зазначеного положення законодавства дало можливість Н.М. Бакаяновій зробити висновок, що на відміну від функцій представництва чи консультування, які нормативно не обмежені тією чи іншою сферою правовідносин, функція захисту адвокатурою прав фізичних осіб обмежується виключно сферою кримінально-процесуальних правовідносин і правовідносин, що виникають у провадженні по справах про адміністративні правопорушення» [5, с. 154]. При чому визначальне значення має процесуальне становище клієнта – «переслідуваний» [4, с. 155]. За логікою законодавця потерпілий від кримінального або адміністративного правопорушення може розраховувати на представництво, а не на захист.

У процесуальній діяльності захист є самостійною функцією, оскільки її наявність забезпечує засада змагальності (ст. 22 КПК України) за умов забезпечення в у КПК України гарантій прав сторін [6]. У п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» чітко вказано, що захист - це вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення [7].

Захисник, як учасник, кримінального провадження, є його

важливим суб'єктом та виступає свого роду «гарантом», діяльність якого спрямована на дотримання та відновлення порушених прав підзахисного. Право на захист гарантується Конституцією України, КПК України, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та міжнародно-правовими договорами та угодами. Так, відповідно до ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція), серед іншого зазначено, що кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права: мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту; захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя. Крім цього, у ст.13 Конвенції закріплено норму, відповідно до якої кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

Поряд з іншими особами, адвокат може вступати у процесуальні правовідносини на будь-якій стадії кримінального провадження та незалежно від обсягу його прав, обов'язків чи повноважень, або ж від тривалості його участі у розгляді справи є суб'єктом кримінальних процесуальних відносин: він бере участь у процесі на підставах та в порядку, передбачених КПК, за умови, що не має обставин, за яких закон виключає можливість його участі у процесі.

Насамкінець зазначимо, що відповідно, здатність адвокатури виконувати своє соціальне призначення напряму залежить від ефективності професійної діяльності кожного її члена в конкретних життєвих ситуаціях, пов'язаних із наданням правової допомоги [4, с. 27], у тому числі й під час реалізації захисником своїх повноважень у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Кухарук Ю.О. Відвід захисника від участі у кримінальній справі в кримінальному процесі України: монографія. Київ: Центр учб. літ., 2013. 148 с.
2. Попелюшко В. О. Предмет захисту та його доказування в кримінальній справі: монографія. Київ: Прецедент, 2005. 232 с.
3. Ожегов С.И. Словарь русского языка. Под ред. докт. филол. наук, проф. Н.Ю. Шведовой: Рус. яз., 1984. 797 с.
4. Гончаренко В.С. Правовий статус іноземного адвоката в Україні. – Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора

юридичних наук за спеціальністю 12.00.10. Київ, 2019. 256 с.

5. Бакаянова Н.М. Основи адвокатури України: функціональні та організаційні аспекти: монографія. Одеса: Юридична література, 2017. 356 с.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n384> (Дата звернення 22.06.2020).

7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>. (Дата звернення 30.05.2020)

Кушнерьов Віталій Миколайович,
аспірант наукової лабораторії
дослідження проблем досудового
розслідування Національної академії
внутрішніх справ

ЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У сучасному кримінальному процесі України процесуальні строки виступають як дієвим засобом, що сприяє забезпеченню швидкого розслідування і судового розгляду (як одного із завдань кримінального провадження, визначених ст. 2 чинного Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України [1]), так і гарантією захисту конституційних прав і свобод учасників кримінального провадження.

Процесуальні строки закріплюються щодо усіх стадій кримінального провадження, визначаючи їх тривалість та порядок проведення у них процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень. При цьому процесуальні строки є невід’ємним складовим елементом кримінально-процесуальної форми і механізму кримінально-процесуального регулювання, оскільки виступають юридичними засобами регулювання кримінально-процесуальних відносин.

Згідно ч. 1 ст. 113 КПК України, процесуальні строки – це встановлені законом, прокурором, слідчим суддею або судом проміжки часу, у межах яких учасники кримінального провадження

зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії.

Дотримання процесуальних строків є одним з критеріїв ефективності кримінального судочинства. Процесуальні строки виступають в якості юридичних засобів нормативного характеру та здійснюють цілеспрямований правовий вплив на кримінально-процесуальні відносини, внаслідок якого здійснюється виникнення, зміни або припинення суб'єктивних процесуальних прав та обов'язків учасників кримінального провадження. Процесуальним строкам як юридичним фактам належить активна роль у механізмі кримінально-процесуального регулювання, оскільки вони приводять у дію його основні елементи: норми кримінально-процесуального права та кримінально-процесуальні відносини.

В окремих випадках підставою для настання правових наслідків виступає вплив процесуальних строків. Наприклад, відповідно до ч. 6 ст. 194 КПК України, після закінчення строку, в тому числі продовженого, на який на підозрюваного, обвинуваченого були покладені обов'язки, передбачені ч. 5 цієї статті, ухвала про застосування запобіжного заходу у цій частині припиняє свою дію і обов'язки скасовуються.

Хоча ч. 1 ст. 113 КПК України встановлює, що у межах процесуальних строків учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії, проте в окремих випадках кримінально-процесуальний закон закріплює строки, протягом яких вони зобов'язані утриматися від вчинення процесуальних дій. Так, ч. 8 ст. 223 КПК України передбачає, що слідчі (розшукові) дії не можуть проводитися після закінчення строків досудового розслідування, крім їх проведення за дорученням суду у випадках, передбачених ч. 3 ст. 333 цього Кодексу.

Частина 2 ст. 113 КПК України передбачає, що будь-яка процесуальна дія або сукупність дій під час кримінального провадження мають бути виконані без невинуватої затримки і в будь-якому разі не пізніше граничного строку, визначеного відповідним положенням цього Кодексу. Кримінальний процесуальний закон встановлює граничні строки провадження процесуальних дій або їх сукупності під час кримінального провадження, покладаючи при цьому визначення моменту їх проведення на розсуд прокурора, слідчого судді, суду у залежності від обставин кримінального провадження.

Граничним строком є максимально допустима тривалість відповідного процесуального строку, встановлена КПК України або відомчим підзаконним нормативно-правовим актом. Наприклад, відповідно до ч. 6 ст. 194 КПК України обов'язки, які складають зміст особистого зобов'язання як запобіжного заходу, можуть бути покладені на підозрюваного, обвинуваченого на строк не більше двох місяців. Згідно з п. 1.13 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5, встановлюються такі граничні строки проведення експертизи: а) 10 днів – щодо матеріалів з невеликою кількістю об'єктів і нескладних за характером досліджень; б) 1 місяць – щодо матеріалів із середньою кількістю об'єктів або середньої складності за характером досліджень; в) 2 місяці – щодо матеріалів з великою кількістю об'єктів або складних за характером досліджень; г) 3 місяці – щодо матеріалів з особливо великою кількістю об'єктів або найскладніших за характером досліджень (використання криміналістичного обладнання (лазерного, оптичного, електронного), проведення експериментальних досліджень, застосування декількох методів) [2].

Крім того, процесуальні строки являють собою певні процесуальні гарантії як прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, так і своєчасного прийняття процесуальних рішень і вчинення процесуальних дій. З однієї сторони, застосування процесуальних строків виступає одним із засобів охорони конституційних прав і свобод учасників кримінального провадження. Наприклад, ч. 3 ст. 278 КПК України передбачає, що у разі, якщо особі не вручено повідомлення про підозру після спливу двадцяти чотирьох годин з моменту затримання, така особа підлягає негайному звільненню. З іншої сторони, процесуальні строки покликані забезпечити оперативність кримінального провадження, оскільки чітко встановлюють час існування конкретних кримінально-процесуальних відносин і нерідко прискорюють перехід одних відносин в інші.

Отже, процесуальні строки – це встановлені законом, прокурором, слідчим суддею або судом проміжки часу, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії.

Дотримання процесуальних строків є одним з критеріїв ефективності кримінального судочинства. Процесуальні строки виступають юридичними фактами, які тягнуть за собою настання визначених правових наслідків: виникнення, зміни або припинення

суб'єктивних процесуальних прав та обов'язків учасників кримінального провадження. В окремих випадках підставою для настання правових наслідків виступає вплив процесуальних строків, у зв'язку з чим вони виступають не самостійними юридичними фактами, а елементом фактичного складу. Одночасно процесуальні строки являють собою певні процесуальні гарантії як прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, так і своєчасного прийняття процесуальних рішень і вчинення процесуальних дій.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17>.

2. Про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : інструкція, затв. Наказом Міністерства юстиції України від 08 жовт. 1998 р. № 53/5. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

Зубкова Любов Анатоліївна,
старший науковий співробітник
секретаріату Вченої ради Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

ЮРИДИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ПРАВОЧИНІВ ІЗ ВАДАМИ ВОЛІ В КОНТЕКСТІ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ІЗ ЗАКОНОДАВЧИМИ АКТАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Відповідно до ч. 1 ст. 202 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [1]. Ця дія повинна бути спрямованою на досягнення певного юридичного результату. За допомогою укладання різних видів правочинів регулюються цивільні відносини. Для досягнення вказаної мети вони повинні бути дійсними. Проте з різних причин суб'єктивного чи об'єктивного характеру за правочином може не визнаватися ця властивість. Згідно з законодавством однією із умов дійсності правочину є відповідність волевиявлення учасника правочину його внутрішній волі. Відсутність цієї складової обумовлює дефект юридичного складу правочину. У науці загальноприйнятою є класифікація недійсних правочинів за критерієм процесуальної підстави на нікчемні та оспорювані

правочини (тобто такі, недійсність яких залежить від правоперетворювального рішення суду). Правовий наслідок, який встановлений при дефекті волі, – оспорюваність правочину. Правочини, у яких воля не відповідає її волевиявленню, становлять інститут недійсних правочинів з вадами волі. Він представлений у ЦК України шістьма окремими нормами, які визначають правові наслідки правочинів, вчинених: під впливом «фактичної недієздатності», помилки, обману, насильства, тяжкої обставини та на вкрай не вигідних умовах та в результаті зловмисної домовленості представника однієї сторони з іншою стороною.

Варто зазначити, що властивою ознакою будь-якого правочину є його правомірність, що знайшло своє законодавче закріплення у ст. 204 ЦК України. Однак у такому разі виникає проблема правової оцінки недійсних правочинів (до яких відносяться правочини з вадами волі). Кожне явище, кожне питання повинно вирішуватися з точки зору принципу історизму, тобто, як воно виникло, розвивалося, а також який якісний стан отримало. Ще на початку ХХ ст. В.В. Єфімов визначав правочин як дозволене вираження волі приватних осіб, спрямоване на юридичний наслідок, тобто на виникнення, зміну або припинення яких-небудь юридичних відносин [2]. Побідну позицію підтримував і Ю. Барон, який під правочином розумів дозволене вираження волі сторони, спрямоване безпосередньо на який-небудь юридичний наслідок (виникнення, перенесення, припинення, зміна, збереження права) [3]. У підсумку, правова розробленість проблематики недійсного правочину вже у той час давала змогу виділяти «дозволеність вираження волі» у якості конститутивної ознаки правочину. Відсутність цієї складової не утворювала фактичного складу такого юридичного факту як правочин. Розвиток вчення про недійсні правочини у кінці 20-х років минулого століття сприяв формуванню поглядів на правову природу цього явища. І.С. Перетерський у своїй роботі основну увагу зосередив на такій ознаці правочину як правомірність. На думку науковця правочином є дія, яка дозволена законом... Якщо дія має вид правочину, але спрямована проти закону чи в обхід нього, то вона не є правочином... [4].

Можна зазначити, що правомірність правочину є його невід'ємною ознакою. Більшість фахівців вважають недійсний правочин дією неправомірною, тому що він не відповідає вимогам чинного законодавства. До представників цього напрямку, зокрема, належать такі видатні цивілісти минулого та сучасності: М.М. Агарков, І.В. Матвеев, Ф.С. Хейфец та інші. Варто зазначити, що ще у дореволюційній цивілістиці Д.І. Мейером було відмічено, що тільки

законні правочини можна назвати правочинами, оскільки правочини незаконні не вважаються дійсними, відповідно, й існуючими. Він зазначав, що незаконні правочини є неіснуючими не як юридична дія в цілому, а як юридичні дії – правочини [5]. Г.Ф. Шершеневич зі своєї сторони писав, що юридичному правочину протиставляється правопорушення як така юридична дія, яка хоча і тягне за собою юридичні наслідки, але не ті, які бажала сторона [6]. Першим на теоретичному рівні підійшов до необхідності розмежування недійсного правочину як юридичного факту та правовідношення М.Л. Дювернуа. З приводу явища недійсності він ставить таке питання: «Чи не складає ця негативна ознака, недійсність, відсутність ділового результату, юридичного ефекту волевиявлення заперечення поняття правочину?» [7]. І тут автор сам відповідає: «Якщо ми називаємо правочином і таке волевиявлення, яке не викликає юридичного ефекту, притаманного поняттю правочину відомого типу, то цей термін, але з необхідністю супроводжуваний певною його кваліфікацією, безумовно, перестав погрожувати небезпекою плутанини понять» [7]. У цій відповіді правочин-факт змістовно розійшовся з відповідним правочином-ефектом. Різноманітність позицій стосовно правової природи недійсного правочину, його місця в системі юридичних фактів свідчить лише про складність досліджуваного явища, відсутності єдиної точки зору, а це у свою чергу спричинює палку дискусію. Ця багатоваріантність не в останню чергу пояснюється неоднаковим розумінням терміну «правочин». Загальновідомо, що під правочином можна розуміти як юридичний факт, відповідне правовідношення, викликане ним, та документ. Зрозуміло, що правочин як документ існує або ні, йому не властива характеристика дійсності/недійсності. Право може лише визнати за ним юридичну силу або ні, але як документ він не може бути недійсним (для об'єктивності необхідно зазначити, що деякі науковці все ж таки допускають можливість визнання документу недійсним) [8]. Тому варто погодитися з Д.О. Тузовим, який зазначає, що фізична сторона дії виконує у цьому випадку тільки одну функцію – робить волю особи доступною для сприйняття...[9]. Аналогічна ситуація складається і стосовно юридичного факту, який також є фактом реальної дійсності, якому надається певний юридичний зміст. Як відомо, юридичні факти за вольовою ознакою поділяються на дії та події. Дії, у свою чергу, на правомірні та неправомірні. Саме до правомірних дій і належить правочин. Звідси, виникає питання про належність недійсного правочину до цих правомірних дій. З урахуванням вищевикладеного, можна зазначити, що не кожен недійсний правочин за своєю правовою

природою є протиправним, але кожен протиправний правочин є недійсним. З цього приводу важко погодитися з Д.О. Тузовим, який пише, що недійсність і протиправність – дві категорії, які не співпадають і навіть не перетинаються [8]. Правомірність є атрибутивною ознакою правочину як юридичного факту, завдяки якій він визнається дійсним. Ці категорії перебувають у нерозривній єдності (без правомірності не може бути дійсності, а дійсності без правомірності). Отже, до правочину як юридичного факту застосовується така категорія як правомірність, а до правочину-правовідношення – дійсність. Залишається з'ясувати яким же чином співвідносяться між собою ці категорії. О.В. Гутніков пише, що правомірність, а також дійсність повинні обговорюватися цілком окремо [10]. Але з позиції діалектичного зв'язку проаналізуємо їх разом. Як зазначалося, дійсність стосується правовідношення, а правомірність – самого юридичного факту. З урахуванням цих положень сформулюємо можливі правові моделі: неправомірний правочин – завжди недійсний; правомірний правочин не завжди є дійсним; дійсний правочин завжди є правомірним; недійсний правочин не завжди неправомірний. Таким чином, не всі дії, які не відповідають нормі права є за своєю природою протиправними. Лише вчинення тих правочинів, які з необхідністю порушують права інших осіб шляхом невиконання покладеного юридичного обов'язку можна розглядати як правопорушення. Пояснюється це тим, що правочин-правовідношення «опорочивається путем совершения неправомерного действия». До таких правочинів, зокрема, належать: правочини, вчинені під впливом обману, насильства, зловмисної домовленості представника однієї сторони з іншою стороною, кабальний правочин та правочин вчинений особою, яку ввели до стану «фактичної недієздатності» з метою укладення правочину.

Література:

1. *Цивільний кодекс України* [Текст] : <http://zakon0.rada.gov.ua>
2. *Ефимов В.В.* Догма Римського права. [Текст]. Вып.1. Общая часть. Вещное право. / В. В. Ефимов. - Посмертное перераб. изд-е. - Петроград : Сенат. тип., 1918. - 395 с.1
3. *Барон Ю.* Система римского гражданского права. [Текст] : курс лекций. Вып.1. Кн.1. Общая часть / Ю. Барон ; переводчик Л. И. Петражицкий. - 3-е изд-е, испр. по 9-му немецкому изданию. - СПб. : Изд. юрид. кн. маг. Мартынова Н. К., 1909. - 250 с.2
4. *Перетерский И.С.* Сделки. Договоры. Гражданский кодекс РСФСР: Научный комментарий [Текст] / И.С. Перетерский; под ред.

С.М. Прушницкого, С.И. Раевича. – М.: Юрид. изд-во НКЮ РСФСР, 1929.

5. *Мейер Д.И.* Русское гражданское право [Текст] В 2-х ч. Ч.1. / Мейер Д.И. – М.: Статут, 1997.– 290 с.4

6. *Шершеневич Г.Ф.* Учебник русского гражданского права [Текст] В 2 т. Т. 1. / Шершеневич Г.Ф. – М.: Статут, 2005. – 461 с. (в серии «Классика российской цивилистики»)5

7. *Дювернуа Н.Л.* Чтения по гражданскому праву [Текст] / Н. Л. Дювернуа. - СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича. Т.1. Введение и общая часть. (Выпуск 3. Изменение юридических отношений. Учение о юридической сделке. - изд. 4-е. - 1905. - 671-936 с.6

8. *Хатнюк Н.С.* Правова природа оспорюваних правочинів [Текст] / Н. С. Хатнюк // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. Науковий часопис. 2002. № 2. - 2002. - С. 77-80.7

9. *Тузов Д.О.* Недействительность и противоправность [Текст] / Д. О. Тузов // Сборник статей памяти М.М. Агаркова. - Ярославль : Ярослав. гос. ун-т / под ред. Е. А. Крашенинников, 2007. - С. 33-69.8

10. *Гутников О.В.* Недействительные сделки в гражданском праве (теория и практика оспаривания) [Текст] / О.В. Гутников. – М.: Бератор-Пресс, 2003. – 576 с.9

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРОСТУПКІВ**

Матеріали
міжвідомчого науково-практичного круглого столу
(Київ, 14 листопада 2019 року)

Відповідальні упорядники: В. В. Корольчук, К. В. Паламарчук

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої
продукції Дк № 4155 від 13.09.2011 р.

Підписано до друку 21.10.2019. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 12,25. Ум. друк. арк. 11,39.

Тираж 60 прим.
